

GEOGRAFIE

2025 WINTER KLASSE

GRAAD 12

KWARTAAL 2

HANDLEIDING VIR ONDERWYSERS EN LEERDERS

ONDERWERPE

**1. STUDIE VAN
NEDERSETTINGS**

**2. STANDPLAAS; LIGGING;
PATRONE EN VORM VAN
LANDELIKE NEDERSETTINGS**

**3. LANDELIKE STEDELIKE
MIGRASIE EN LANDELIKE
ONTVOLKING**

**4. SOSIALE
ONGERECHTIGHEIDSKWESSIES
IN LANDELIKE NEDERSETTINGS**

**5. OORSPRONG EN
ONTWIKKELING VAN
NEDERSETTINGS**

**6. KLASSIFIKASIE VAN
STEDELIKE NEDERSETTINGS
VOLGENS FUNKSIE**

7. STEDELIKE HIËRARGIE

8. GRONDGEBRUIKSONES

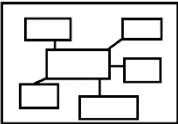

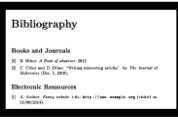
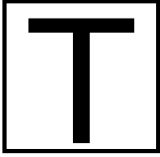
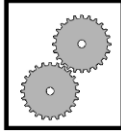

**9. STEDELIKE
STRUKTUUR/STEDELIKE
MORFOLOGIE**

**10. MODELLE VAN STEDELIKE
STRUKTUUR**

**11. STEDELIKE NEDERSETTINGS
KWESSIES**

**12. INFORMELE
NEDERSETTINGS**

IKOON BESKRYWING

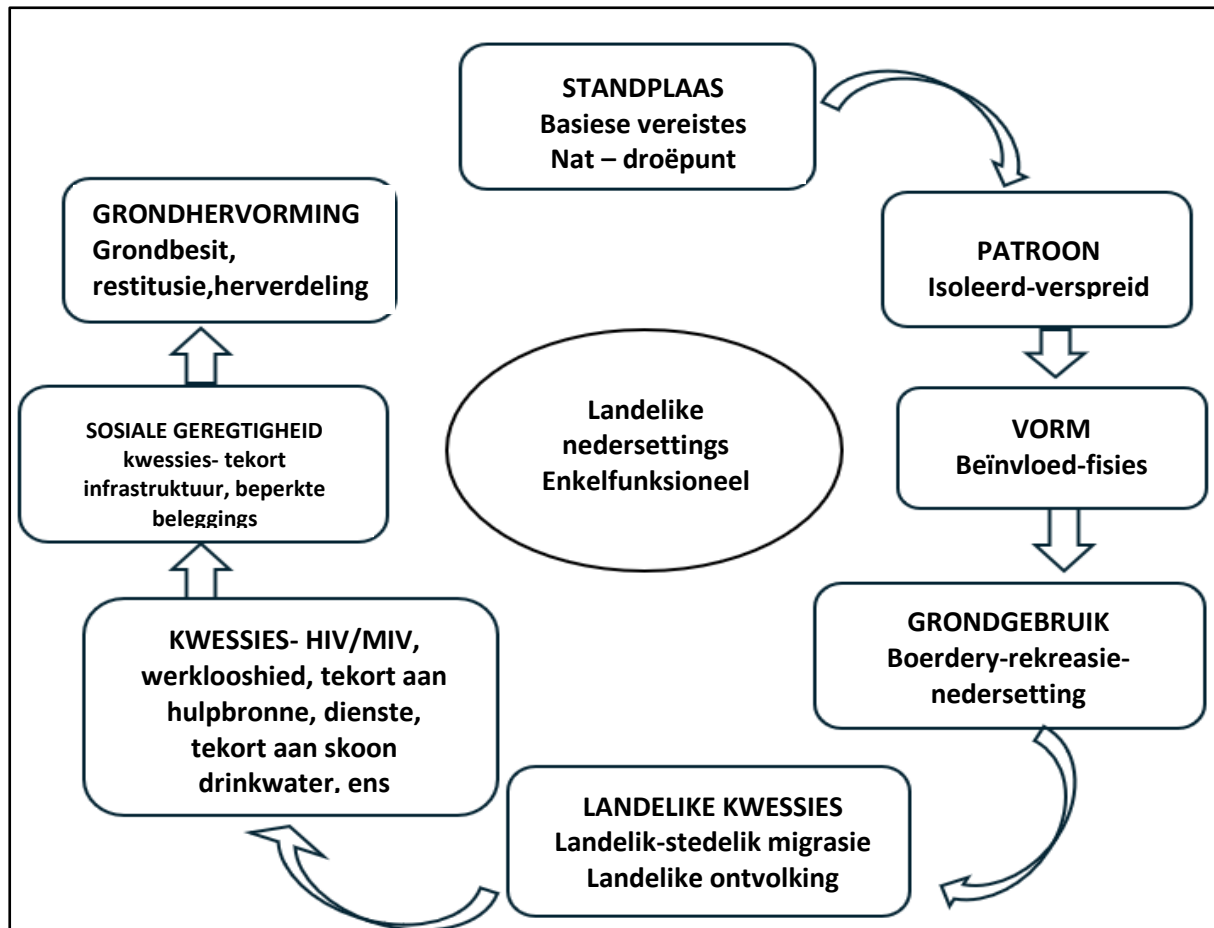
 <p>BREINKAART</p>	 <p>EKSAMEN RIGLYNE</p>	 <p>INHOUD</p>	 <p>AKTIWITEITE</p>
 <p>BIBLIOGRAFIE</p>	 <p>TERMINOLOGIE</p>	 <p>VOORBEELD</p>	 <p>STAPPE</p>

INHOUD**BLADSY**

Landelike nedersettings	5
Landelike nedersettings konsepte	6 -7
Studie van nedersettings	8-13
Landelike nedersettings aktiwiteite	14-22
Stedelike nedersettings	23
Stedelike nedersettings terminologie	24
Stedelike nedersettings notas	25-60
Ekonomiese geografie	62
Ekonomiese geografie terminologie	63-68
Ekonomiese geografie notas	69-112

BREINKAART

TERMINOLOGIE

TERM	BESKRYWING
landbou	te doen met landbou
landbou-verwerking	die omskakeling van primêre landbouprodukte in ander kommoditeite vir die mark
anomalie	dié wat nie in die gereelde voorbeelde pas nie
apartheid	'n Afrikaanse woord vir 'n politieke beleid of stelsel van rassese segregasie wat deur wetgewing deur die Nasionale Party-regerings van 1948-1994 afgedwing was
akwakultuur	Visboerdery van waterorganismes in vars of soutwater
begunstigde	'n persoon of groep wat voordeel trek uit 'n proses
verbeterings-beplanning	'n apartheidsbeleid wat daarop gemik was om grondgebruik in die tuislande te reguleer en te beheer. Tradisionele dorpe is verminder in grootte en spesifieke residensiële
buffer sone	'n gebied of struktuur in 'n apartheidsstad wat die residensiële sones van verskillende rasse groepe skei – wat twee of meer grondgebruiksone skei
SSK (Sentrale Sakedistrik)	die belangrikste kommersiële sone van 'n stad, gewoonlik in 'n sentrale posisie geleë
stad	'n groot stedelike sentrum wat gespesialiseerde dienste bied
eis dispuut	argumente oor grondeise
gegroepeer	dieselfde as kern
kommersiële boerdery	grootskaalse produksie van gewasse te koop
vergoeding	iets wat aan iemand toegeken word om op te maak vir 'n verlies
kompleksiteit	die aantal elemente of komponente wat in 'n nedersetting voorkom
konsentriese sone model	die stad is verdeel in konsentriese sirkels rondom die middestad
verdigting	die verhoogde gebruik van ruimte horisontaal en vertikaal in stedelike gebiede - dit lei tot 'n groter aantal wooneenhede en verhoogde bevolkingsdigtheid.
verspreid	versprei oor 'n groot gebied
verspreide nedersetting	'n nedersetting van baie verspreide huise wat binne sigafstand van mekaar is, maar wat ook ver genoeg uitmekaar is om ruimte vir boerdery of ander aktiwiteite te laat
droëpunt-nedersetting	gevind in 'n gebied met oorvloedige watertoevoer, maar te veel water kan 'n bedreiging wees, daarom sal mense in hoër liggende gebiede woon om gebiede te vermy wat geneig is tot oorstromings
ekologiese voetspoor	die impak wat die stad op die planeet het
ekonomiese aktiwiteite	aktiwiteite wat die produksie, verspreiding en verbruik van goedere behels

ekonomies aktief	mense wat bo 'n sekere ouderdom is, wat kan werk in die praktyk
teen-verstedeliking	Dit is 'n omgekeerde neiging na verstedeliking waar mense terugtrek na landelike gebiede om die stadsgejaag en lewenstyl en die gepaardgaande misdaad te ontsnap
onteiening	die gedwonge konfiskering en herverdeling van private eiendom
gedwonge verskuiwings	'n apartheidsbeleid wat miljoene Suid-Afrikaners gedwing het om uit hul huise te trek en hulle op grond van ras in spesifieke gebiede te vestig
spookdorp	'n verlate dorp - die bevolking vertrek omdat die ekonomiese aktiwiteit wat dit ondersteun het, misluk het
gehuggie	'n klein groepie van 'n paar plaasopstalle wat dalk sy eie kerk het, maar geen winkels of dienste het nie
infrastruktuur	verwys na pad, spoor, lugskakels, kragtoevoer, riool, telefoonskakels en ander basiese dienste
intensiewe boerdery	tipe kommersiële boerdery waar die uitset (opbrengs per hektaar) en die arbeidsinsette hoog is in verhouding tot die grootte van die plaas
geïsoleerde plaasopstal	'n nedersetting wat bestaan uit 'n paar geboue en een of twee gesinne
grondherverdeling	die program wat daarop gemik is om grondbesit meer gelyk oor rassegroepe te maak. Die regering koop grond van wit kommersiële boere en verdeel dit, sowel as grond in staatsbesit, aan voorheen benadeelde gemeenskappe
grondrestitusie	grond word herstel aan sy oorspronklike eienaars (individue, gemeenskappe of stamme)
meganisasie	Die gebruik van masjiene om menslike arbeid te vervang
gemengde boerdery	'n kombinasie van gewasse en veeboerdery
monokultuur	die praktyk om slegs een soort gewas te produseer
kernagtige nedersetting	'n nedersetting waar huise/geboue naby aan mekaar is/saam gegroepeer is
trekfaktore	positiewe elemente wat voorkom in 'n gebied wat mense lok om daarheen te trek – aangename / positiewe faktore wat mense lok
stootfaktore	negatiewe elemente wat in 'n gebied voorkom; hulle moedig beweging uit die gebied aan - onaangename /negatiewe faktore wat migrasie veroorsaak
bestaansboerdery	boerdery waarin die boere daarop fokus is om genoeg kos te verbou om hulself en hul gesinne te voed
plaasdorp	'n redelike groot landelike nedersetting wat 'n paar basiese dienste lewer
gewillige verkoper / gewillige koper	Beide die verkoper en die koper van die grond stem in tot die verkoop van voorwaardes

ONDERWERP 1: STUDIE VAN NEDERSETTINGS

Eksamenriglyne en -uitkomst:

- Definisies van: nedersettings; standplaas; ligging.
- Verskille tussen landelike en stedelike nedersettings
- Klassifikasie van nedersettings volgens:
  - a. Grootte en kompleksiteit
  - b. Patroon
  - c. Funksie

1. Wat is 'n nedersetting?

- 'n Nedersetting is 'n groepering van mense, geboue, kommunikasienetwerke en aktiwiteite wat almal daaglik as 'n enkele verenigde stelsel funksioneer
- Dit is 'n plek waar mense woon.
- Geboue help ons om te identifiseer waar nedersettings geleë is.

www.frontiercoffee.co.za

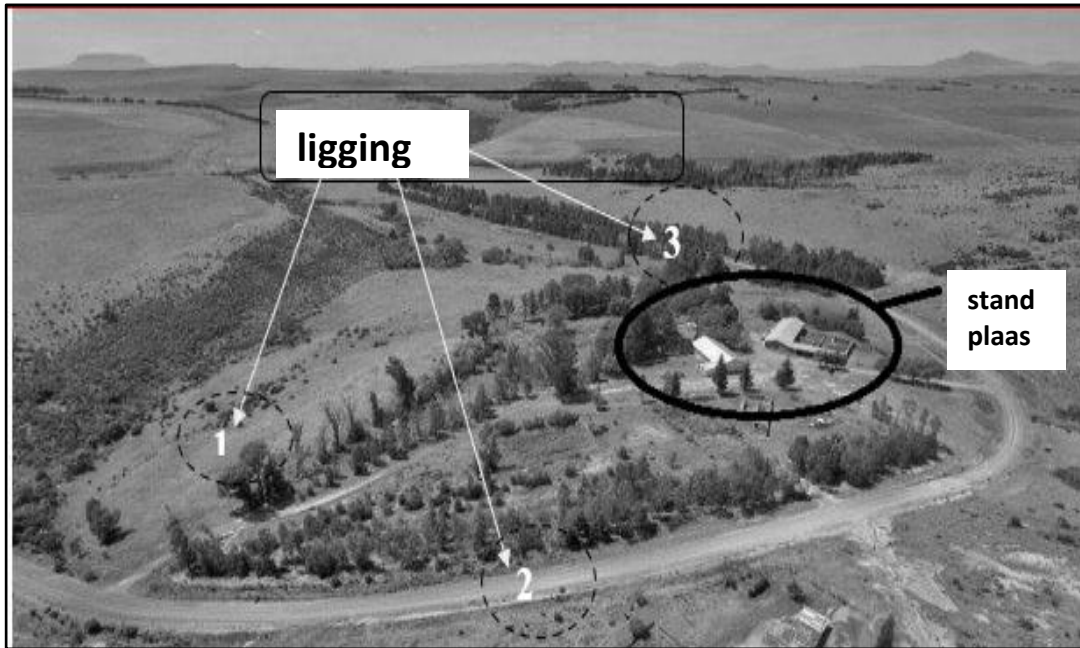
Standplaas:

- Die **werklike/presiese** stuk grond wat deur 'n nedersetting beset word.
- Dit is waar die nedersetting gebou word.
- 'n Voorbeeld van standplaas is die grond wat jy koop waar jou nuwe huis sal wees.

Ligging:

- Die ligging van 'n nedersetting in verhouding tot die dinge wat rondom dit is.
- Is die beskrywing van nedersetting met betrekking tot fisiese kenmerke rondom die nedersetting.

www.privateproperty.co.za

Standplaas

Presiese stuk grond wat deur die nedersetting beset is.

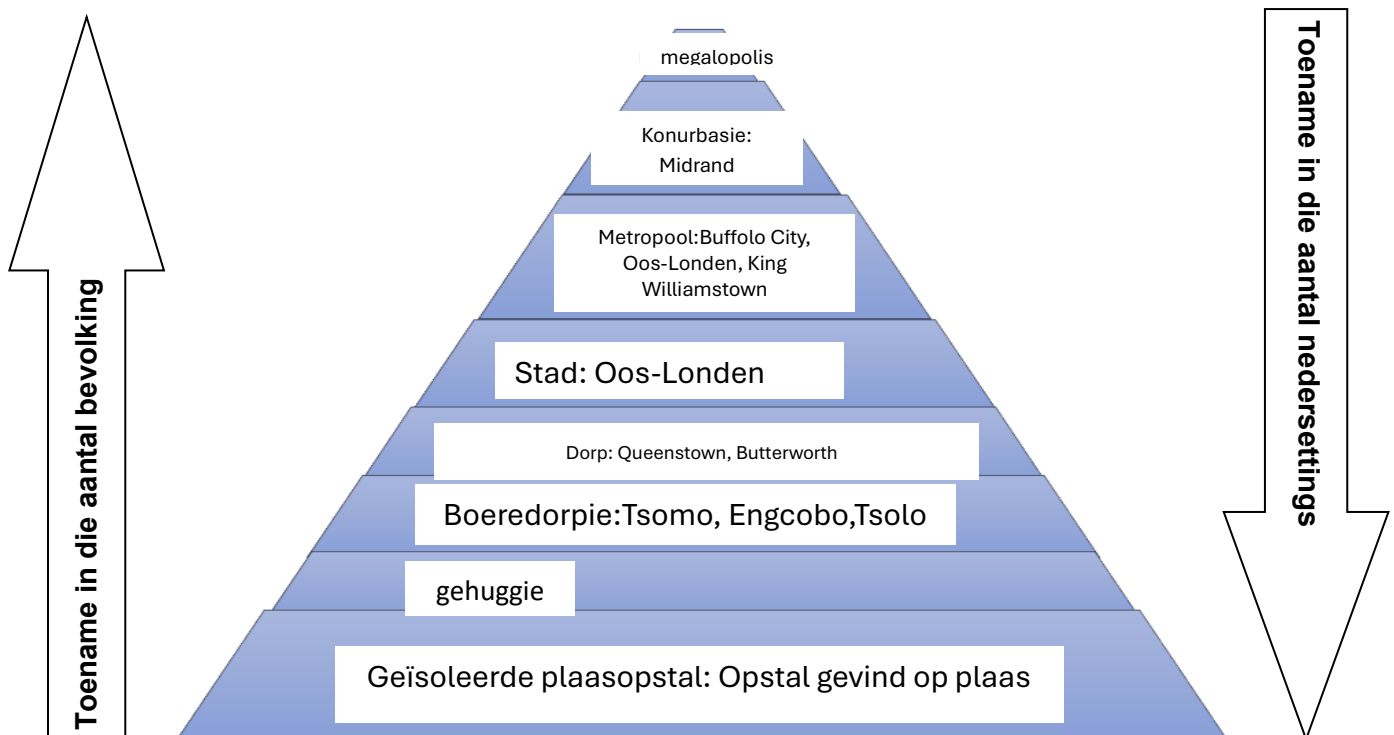
Ligging

Beskrywing met betrekking tot fisiese kenmerke

1. Langs gelyke grond
2. Langs 'n pad
3. Daar is 'n ry bome

KLASSIFIKASIE VAN NEDERSETTINGS

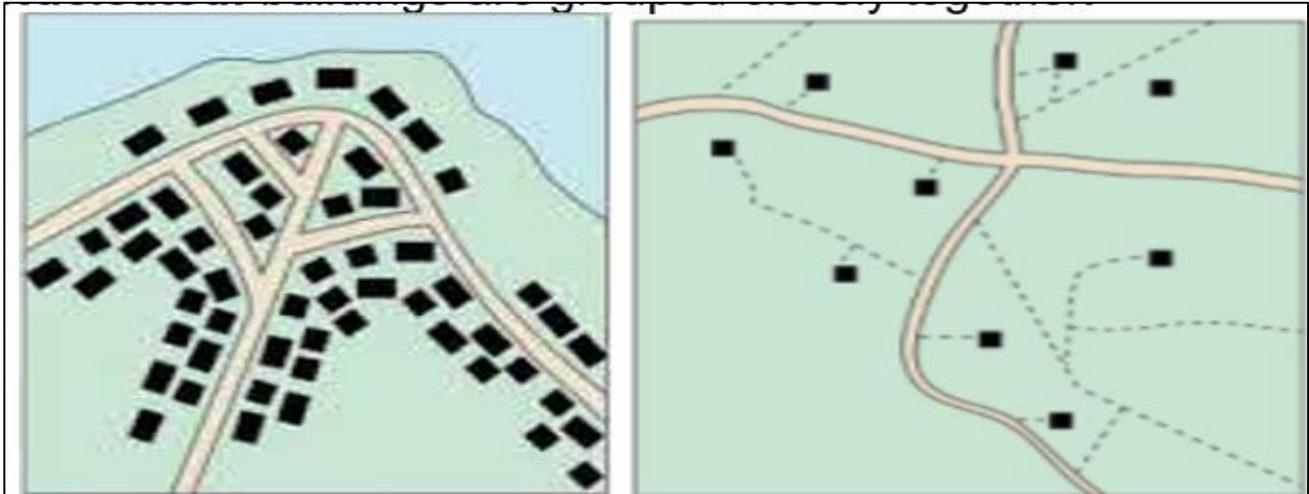
1.1 Grootte en kompleksiteit:

1.2 Patroon:

Verspreid: geboue is ver van mekaar geleë.

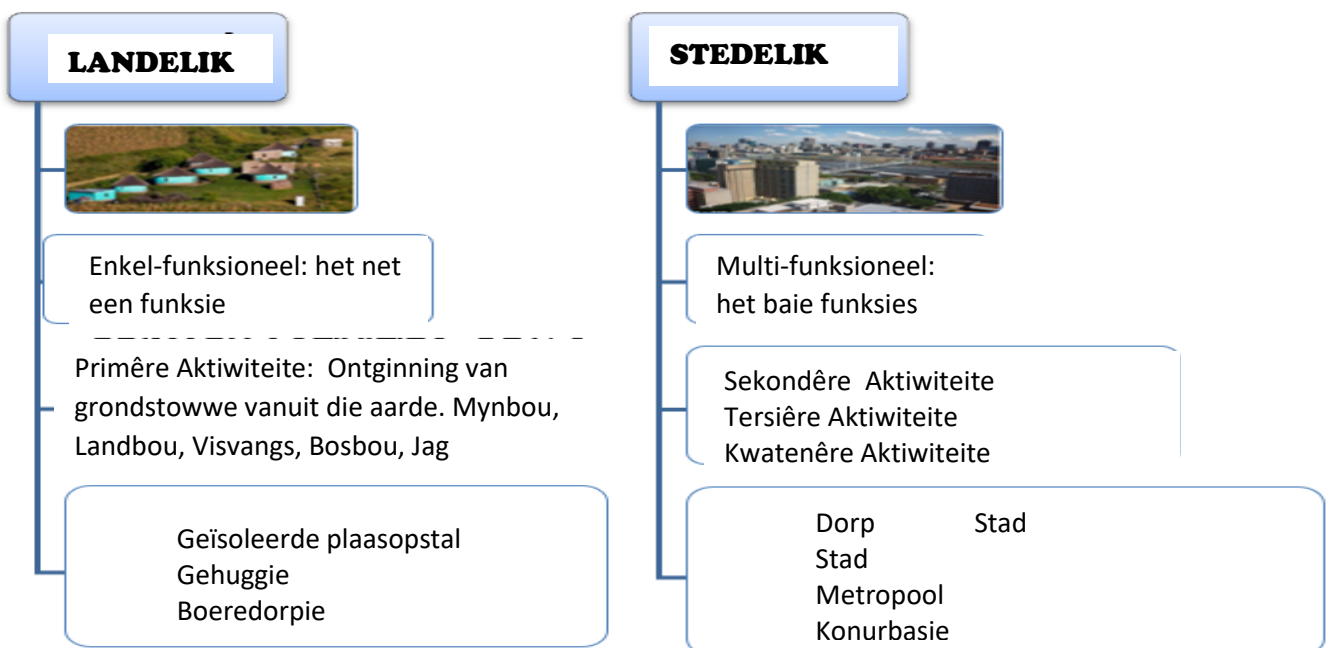
Kernagtig: geboue is nou aan mekaar gegroepeer.

Kernagtig

Verspreid

1.3 Landelik of Stedelik

Die funksie van nedersettings bepaal of dit landelik of stedelik is.

Landelike nedersettings is enkel funksioneel. Hulle beoefen **een funksie** naamlik die verskaffing van **primêre aktiwiteite**.

Stedelike nedersettings is multifunksioneel. Hulle beoefen **baie funksies** wat sekondêre en tersiêre aktiwiteite is.

2. Landelike Nedersettings

- Hoe standplaas en situasie die ligging van landelike nedersettings beïnvloed
- Klassifikasie van landelike nedersettings volgens:
- Patroon
- Identifikasie van verskillende patrone
- Voordele en nadele
- Funksie
- Identifikasie en redes vir verskillende vorms van landelike nedersettings.
- Grondgebruik in landelike nedersettings
- Identifikasie van grondgebruik: boerdery, bosbou en bewaring

2.1.1 Faktore wat die keuse van 'n standplaas in landelike nedersettings beïnvloed.

STANDPLAAS:

Daar is baie redes waarom 'n standplaas gekies kan word vir die ontwikkeling van 'n nedersetting, en sommige faktore sal belangriker wees as ander.

Sommige algemene faktore sluit in:

- Beskikbaarheid van water
- Verdedigende standplase
- Weiveld
- Bewerkbare grond
- Boumateriaal
- Gelyke grond

LIGGING:

Die ligging van die nedersetting is in verhouding tot die omliggende omgewing.

Hier oorweeg ons:

- Die algemene reliëf (bv. vallei, berg, ens.)
- Grondvrugbaarheid
- Aspek - nedersettings word dikwels aan die sonnige kant van 'n diep vallei aangetref.
- Skuiling - teen koue heersende winde en reën.
- Vervoerroetes - dikwels groei nedersettings waar natuurlike roetes en riviere ontmoet, wat die ontwikkeling van paaie, spoorweë en kanale help.

Natpunt standplase:

nedersettings wat naby 'n waterbron geleë is soos 'n rivier, fontein of meer, in 'n gebied waar water skaars is

Droëpunt standplase:

'n nedersettings wat gekies word om potensiële oorstromings of ander waterverwante gevare te vermy.

Dit is tipies op hoër grond geleë, weg van groot waterbronne, in gebiede waar water volop kan wees, maar 'n bedreiging inhou.

Die belangrikheid van baie van hierdie funksies neem af namate tegnologiese vooruitgang mense in staat stel om probleme te oorkom.

2.1.2 Landelike Nedersettingspatrone.

Kernagtig

- Klein stukkie grond
- Voorman bestuur
- Geen onafhanklike besluite nie
- Woon in die dorp
- Baie reis
- Meganisasie moeilik
- Bestaansplase
- Kleinskaalse boerdery
- Dorp

Verspreid

- Groot enkelplaas
- Bestuur self plaas
- Onafhanklike besluite
- Woon op plaas
- Geen reis nie
- Meganisasie maklik
- Kommersiële plase
- Grootskaalse boerdery
- Geïsoleerde plaasopstal

2.1.3 Landelike nedersettingsvorme

Vorme van nedersettings is die gevolg van 'n fisiese kenmerk rondom of waarlangs geboue gerangskik is.

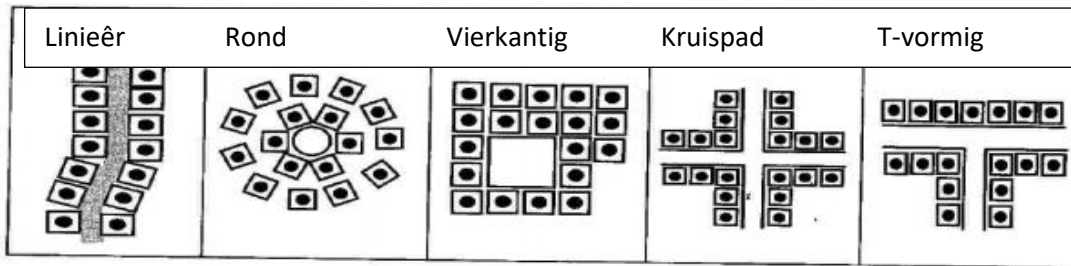
Rond – ontwikkel rondom 'n mark of gemeenskaplike grond

Lineêr – ontwikkel langs riviere, paaie, kuslyne, spoorweë of in termiese gordels in valleie.

Kruispaaie – nedersetting ontwikkel in die vorm van 'n kruis om elkeen toegang tot die pad te hê

T-vormig - nedersetting ontwikkel in die vorm van 'n T langs 'n padaansluiting om almal toegang tot die pad te hê.

Stervormig – baie paaie verbind en die nedersetting versprei langs hierdie paaie.

2.1.4 Grondgebruik in landelike gebiede:

Grondgebruik is 'n term om te beskryf wat op 'n stuk grond plaasvind.

Bewaringsgebiede waar die natuurlike plantegroei en habitat met die diere van die gebiede bewaar word

Ontspanningsgebiede – ekotoerisme, vlieg- / landingsbane
plantasies / bosbou

Plaaswerkers behuising

Landelike – stedelike randaktiwiteite: lughawens, waterwerke, vullishope, rioolwerke, informele nedersettings en marktuine

reservoirs, besproeiing, visvang, hidro-elektriese kragentrales

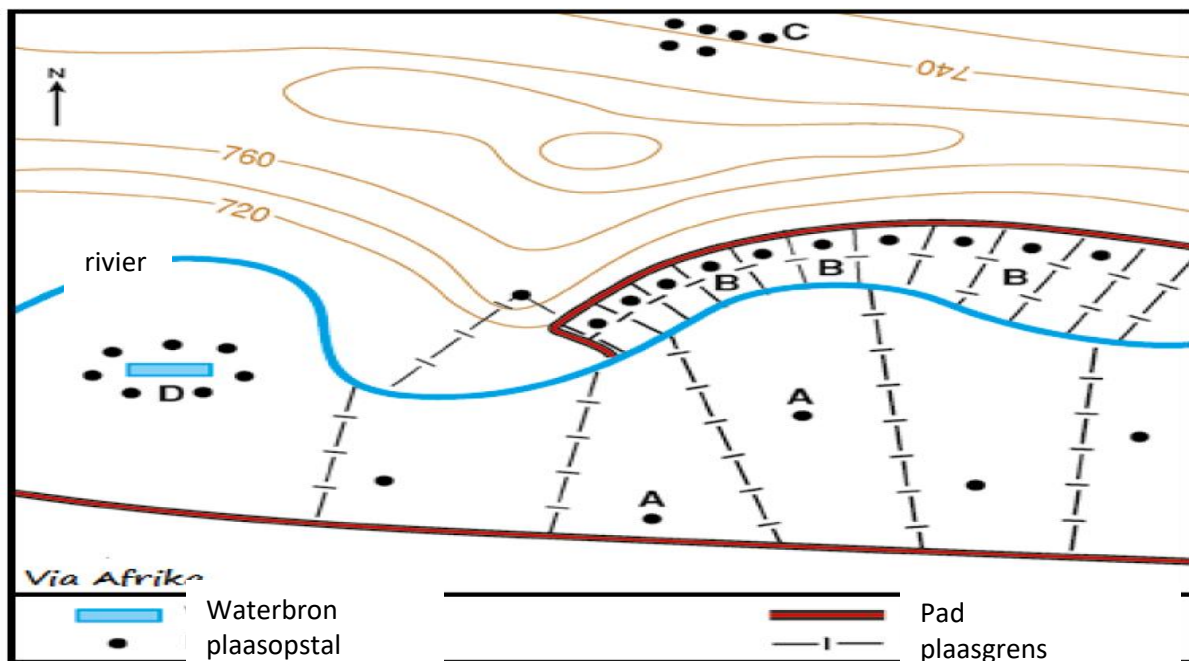
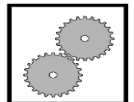
gevaarlike aktiwiteite (ver van groot groepe mense) giftige

nywerhede, kernkragstasies, militêre kampe en veiligheidsgebiede,

vullishope

boerdery (gewas of vee)

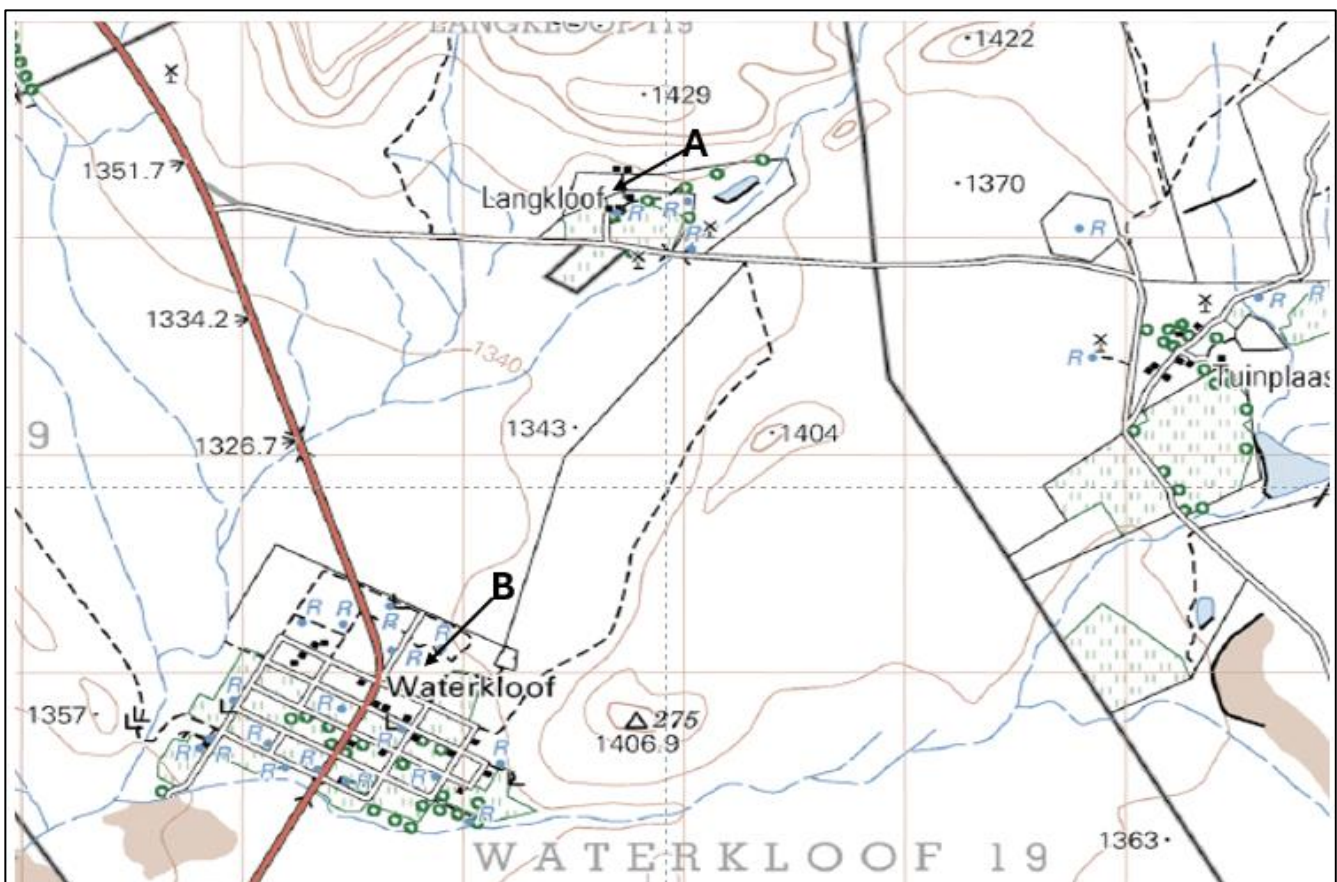
AKTIWITEIT 1:

- 1.1.1 Identifiseer die nedersettingspatrone by **A** en **B**. (2x1) (2)
- 1.1.2 Watter tipe nedersettings is by **A** en **B**? (2x1) (2)
- 1.1.3 Onderskei tussen nedersettings **C** en **D**. (2x2) (4)
- 1.1.4 Hoe is die vorm van die nedersetting by **B**? (1x2) (4)
- 1.1.5 Noem drie faktore wat die keuse van die standplaas vir nedersetting A kon beïnvloed het. (3x1) (3)

AKTIWITEIT 2:

Uittreksel uit 3025 AD Phillipolis

- 2.1.1 Verwys na die nedersettings Langkloof (**A**) en Waterkloof (**B**)
- Identifiseer die patrone van beide nedersettings. (2x1) (2)
  - Verskaf bewyse van die kaart wat dui dat Langkloof 'n natpunt- nedersetting is. (2x1) (2)
  - Verduidelik faktore wat die keuse van die standplaas vir die nedersetting by B beïnvloed het. (2x2) (4)

2.1.2 Wat is die betekenis van windpompe wat op die kaart gewys word? (1x2) (2)

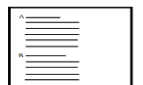
2.1.3 Bereken die gradiënt tussen hoogtepunt 404 en trigbaken 275.
Dui alle berekeninge aan. (5x1) (5)

2.2 Landelike nedersettingskwessies:

- **Konsep van landelike-stedelike migrasie** (definisie en toepassing)
Stoot- en trekfaktore
- **Definisie van landelike ontvolking:**
Oorsake en gevolg van landelike ontvolking op mense en die ekonomie
- **Strategieë om landelike ontvolking aan te spreek**
Gevallestudie wat die gevolge van landelike ontvolking illustreer en strategieë om dit aan te spreek
- **Sosiale geregtigheidskwessies wat verband hou met landelike nedersettings:** Definisie, doel, uitdagings in implementering, suksesverhale en impak op gemeenskappe
Toegang tot hulpbronne (natuurlik: water en mensgemaak: beperkte belegging en gebrek aan infrastruktuur)
Grondhervorming (grondbesit, herverdeling en restitusie)

2.2.1. LANDELIKE-STEDELIKE MIGRASIE:

Beweging van mense van landelike gebiede na stedelike gebiede.

Stootfaktore: negatiewe faktore wat veroorsaak dat mense landelike gebiede verlaat.

Natuurrampe soos vloede en droogtes in landelike gebiede
Gebrek aan dienste in landelike gebiede
Swak infrastruktuur in landelike gebiede
Gebrek aan werk (indiensneming) en lae salaris op plase
Gebrek aan vermaak in landelike gebiede
Misdad in landelike gebiede

Trekfaktore: positiewe faktore wat mense na stedelike gebiede lok

Hoër betalende werk (indiensneming)

Beter behuising en dienste
Hoër lewenstandaard
Beter sosiale lewe (vermaak)

Beter opvoeding
Beter werksgeleenthede

2.2.2. LANDELIKE ONTVOLKING:

Die afname in die aantal landelike bevolking is die gevolg van landelike -stedelike migrasie.

Gevolge van landelike ontvolking op mense en die ekonomie in landelike gebiede.

- Jong volwassenes trek weg en nog meer jong mans beweeg weg
- bejaardes, vroue en kinders word agtergelaat
- produktiwiteit in landelike gebiede daal
- inkomste daal
- dienste sluit, aangesien dit nie meer ondersteun word nie
- armoede neem toe
- meer mense verlaat die landelike gebiede
- verplasing van gesinne en maatskaplike probleme ontstaan
- half leë skole

Gevolge van landelike ontvolking op mense en die ekonomie in stedelike gebiede.

- misdaad neem toe
- oorbevolking in stedelike gebiede
- die verskaffing van dienste kan nie voorsiening maak vir die toenemende stedelike bevolking nie
- skole oorvol.
- grondgrype en besetting as gevolg van 'n tekort aan ruimte.
- groei van informele nedersettings
- min werkseleenthede
- verkeersprobleme

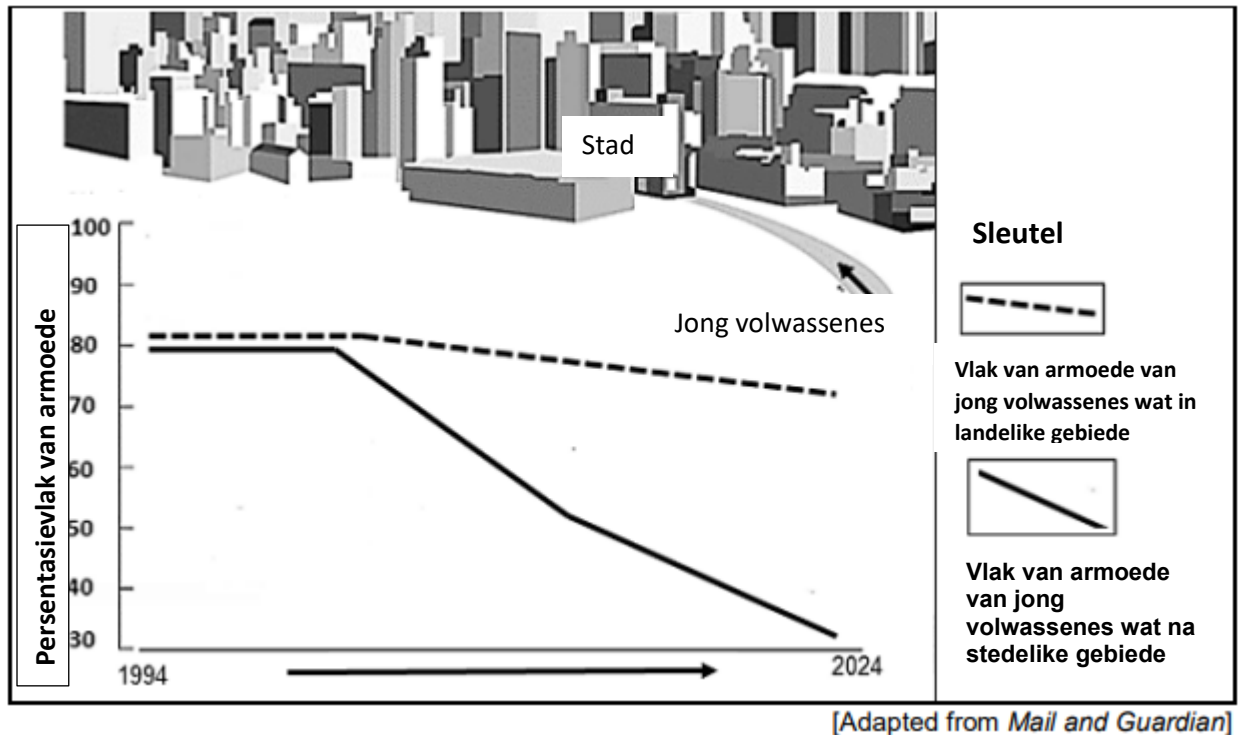
Strategieë om landelike ontvolking aan te spreek.

- Werkskeppingsprojekte in landelike gebiede
- Desentralisasie van nywerhede uit stedelike gebiede
- Ontwikkeling van korridors
- Verbeterde basiese dienste in landelike gebiede
- Vaardigheidsontwikkeling in landelike gebiede
- Boerderyverwante nywerhede in landelike gebiede
- Verbeterde vervoer-, gesondheids- en onderwysdienste
- Aftree-oorde in landelike dorpe om mense daarheen te lok
- Aansporings vir professionele persone en werkgewers om hulle in landelike gebiede te vestig
- Ontwikkeling van ekotoerisme deur die bewaring van natuurlike habitate en sodoende inkomstegeleenthede vir die plaaslike bevolking te skep

AKTIWITEIT 3:

Verwys na die skets en grafiek hieronder wat die vlakke van armoede wat veroorsaak word deur landelike-stedelike migrasie, illustreer.

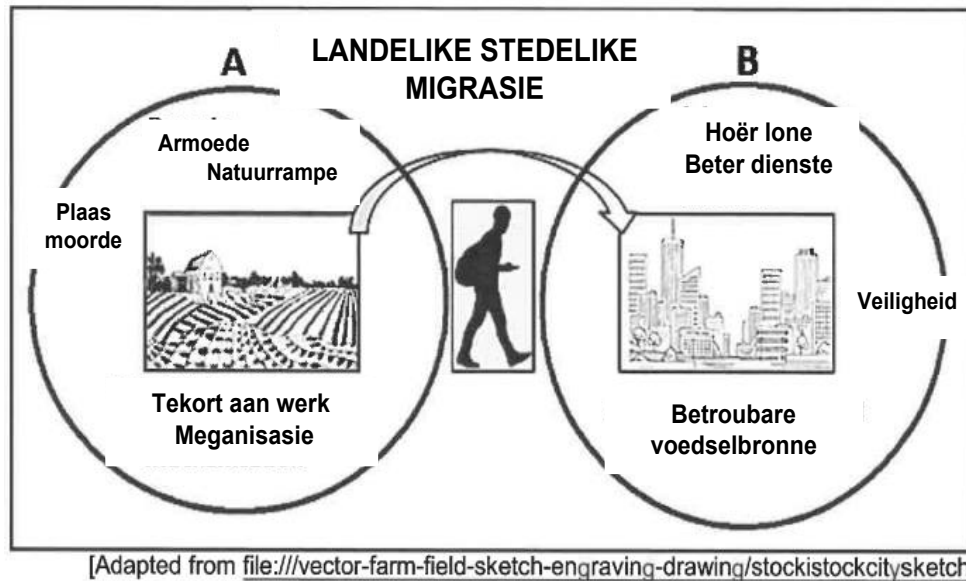

DBE 2024

3.1.1	Definieer die term landelike-stedelike migrasie.	(1x2)	(2)
3.1.2	Volgens die grafiek het die persentasie vlak van armoede afgeneem met 'n kleiner totaal in (landelike/stedelike) gebiede.	(1x1)	(1)
3.1.3	Hoe het werkloosheid bygedra tot hierdie tendens in armoedevlakke (antwoord op VRAAG 3.1.2)?	(1x2)	(2)
3.1.4	Hoe het die beweging van jong volwassenes na stedelike gebiede 'n negatiewe sosiale impak op die landelike gemeenskap?	(2x2)	(2)
3.1.5	Stel strategieë voor wat in landelike gebiede ingestel kan word om die beweging van jong volwassenes na stedelike gebiede te verminder.	(3x2)	(6)

AKTIWITEIT 4:

Verwys na die skets hieronder oor landelike-stedelike migrasie.

DBE 2023

4.1.1	Definieer die konsep landelike -stedelike migrasie .	(1x2)	(2)
4.1.2	Identifiseer EEN sosiale stootfaktor in A wat landelike – stedelike migrasie veroorsaak.	(1x1)	(1)
4.1.3	Verskaf TWEE basiese dienste wat meer toeganklik in stedelike gebiede is as in landelike gebiede	(2x1)	(2)
4.1.4	Hoe kan landelike-stedelike migrasie uitdagings vir die voorsiening van behuising in B veroorsaak?	(2x1)	(4)
4.1.5	Stel DRIE strategieë voor wat geïmplementeer kan word om landelike-stedelike migrasie te verminder.	(3x2)	(6)

2.3.1 Sosiale geregtigheidskwessies wat verband hou met landelike nedersettings:

Sosiale geregtigheid is die siening dat almal gelyke ekonomiese, politieke en sosiale regte en geleenthede verdien.

Volgens Suid-Afrikaanse regeringsinligting sluit die uitdagings in landelike gebiede in Suid-Afrika die volgende in:

- onvolhoubare gebruik van natuurlike hulpbronne
- onvoldoende toegang tot sosio-ekonomiese en kulturele infrastruktuur en dienste
- 'n gebrek aan toegang tot water vir beide huishoudings en landbou-ontwikkelings
- 'n lae geletterdheidsyfer en vaardigheidsvlakkemigrerende arbeidspraktyke
- 'n verval van die sosiale struktuur
- 'n oorvloed onbenutte geleenthede in baie ekonomiese sektore
- hoë werkloosheid
- as gevolg van die nalatenskap van vorige beleide, soos die voormalige tuislandstelsel, het landelike Suid-Afrika hoë digtheidsbevolkingsgebiede, en in ontwigte nedersettings leef inwoners in volslae armoede
- die ongeregthede in die verlede belemmer die pogings van die plattelandse mense om ongeskonde gesinne in stand te hou en 'n bestaan vir hulself te verseker.
- landelike gebiede in Suid-Afrika het die afgelope dekades ekonomiese en maatskaplike verval ervaar as gevolg van stedelike migrasie.
- landelike gebiede word ook geteister deur 'n gebrek aan onderwys en vaardighede wat die uitdaging om voldoende werk te kry, nog moeiliker maak.
- MIV/vigs is 'n groot uitdaging vir landelike ontwikkeling in Suid-Afrika omdat dit 'n impak het op 'n reeks ontwikkelingsfaktore
- Landelike gebiede is oor die algemeen minder toegerus met hulpbronne om hierdie uitdaging aan te spreek, wat die kwesbaarheid van huishoudings verhoog.

Maatreëls wat geïmplementeer kan word om landelike gebiede te ontwikkel

- Institusionele ontwikkeling om landelike mense te help om die prioriteite in hul eie gemeenskappe te stel en toegang tot fondse te kry om plaaslike ekonomiese ontwikkeling te beplan en te implementeer.
- Belegging in basiese infrastruktuur en maatskaplike dienste.
- Verbetering in inkomste- en werkseleenthede en wye toegang tot natuurlike hulpbronne.
- Vestiging van periodieke markte om basiese ekonomiese regte aan gemarginaliseerde landelike gebiede te herstel.
- Bewaring van hulpbronne.
- Verhoogde geregtigheid, billikheid en sekuriteit.

2.3.2 GRONDHERVORMING:

www.landreformfutures.org

Billike verdeling van grondeienaarskap deur die verandering van wette oor eienaarskap van grond

Grondhervorming is nodig in Suid-Afrika, ongelykhede bestaan as gevolg van apartheidswetgewing van die verlede wat alle mense verhinder het om grond te besit

Grondhverdeling – sommige landbougrond moet deur die staat gekoop en aan swart eienaars gegee word

Grondrestitusie – die teruggee van grond aan mense wat die slagoffer geword het van gedwonge verskuiwings

Grondbesithervorming – om die residensiële regte van mense wat op plase woon, te verseker.

UITDAGINGS MET GRONDHERVORMING

- Gewillige koper, gewillige verkoper veroorsaak vertragings
- Dit is baie duur om grond te koop van diegene wat bereid is om te verkoop
- Neem tyd om geskille op te los
- Grys gebiede in grondhervormingsbeleid
- Meningsverskil tussen die regering en tradisionele leiers
- Grond word herverdeel aan diegene wat geen belangstelling of kennis van boerdery het nie
- Verandering van bestaansboerdery na kommersiële boerdery het nie plaasgevind nie
- Grondhervorming het nie die ekonomiese groei van landelike gebiede gestimuleer nie
- Die proses is baie stadig

AKTIWITEIT 5:

Verwys na die koerantuitreksel hieronder:

Landelike gebiede in sewe provinsies wat die meeste deur die waterkrisis geraak word

Published Aug 3, 2022

Durban – Hoofsaaklik landelike gebiede in KwaZulu-Natal, die Oos-Kaap, Limpopo, Mpumalanga, Noordwes, die Vrystaat en die Noord-Kaap was gebiede wat watertekorte ervaar.

Dit was volgens die minister van water en sanitasie, Senzo Mchunu, wat gereageer het op 'n parlementêre skriftelike vraag van die IVP se Sbuyiselwe Buthelezi, wat Mchunu gevra het watter gebiede sy departement nasionaal geïdentifiseer het as die mees geraak deur die waterkrisis en waarskynlik groot water- en sanitasiekwessies sal hê, en planne wat sy departement in plek het om dag nul te voorkom.

"Gebiede wat watertekorte ervaar, is meestal landelike gebiede in die provinsies Oos-Kaap, Limpopo, Mpumalanga, Noordwes, KwaZulu-Natal, die Vrystaat en die Noord-Kaap," het Mchunu gesê.

Hy het gesê dat 32% van huishoudings in Suid-Afrika boonop nie toegang tot 'n betroubare diens het nie weens vervalte infrastruktuur sowel as 'n gebrek aan behoorlike bedrywigheide en instandhouding van bestaande infrastruktuur, wat ontwrigtings en tekorte aan watervoorsiening tot gevolg het.

"Toegang tot sanitasiedienste is minder as 85% in ses provinsies, insluitend in die Vrystaat (82,3%), KZN (80,9%), Limpopo (63,7%), Noordwes (68,8%), Mpumalanga (63,7%) en Noord-Kaap (83,9%). Toegang in die provinsies Limpopo, Mpumalanga en Noordwes is onder die nasionale gemiddelde op 82,1%. In die pogings om hierdie uitdagings reg te stel, sal die DWS 'n nasionale sanitasieraamwerk aan die kabinet voorlê vir goedkeuring," het Mchunu gesê.

5.1.1	Identifiseer die kwessie van sosiale onreg in die uittreksel.	(1x1)	(1)
5.1.2	Wat, volgens die uittreksel hierbo, is die faktore wat watertekorte in die landelike nedersettings van Suid-Afrika veroorsaak?	(2x1)	(2)
5.1.3	Verskaf 'n rede waarom die Gauteng-provinsie nie as een van die geaffekteerde gebiede in die uittreksel gelys word nie.	(1x2)	(2)
5.1.4	Bespreek hoe die probleem in die artikel, 'n impak op die lewens van die plattelandse mense sal hê.	(2x2)	(4)
5.1.5	Stel strategieë voor wat in landelike gebiede geïmplementeer kan word om die probleem wat in die artikel genoem word, op te los.	(3x2)	(6)

AKTIWITEIT 6:

Verwys na die bronne hieronder oor grondhervorming in Suid-Afrika.

'N VARS BENADERING TOT GRONDHERVORMING

Suid-Afrika ervaar tans 'n probleem omdat die proses van grondhervorming te stadig gevorder het en baie van die grond wat oorgedra is, ekonomies onaktief geraak het. Teenstrydige (verskillende) menings veroorsaak dat Suid-Afrikaners baie vrae oor grondhervorming het. Wat is die toekoms van grondhervorming in Suid-Afrika? Kan die proses versnel word? Sal dit gelyke uitkomst lewer? In wie se belang sal opgetree word?

By 'n Suid-Afrikaanse landboukongres het 'n paneelbespreking oor die toekoms van grondhervorming saamgestem dat wanneer dit by suksesvolle grondhervorming kom, intense onderhandelings en kompromieë noodsaaklik is. Dit kom ooreen met die drie pilare van grondhervorming, naamlik herverdeling, grondbesit en grondrestitusie. Grondrestitusie bied 'n uitdaging omdat fondse toegeken moet word om onteiene gemeenskappe vir die vroeëre verlies van grond te vergoed. Goed bestuurde grondhervorming kan bates vir die armes skep, verhoudings stabiliseer en ontwikkeling bevorder. Aan die ander kant, as dit swak bestuur word, vernietig dit bates, veroorsaak armoede in gemeenskappe en verswak die ekonomie.

[Aangepas uit <http://www.landreformfutures.org/>]

SWAK BESTUUR

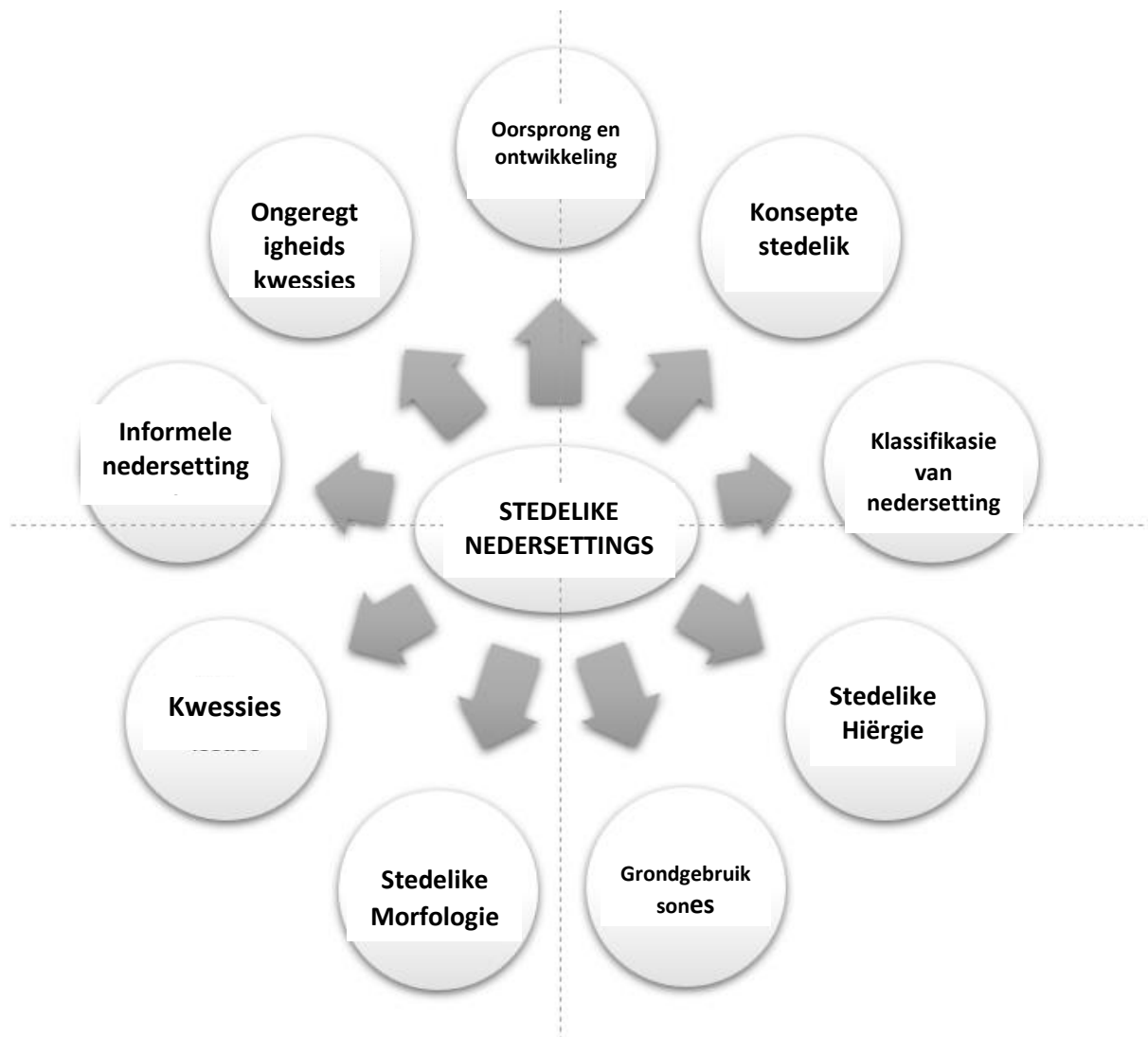
GOED BESTUUR

6.1.1	Wat is grondhervorming?	(1x2)	(2)
6.1.2	Wat is, volgens die uittreksel, die voordeel van goed bestuurde grondhervorming?	(1x1)	(1)
6.1.3	a) Waarom word grondrestitusie as 'n uitdaging beskou?	(1x2)	(2)
	b) Hoe illustreer B die suksesvolle proses van grondrestitusie?	(1x2)	(2)
6.1.4	Watter faktore het veroorsaak dat die 'proses van grondhervorming' te stadig, gevorder het?	(2x2)	(4)
6.1.5	Verduidelik die maatskaplike voordele van goed bestuurde grondhervorming vir mense wat in landelike gebiede woon.	(2x2)	(4)

STEDELIKE NEDERSETTINGS

BREINKAART

KONSEP	BESKRYWING
Sentrale sakekern (SSK)	Die gebied van 'n stad waar kleinhandel- en kantooraktiwiteite saamgevoeg is.
Gentrifikasie	Die rehabilitasie van verswakte, dikwels verlate behuising van lae-inkomste inwoners van die middestad.
Stedelike uitbreiding	Onbeperkte groei in stedelike gebiede van behuising, kommersiële ontwikkeling en paaie oor groot uitgestrekte grond, met min besorgdheid oor stedelike beplanning
Desentralisasie	Die proses om besluitneming na buite te versprei vanaf die sentrum van gesag.
Groengordel	Grond wat as parke, landbou of ander soorte oop ruimte onderhou word om die uitbreiding van 'n stedelike gebied te beperk.
Inval en opvolging	Proses waardeur nuwe immigrante na 'n stad beweeg om gebiede of woonbuurte wat deur ouer immigrantegroepe beset word, te oorheers of oor te neem.
Kantoor park	Agglomerasie van kantoorgeboue met fasiliteite wat vir infrastruktuur gevestig is om die moontlikheid van sakesukses te verbeter.
Straatpatroon	Patroon waarop strate ontwerp word
Buffersone	'n Gebied of struktuur in 'n apartheidsstad wat die woongebiede van verskillende rasse-groepe skei – wat twee of meer grondgebruiksone skei
Gerieflikheids goedere	Ook genoem laer orde goedere - dit is relatief goedkoop, maklik om te verkry en benodig op 'n gereelde/daaglikse basis soos brood en melk
Teen-verstedeliking	Dit is 'n omgekeerde neiging na verstedeliking waar mense terugtrek na landelike gebiede om die stadsgejaag en lewenstyl en die gepaardgaande misdaad te ontsnap
Verdigting	Die verhoogde gebruik van ruimte horisontaal en vertikaal in stedelike gebiede - dit lei tot 'n groter aantal wooneenhede en verhoogde bevolkingsdigtheid.
Rand Stad	'n Groot kommersiële sentrum aan die buitewyke van 'n stad wat 'n mengsel van werk, inkopies, vermaak en residensiële funksies bied
Sekuriteitskompleks	'n Gevestigde woongebied met paaie wat hekke het om die beweging van verkeer en mense in en uit die gebied te beheer. Baie paaie is permanent gesluit om toegang tot die gebied te beperk
Hiërargie	'n Reeks vlakke of orde – elke vlak sal 'n soortgelyke stel funksies verrig, maar elke vlak sal bo die ander gerangskik word
Informele nedersetting	'n Onwettige spontane nedersetting wat nie behoorlike dienste en infrastruktuur het nie. Hulle word ook barrios, krotbuurte, favelas, plakkerskampe en plakkersdorpe genoem
Infrastruktuur	Verwys na pad, spoor, lugskakels, kragtoevoer, riool, telefoonskakels en ander basiese dienste
Grondgebruik Model	'n Vereenvoudigde of algemene weergawe van die uitleg van stedelike gebiede
Grondgebruiksone	'n Gebied met 'n spesifieke funksie, byvoorbeeld - residensieel
Lae orde sentrum	Stedelike sentrums wat slegs laerorde goedere aanbied
Afgeleë sakekern	'n Kommersiële sone wat in die voorstede geleë is
Reikwydte	Afstand wat mense sal aflê om spesifieke goedere of dienste te koop
Landelike-stedelike oorgangssone	Oorgangssone tussen 'n stad en sy voorstede en die landelike gebied
Invloedsfeer	Die gebied waaruit 'n besigheid, diens of nedersetting sy kliënte trek

STEDELIKE NEDERSETTINGS

Eksamenriglyne

Die oorsprong en ontwikkeling van stedelike nedersettings:

- Verstedeliking van die wêreldbevolking
- Konsepte (definisie, identifikasie en toepassing) van:
- Verstedeliking
- Stedelike groei
- Stedelike uitbreiding
- Stedelike verspreiding
- Tempo van verstedeliking
- Vlak van verstedeliking
- Teen-verstedeliking

Die oorsprong en ontwikkeling van stedelike nedersettings

1.1 Verstedeliking van die wêreld:

Waarom het stede in die eerste plek gevorm?

Daar word geglo dat landbou 'n voorvereiste is vir stede, wat help om surplusproduksie te bewaar en skaalvoordele te skep. Die konvensionele siening is van mening dat stede die eerste keer na die Neolitiese Revolusie gevorm het, met die verspreiding van landbou.

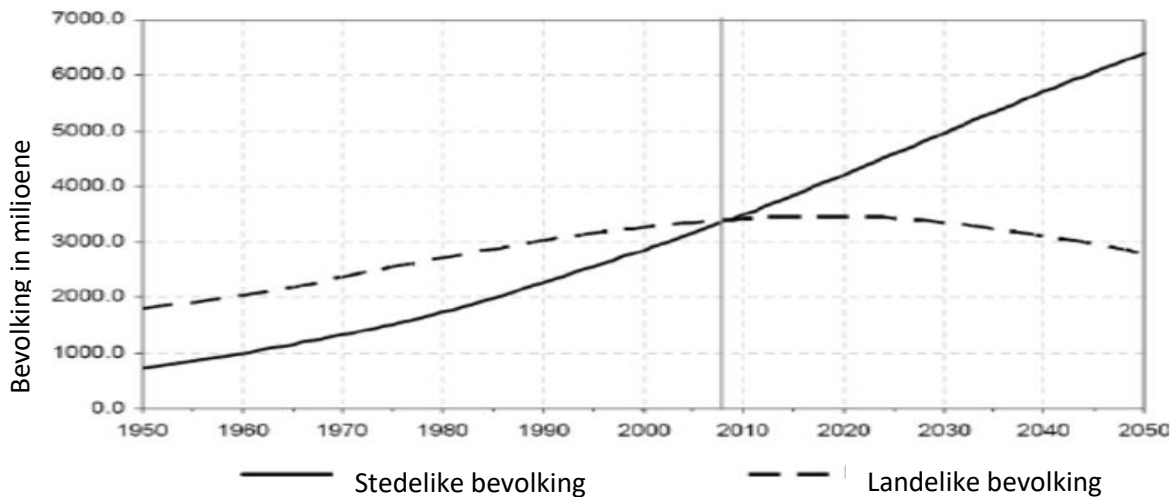
Die koms van boerdery het jagter-versamelaars aangemoedig om nomadiese lewenstyl te laat vaar en hulle naby ander te vestig wat van landbouproduksie geleef het. Landbou het meer voedsel opgelewer, wat digter menslike bevolkings moontlik gemaak het en sodoende stadsontwikkeling ondersteun het.

Boerdery het gelei tot digte, gevestigde bevolkings en voedseloorskotte wat gestoor moes word en handel kon vergemaklik.

Hierdie toestande blyk belangrike voorvereistes vir die stadslewe te wees. Baie teoretici veronderstel dat landbou die ontwikkeling van stede voorafgegaan het en tot hul groei gelei het.

In 2025 woon ongeveer 58% van die wêreldbevolking in stedelike gebiede, met 'n totaal van 4.77 miljard mense wat in stede woon. Die oorblywende 42% woon in landelike gebiede.

Die stedelike bevolking sal na verwagting in die komende jare aanhou groei, met projeksies wat dui op 'n aansienlike toename teen 2035.

Verstedeliking het begin as gevolg van die industriële rewolusie. Die grafiek hierbo illustreer die landelike en stedelike bevolkings en die gesamentlike wêreldbevolking in miljoene. Uit die grafiek is dit duidelik dat die vlak van stedelike bevolking sedert 2008 die landelike bevolking oorskry het.

In 2025 sal Suid-Afrika na verwagting ongeveer 43,1 miljoen mense in stedelike gebiede hê. Dit verteenwoordig ongeveer 66.6% van die totale bevolking, met die oorblywende 33.4% wat in landelike gebiede woon.

1.2 Konsepte wat verband hou met verstedeliking:

- **Verstedeliking:** is die proses waardeur stede groei, en hoër en hoër persentasies van die bevolking in die stad kom woon.
- **Stedelike groei:** die bevolking van 'n stedelike gebied neem toe. Dit is die gevolg van landelike stedelike migrasie en die natuurlike toename in die stedelike bevolking.
- **Stedelike uitbreiding:** verwys na 'n toename in die beboude oppervlakte van 'n nedersetting of versameling nedersettings
- **Stedelike verspreiding :** is die onbepaalde groei in baie stedelike gebiede van behuising, kommersiële ontwikkeling en paaie oor groot uitgestrekte grond, met min besorgdheid oor stedelike beplanning.
- **Tempo van verstedeliking :** beskryf die geprojekeerde gemiddelde tempo van verandering van die grootte van die stedelike bevolking oor die gegewe tydperk.
- **Vlak van verstedeliking :** persentasie van die totale bevolking wat in stede geakkommodeer word.
- **Teenverstedeliking :** is 'n proses waarin sekere groepe mense, dikwels die wat beter daaraan toe, die stedelike gebiede verlaat en na landelike gebiede trek.

1.3 Hoe die standplaas en situasie die ligging van stedelike nedersettings beïnvloed:

Die standplaas is die werklike ligging van 'n nedersetting op aarde en bestaan uit die fisiese eienskappe van die landskap, spesifiek vir die gebied.

FISIESE FAKTORE:

- Besikbaarheid van vars water
- Onderliggende rots- en grondstruktuur
- Reliëf - te steil hellings maak bouwerk moeilik
- Dreinerings – vermy oorstromings
- Aspek van helling - noordwaartse hellings in die Suidelike Halfrond is warmer en suidwaartse hellings in die Noordelike Halfrond is warmer
- Hulpbronne - minerale sal industriële ontwikkeling aanmoedig.

SOSIALE FAKTORE:

- Godsdiens
- Taal
- Kultuur
- Verdedigbaarheid – nedersettings op die heuwel was belangrik
- Voedselvoorsiening – om groeiende bevolkings te ondersteun

POLITIEK FAKTORE:

- Die regering kan besluit waar stedelike nedersettings geskep moet word

EKONOMIESE FAKTORE:

- Vervoerroetes - aanknopingspunte (waar paaie en riviere ontmoet), dorpe naby bergpasse of hawens.
- Oorbruggingspunte oor riviere
- Hawens – om handel te bevorder
- Boumateriaal – vir konstruksie

1.4. Klassifikasie van stedelike nedersettings volgens funksie:

Klassifikasie (identifikasie, beskrywing en doel) van stedelike nedersettings volgens funksie:

- Sentrale plekke
- Handels- en vervoerdorpe (Vraagverbrekingpunte, aansluitingsdorpe en poort-dorpe)
- Gespesialiseerde dorpe

Stedelike nedersettings word volgens hul oorspronklike funksie geklassifiseer. Namate 'n stedelike gebied ontwikkel, word meer funksies bekendgestel.

SENTRALE PLEKKE:

Die primêre doel van 'n nedersetting of markdorp, volgens die sentrale plekteorie, is die verskaffing van goedere en dienste vir die omliggende landelike gebied. Sulke dorpe is sentraal geleë en kan sentrale plekke genoem word

Voorbeelde: Fort Beaufort; Graaff Reinet; Aliwal Noord; Macaire

HANDEL -EN VERVOERDORPE:

Stedelike nedersettings wat gestig is as gevolg van handel en vervoer. Goeie ligging vir spoor-, pad- of seevervoer.

Nedersettings rondom groot lughawens wat 'n aerotropolis genoem word, bevat nywerheidsparke, pakhuise, kantore, huise en dienste.

Daar is drie tipes handels- en vervoerstede:

1. Vragverbrekingsdorpe -of stede:

Hulle ontwikkel op 'n punt waar die tipe vervoer verander.

Dit is meestal by 'n hawe waar die vervoer van see na land verander.

2. Aansluitingsdorpe of stede:

Hulle ontwikkel by 'n kruising van twee groot vervoerroetes, byvoorbeeld 'n spoorwegaansluiting.

De Aar is 'n dorp in die Noord-Kaap in Suid-Afrika.

Dit is die tweede belangrikste spoorwegaansluiting in die land, geleë op die lyn tussen Kaapstad en Kimberley.

3. Poortdorpe -of stede:

Hulle ontwikkel by 'n toegangspunt deur of oor 'n fisiese versperring, byvoorbeeld by 'n bergpas

GESPESIALISEERDE STEDE:

Dorpe en stede wat spesialiseer in 'n spesifieke aktiwiteit, byvoorbeeld voertuigvervaardiging, inligtingstechnologie, toerisme of mynbou.

- Myndorpe of -stede, bv.
- Onderwysdorpe of -stede, bv
- Nywerheidsdorpe of stede, bv.
- Ontspanningsdorpe of -stede, bv.

1.5 STEDELIKE HIËRARGIE:

Stedelike hiërargieë:

Konsepte (identifikasie, beskrywing en interpretasie) van:

- Stedelike hiërargie
- Sentrale plek
- Drempel bevolking
- Sfeer van invloed
- Reeks van goedere

Konsepte (identifikasie, beskrywing en interpretasie) van:

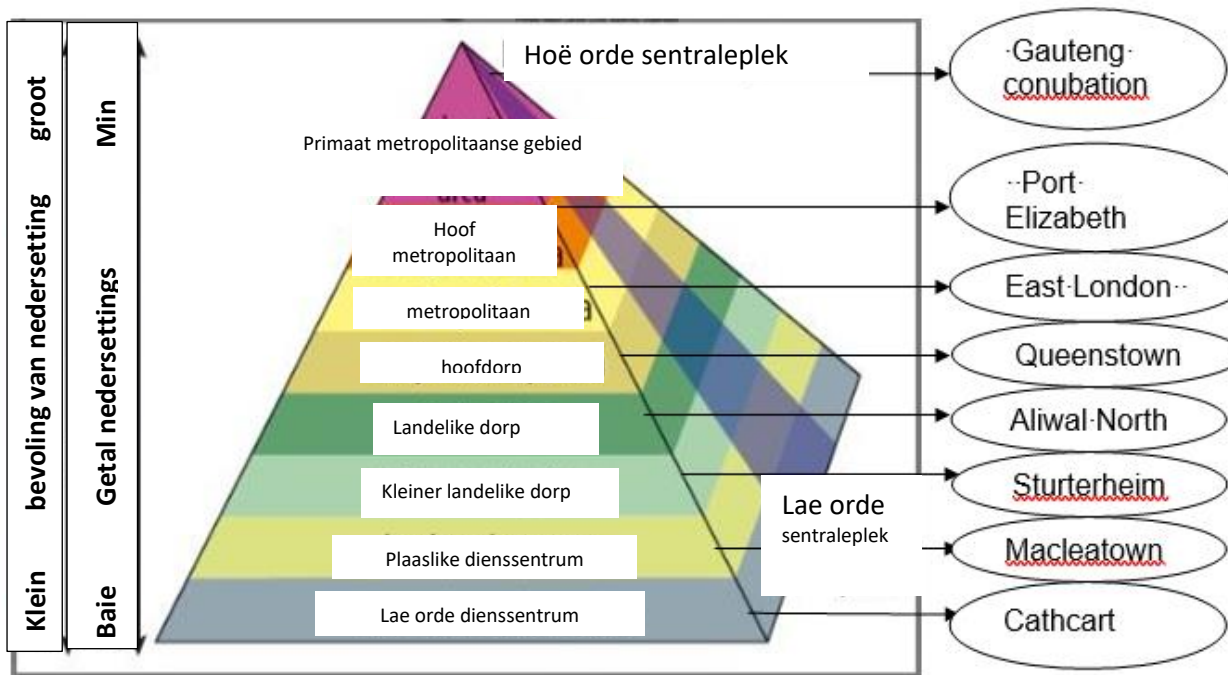
- Lae- en hoë-orde funksies/dienste
- Lae- en hoë-orde sentrums

STEDELIKE HIËRARGIE:

'n Rangorde van nedersettings volgens hul grootte en ekonomiese funksies.

Die relatiewe rangorde van 'n sentrale plek funksioneer op grond van hoe gespesialiseerd dit is, hoe groot 'n markgebied nodig is om hulle in besigheid te hou, of hoe ver mense bereid is om te reis om daar te kom.

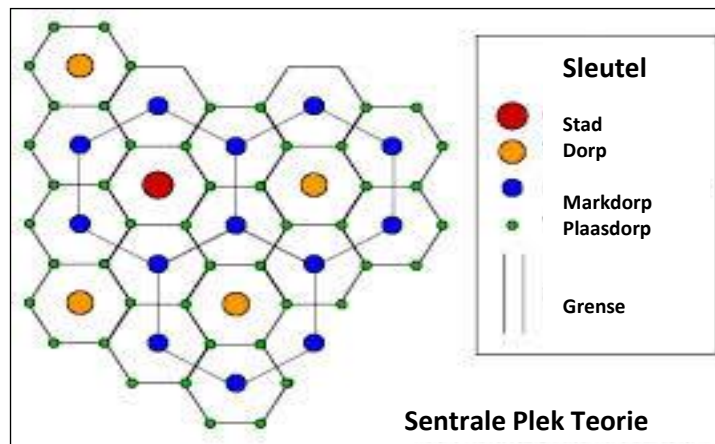

Soos jy in die hiërargie opbeweeg, neem die grootte van die nedersetting en die afstand tussen nedersettings van dieselfde grootte toe.

Soos u uit die diagram hierbo kan sien, is daar meer stede as woonbuurte, meer dorpe as stede en meer lae-orde dienssentrums as dorpe.

SENTRALE PLEK:

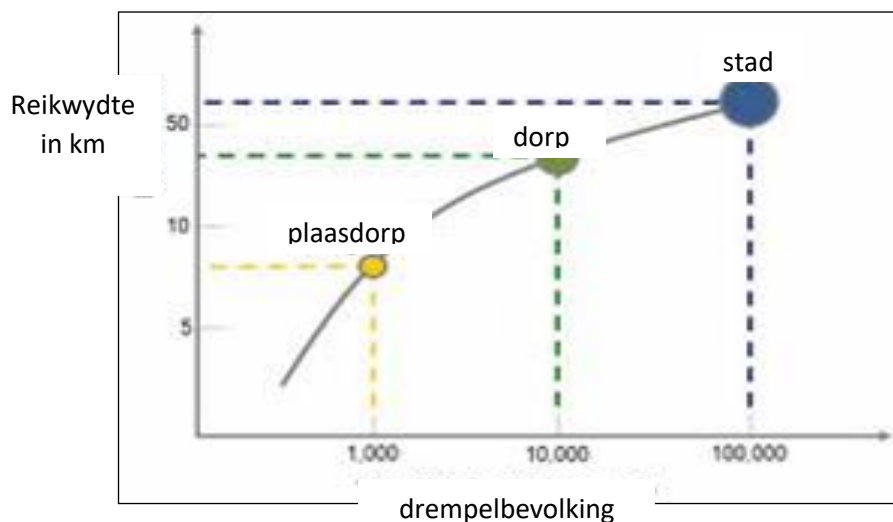
'n Stad of dorp wat goedere en dienste aan die omliggende bevolking verskaf (stad of dorp)

- Hoe groter die sentrale plekke, hoe minder is daar van hulle en hoe verder is hulle uitmekaar
- Groot sentrale plekke het 'n hoë **invloedsfeer, reikwydte en drempel**. Daar is meer klein sentrale plekke wat dieselfde afstand van mekaar af is.

Drempel bevolking:

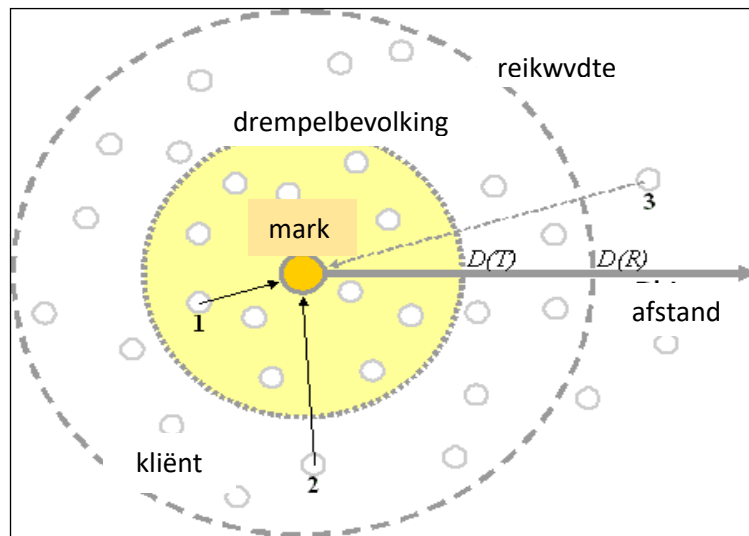
Die **minimum** aantal kliënte wat nodig is om 'n sentrale plekfunksie te ondersteun (beperk vanuit 'n besigheidsperspektief)

- Stede vereis 'n groot drempel as dorpe.
- Dienste soos afdelingswinkels wat hoë orde goedere verkoop, het 'n hoër drempel as dié wat lae orde goedere soos koerante wat winkels verkoop.
- Dit beteken dat hulle 'n groter aantal mense nodig het om hulle te ondersteun en om 'n wins te maak, daarom sal hulle slegs in groter nedersettings gevind word.
- Dit beteken ook dat daar minder groot afdelingswinkels as klein winkels is.

Reikwydte:

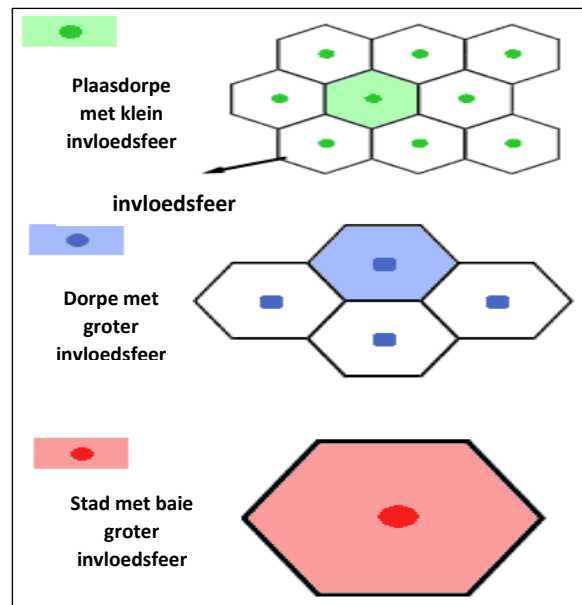
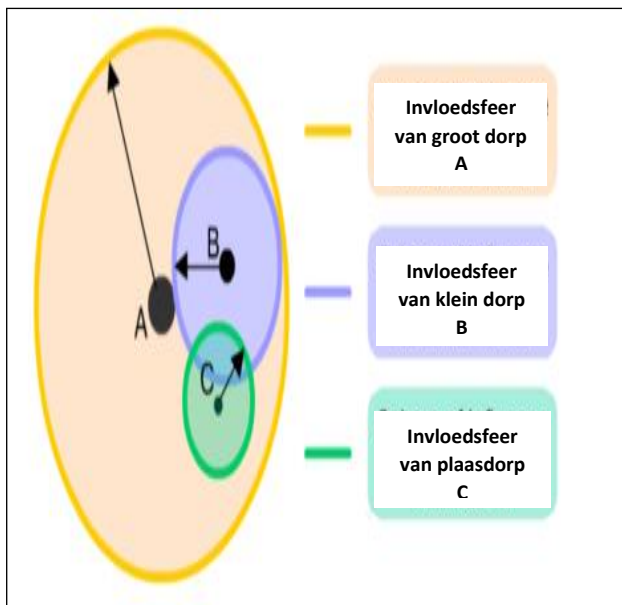
Die **maksimum afstand** wat mense bereid is om te reis om 'n sentrale plekfunksie te verkry (beperk vanuit 'n kliënt se perspektief)

- Kliënte is bereid om lang afstande te reis om hoë orde dienste te bekom.
- Mense is nie bereid om lang afstande te reis vir eenvoudige goedere van lae orde nie.

Invloedsfeer:

Die totale markgebied vanwaar 'n stedelike nedersetting sy kliënte trek

- Afhangend van die grootte en aantal funksies wat deur die middelste reeks goedere aangebied word:
- Maksimum afstand wat mense bereid is om te reis om goedere of dienste te koop

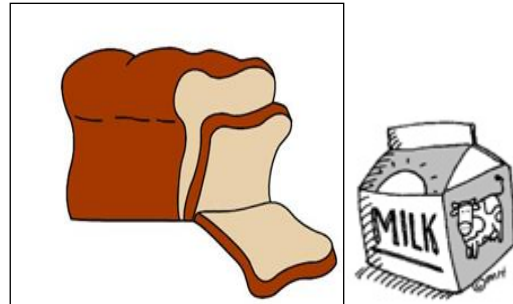

- Groter nedersettings en woonbuurte het 'n baie groter invloedseer as kleineres.
- Dit beteken dat hulle mense uit 'n wyer gebied lok vanweë die fasiliteite wat hulle bied. Stede soos Kaapstad het 'n wêreldwye invloedseer, terwyl 'n klein dorpie dalk net 'n invloedseer van 'n paar kilometer het.

Lae- en hoë-orde funksies/dienste

Lae orde funksies/dienste

- goedere wat daagliks gebruik word
- het 'n klein reeks
- het 'n klein invloedseer
- relatief goedkoop
- verbruikbaar
- belangrik op daaglikse basis

Lae orde sentrums:

- bied lae orde dienste of funksies aan
- Klein drempel bevolking

Hoë orde funksies / dienste

- goedere en dienste wat selde benodig word
- het 'n groot reeks
- het 'n groot invloedseer
- hulle is duur
- Duursame
- Luukse goedere

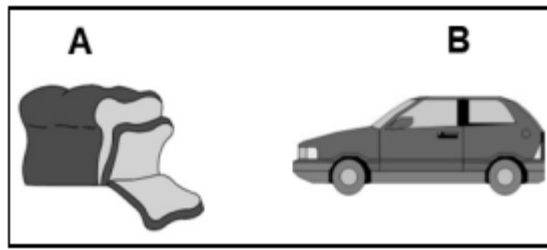
Hoë orde sentrums:

- verskeidenheid dienste of funksies wat aangebied word
- Groot drempel bevolking
- Die aantal dienste wat 'n nedersetting lewer, neem toe met die grootte van die nedersetting.
- Klein nedersettings sal slegs lae-orde dienste soos poskantore, dokters en koerantwinkels verskaf.
- Groot dorpe, stede en woonbuurte sal lae- en hoë-orde dienste lewer, soos ontspanningsentrums, kettingwinkels en hospitale.

AKTIWITEIT 7:

Verskaf een woord vir die volgende stellings:

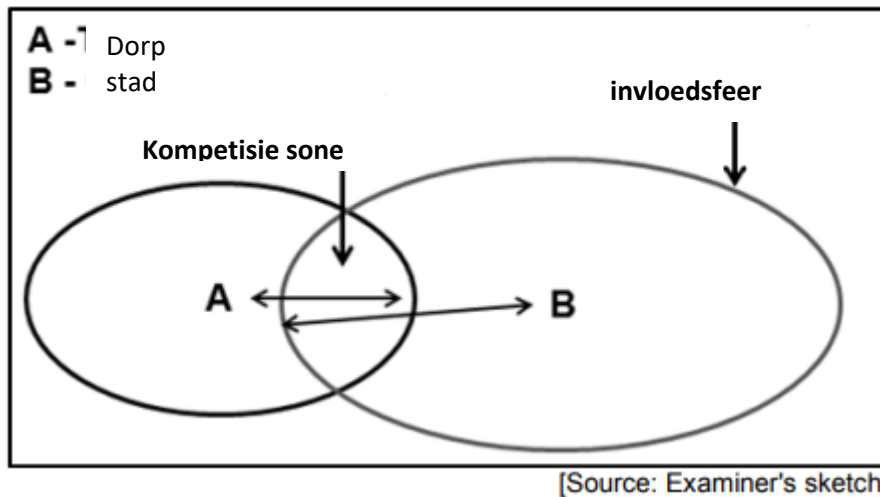
- 7.1.1 Bied dienste aan die omliggende landelike gebied (1x1) (1)
- 7.1.2 Maksimum afstand wat 'n kliënt aflê om 'n produk te koop. (1x1) (1)
- 7.1.3 Die minimum aantal kliënte wat nodig is om 'n besigheid winsgewend te maak. (1x1) (1)
- 7.1.4 Die gebied waaruit 'n nedersetting sy kliënte trek (1x1) (1)
- 7.2 Bestudeer die skets hieronder:

- 7.2.1 Watter item tussen **A** en **B** is 'n lae orde item? (1x1) (1)
- 7.2.2 Verskaf 'n rede vir jou antwoord in vraag 7.2.1. (1x2) (2)
- 7.2.3 Waarom sal die item **B** 'n groter omvang het? (1x2) (2)
- 7.2.4 Watter van die items hierbo sal 'n groot drempelbevolking het? (1x1) (2)
- 7.2.5 Verskaf 'n rede vir jou antwoord in vraag 7.2.4 (1x2) (2)

AKTIWITEIT 8:

Verwys na die skets hieronder

8.1.1	Definieer die term invloedsfeer.	(1x1)	(1)
8.1.2	Vergelyk die grootte van die stad se invloedsfeer met dié van die dorp.	(1x1)	(1)
8.1.3	Wat bepaal die grootte van die invloedsfeer van 'n stedelike nedersetting?	(1x1)	(1)
8.1.4	Gee TWEE moontlike redes vir die oorvleueling van die dorp se invloedsfeer van met dié van die stad.	(2x2)	(4)
8.1.5	Verduidelik waarom die omvang (afstand) van verskillende goedere en dienste wat in stad B aangebied word, nie dieselfde is nie.	(2x2)	(4)
8.1.6	Volgens die stedelike hiërargie van nedersettings, waarom is daar meer lae-orde sentrums (dorpe) as hoë-orde sentrums (stede)?	(2x2)	(4)

1.6. Stedelike struktuur en patrone:

Interne struktuur en patrone van stedelike nedersettings (sluit vorm van stedelike nedersettings in)

Let op die verskil tussen grondgebruik (bv. Groengordel en ontspanning) en grondgebruiksone

Grondgebruiksone, insluitend redes vir ligging, doel en kenmerke

- Kommersiële (SSK, OBD, tipes kommersiële desentralisasie)
- Residensiële
- Nywerheid
- Oorgangsone / Vervalsone
- Landelike-stedelike oorgangsone

Stedelike struktuur en patrone:

Grondgebruiksone:

Grondgebruiksone is gebiede in stedelike gebiede wat spesifieke funksies het, soos kleinhandel, residensiële en nywerheid. Alle stede het verskillende grondgebruiksone.

Faktore wat die ligging van stedelike grondgebruiksone beïnvloed:

Toeganklikheid:

- die gemak waarmee 'n plek bereik kan word
- SSK het die grootste toeganklikheid
- Swaar nywerhede is naby vervoerroetes geleë

Versoenbaarheid:

- Mate waarin funksies mekaar aantrek
- Ontspanningsgebiede word naby woongebiede aangetref – hoë verenigbaarheid

Gespesialiseerde vereistes:

- Sommige grondgebruiksone benodig spesiale kenmerke byvoorbeeld 'n waterbron, om te ontwikkel

Grondwaardes:

- Sommige grondgebruik het meer ruimte en goedkoop grond nodig

Sentrifugale krag (stootfaktore): faktore wat veroorsaak dat sommige funksies wegbeweeg van die SSK/SSG

Sentripetale kragte (trekfaktore): daar is faktore wat funksies na ander gebiede in die stad lok.

Funksionele magnetisme: funksies wat mekaar bevoordeel

Funksionele gerief: SSK/SSG baie gerieflik, naby die werk

Funksionele prestige: 'n sekere gebied word bekend vir 'n spesifieke funksie wat dit bied

Kommersiële grondgebruik: hotelle, winkels, kantore en ander besighede groepeer saam in die sentrale sakekern (SSK) in die middel van die stad.

Kommersiële grondgebruik word ook langs hoofpaaie aangetref. In stede, ontwikkelde lande, word kommersiële grondgebruik ook in die stadsrand, in besighede en kleinhandelparke aangetref.

SENTRALE SAKEKERN:

<https://en.wikipedia.org/>

Eienskappe:

- Die middestad of sentrale sakekern is die kommersiële sentrum van 'n stedelike gebied.
- Dit bevat die belangrikste winkels, kantore en finansiële instellings van die stedelike gebied.
- Dit is gewoonlik die mees toeganklikste (maklik om by te kom) deel van die stad.
- Dit is omdat die meeste van die belangrikste vervoerroetes daarheen lei.
- As gevolg van hoë grondwaardes is geboue geneig om hoog te wees, en boudigtheid is hoog.

Grondwaardes:

- Grondwaardes is geneig om baie hoog te wees; Dit is die gevolg van beduidende mededinging.
- Dit is goedkoper om te bou.
- Daar is 'n beperkte hoeveelheid oop ruimte beskikbaar.
- Nuwe ontwikkelings is geneig om te fokus op die herontwikkeling van bestaande gebiede eerder as om die beperkte oop ruimte wat beskikbaar is, te gebruik

Bevolkingsdigtheid:

- Bedags is die middestad dig bevolk. As gevolg van die groot aantal voetgangers en winkel- en kantoorwerkers.
- Die middestad het 'n beperkte aantal huise en woonstelle as gevolg van die hoë grondwaardes in hierdie gebied.

Kommersiële desentralisasie:

- Wanneer funksies in die middestad na die buitewyke van die stad beweeg.

Veroorsaak deur:

Stad word binnegeval deur onwettige immigrante, raak verval.

Probleme in die stad soos verkeersopeenhopings, besoedeling

Verskillende vorme:

- Geïsoleerde winkelgroep (lae orde sentrum)
- Kommersiële lintontwikkeling (langs hoofpaaie)
- Afgeleë sakesentrums (hoë- en lae-orde sentrum geleë in digbevolkte gebied)
- Beplande winkelsentrum in die buurt (gevind in woongebied)
- Beplande plaaslike winkelsentrum
- Informele handel (lae-orde goedere verkoop deur ongelisensieërde besighede)

RESIDENSIËLE SONE:

- Beslaan die meeste stedelike grond
- Rykdom skei hierdie sone:

Hoë inkomste residensiële gebied

- Weg van SSK en swaar nywerhede
- Goeie uitsigte
- Word goed onderhou
- Hoë grondwaarde
- Baie ontspanningsgeriewe

Middel inkomste residensiële gebied

- Mediumgrootte huise
- Ligging verskil, maar ongeveer 15-20 minute vanaf SSK/SSG
- Meestal beset deur staatswerkers

Lae inkomste residensiële gebied

- Geleë naby nywerheidsgebiede
- Naby SSK/SSG
- Klein huisies, word naby mekaar gevind
- Min tot geen ontspanningsgeriewe
- Huise is oud en verwaarloos

INDUSTRIËLE SONE:

Ligte nywerheidsone

- Beslaan klein spasies
- Min besoedeling
- Vind naby kliënte
- Produseer klein en relatief ligter goedere
- Meestal bederfbare goedere

Swaar nywerheidsone

- Besoedeling
- Ver van hoë inkomste residensiële gebiede
- Gevind aan buitewyke van stedelike gebiede as gevolg van die vereiste van groot ruimtes
- Naby vervoergeriewe
- Produseer swaar goedere

OOORGANGSONE:

Dis die gebied rondom die middestad waar die middestad in die ligte nywerheidsgebiede groei

- Lae-inkomste behuisingsgebiede deur 'n proses van inval en opvolging.
- Dit word dikwels geassosieer met krotbuurte en verval (geboue word nie herstel nie)
- Geleë op die rand van SSK/SSG
- Gemengde grondgebruiksone
- Geboue is oud en vervalde

Eienskappe:

- Informele handelaars op sypaadjies
- Baie straatkinders
- Baie buitelanders
- Hoë misdadaasfer

LANDELIKE-STEDELIKE OORGANGSONE:

- Die landelike-stedelike oorgangsone bevat 'n mengsel van grondgebruik.
- Dit sluit woongebiede, ontspanningsgeriewe soos gholfbane en boerdery in
- Buitewyke van die stad
- Mengsel van landelike en stedelike funksies
- Grond hier is goedkoop
- Riool, begraafplase, lughawens ens word hier gevind.

Groen gordels en ontspanningsgebiede: dit is **NIE** grondgebruiksone nie; dit is gebiede in enige grondgebruiksone waar grond gebruik word vir die aanplant van natuurlike plantegroei.

- Stuk grond gevind in 'n stad met natuurlike plantegroei
- Beskerm natuurlike omgewings
- Verbeter luggehalte

1.7. Stedelike struktuur of stedelike morfologie

Faktore wat die morfologiese struktuur van 'n stad beïnvloed:

- Straatpatrone (plan)
- Geboue (digtheid van geboue)
- Stedelike profiel:
Konsep (definisie, identifikasie en toepassing) van stedelike profiel
Redes vir die vorm van stedelike profiel

Stedelike struktuur, of stedelike morfologie verwys na die eksterne, fisiese aspekte van 'n stad.

- Stedelike nedersettings ontwikkel en verander mettyd.
- Ouer stede of dele van stede lyk anders as nuwe stede.
- Die infrastruktuur soos paaie, spoorweë en fisiese kenmerke soos riviere, kuslyne en berge sal almal beïnvloed word hoe stede lyk.

1.7.1. Straatpatrone (plan)

Roostertipe straatpatroon

Strate kruis reghoekig

Voordele

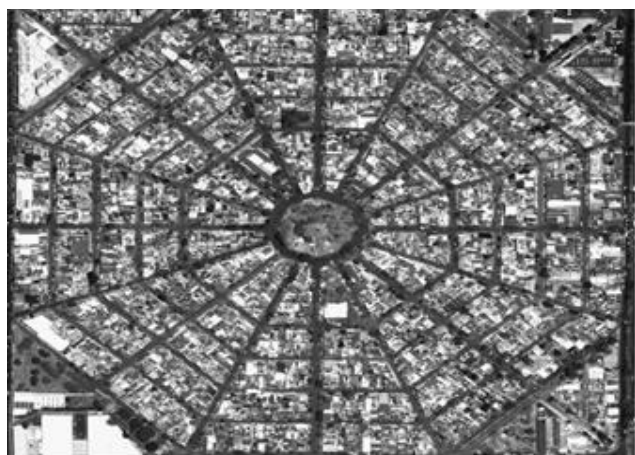
- Korter roetes
- Maklik om uit te brei
- Maklik om plekke te vind
- gevind op grond wat gelyk is
- Die paaie in hierdie patroon is relatief maklik om te bou en in stand te hou.

Nadele

- Geassosieer met verkeersopeenhopings
- belemmer verkeersvloei
- kan nie op steil gebied voorkom nie
- Baie kruisings / robotte
- Tydrowend
- Brandstofverbruik
- Padwoede/frustrasie

Radiale straatpatroon

Alle paaie lei na/uit 'n sentrale punt by. SSK

Voordele

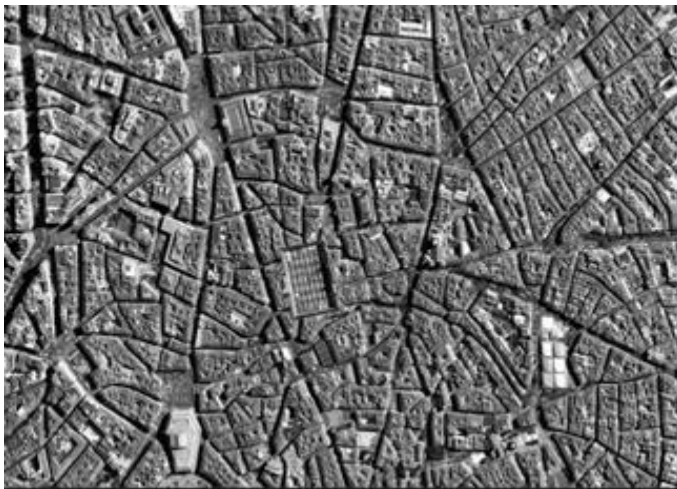
- Minder kruisings
- Maklike vloei van verkeer
- Estetiese aantrekkingskrag
- Verbind deur sirkelpaaie
- Paaie maak voorsiening om verkeer te kan vermy

Nadele

- Onbeplande groei kan verkeersprobleme veroorsaak
- Paaie straal weg van die sentrale punt af
- verkeersopeenhopings in die sentrum

Onreëlmatige patroon

Geen vasgestelde patroon nie. Dit ontwikkel as gevolg van reliëf byvoorbeeld gaan om heuwelagtige gebiede, ens.

Voordele

- Skep estetiese aantrekkingskrag as gevolg van verskillende paaie
- Minder verkeersopeenhopings
- Minder kruisings
- Doolhof van strate sonder orde
- Geassosieer met gebroke reliëf
- Nuwe stedelike ontwikkelings
- verseker 'n gladde vloei van verkeer
- Heuwelagtige gebied voorkom

Nadele

- Kan verdwaal
- Reis langer afstande

1.7.2. Digtheid van geboue

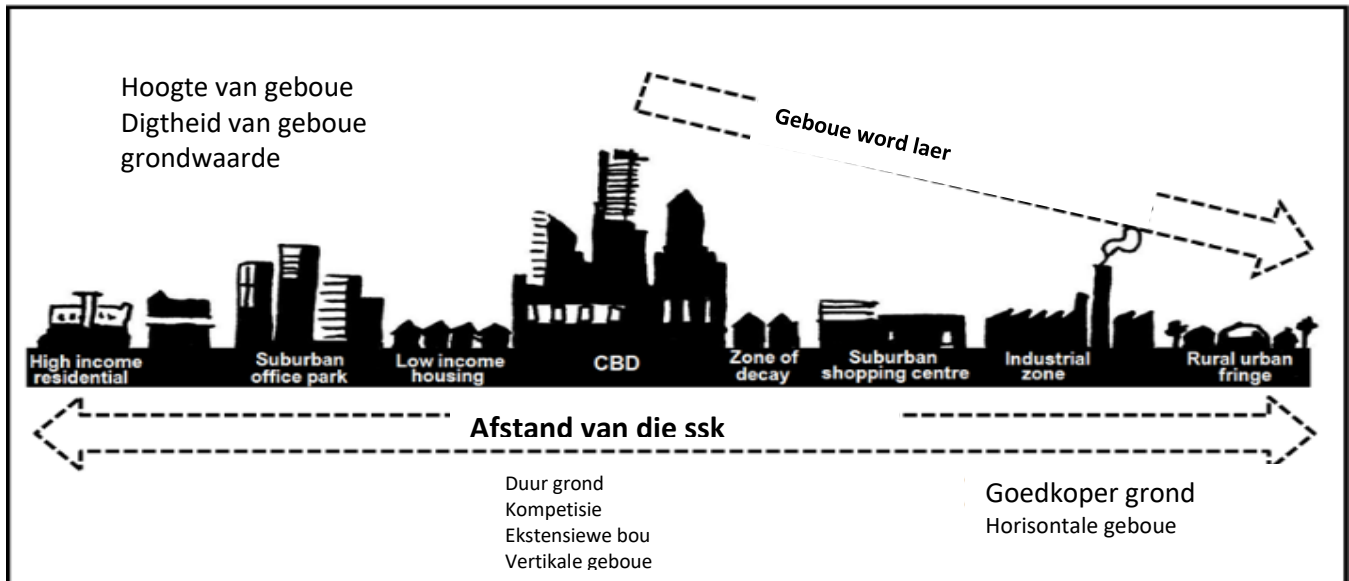
- Aantal geboue per oppervlakte-eenheid
- Digtheid neem af vanaf die middestad na buite
- As gevolg van hoë grondwaardes in die middestad, is geboue naby mekaar en hoog

1.7.3. Stedelike Profiel

- Die syaansig van 'n stad wat geboudigtheid en gebouhoogte toon
- Grondwaarde beïnvloed die vorm van 'n stedelike profiel
- Boudigtheid en -hoogte is die meeste waar grondwaarde die hoogste is

Redes vir die vorm van stedelike profiel

- Hoogste geboue in die middel van die dorp, aangesien die mededinging vir grond en hoë grondwaardes daartoe lei dat wolkekrabbers gebou word.
- Namate grondwaardes na die buitewyke daal, daal die hoogte van geboue en die digtheid ook.

Modelle van stedelike struktuur (beskrywing en eienskappe):

- Veelvuldige kerne (Harris en Ullman)
- Moderne Amerikaans-Westerse stad
- Derdewêreldstad
- Suid-Afrikaanse stad
- Veranderende stedelike patrone en grondgebruik in Suid-Afrika (buffersones, groengordels)

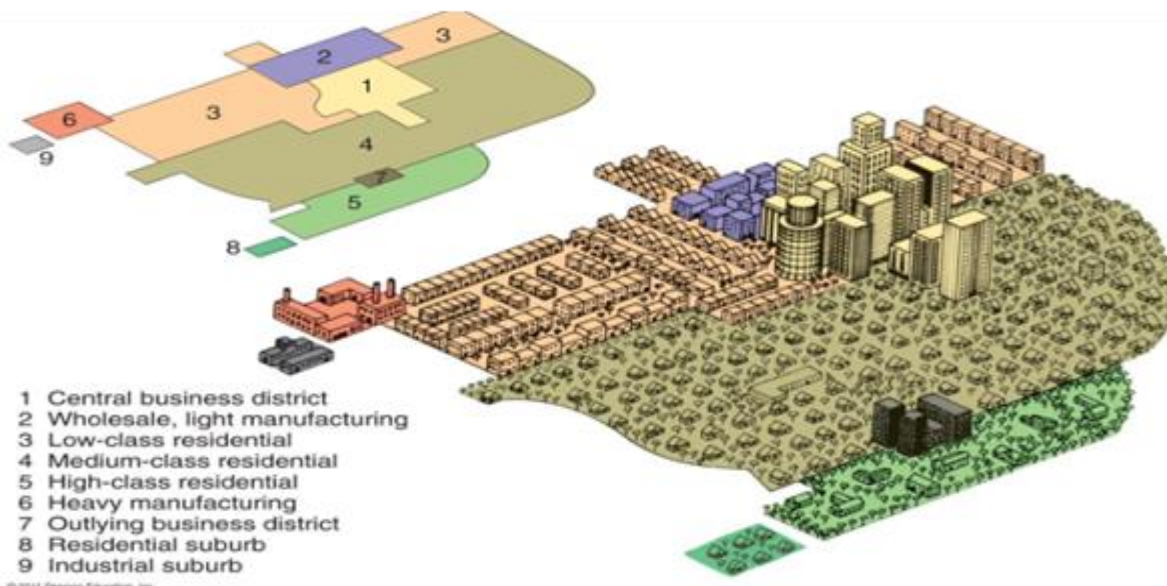

Veelvuldige kerne (Harris en Ullman)

Die model is in 1939 deur CD HARRIS en EL ULLMAN ontwikkel.

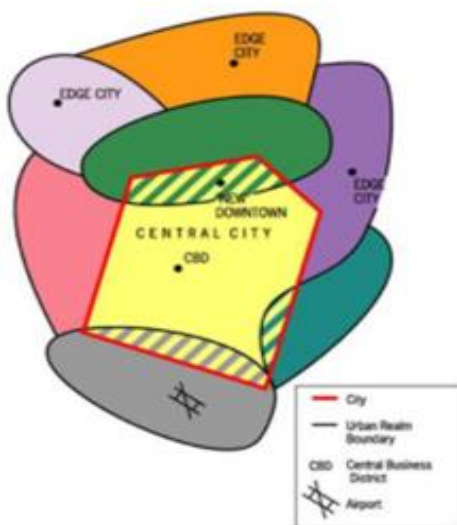
- 'n Stad is 'n komplekse struktuur wat meer as een sentrum insluit waaroor aktiwiteite draai (bv. 'n hawe, buurtsakesentrum, lughawe, park, universiteit, ens.)
- maak voorsiening vir desentralisasie, relië en alle grondgebruiksone
- toon die ware kompleksiteit van stede

Moderne Amerikaans-westerse stad (Urban Realms Urban Land Model)

URBAN REALMS MODEL

Created by James Vance in 1964 to describe a modern metropolis

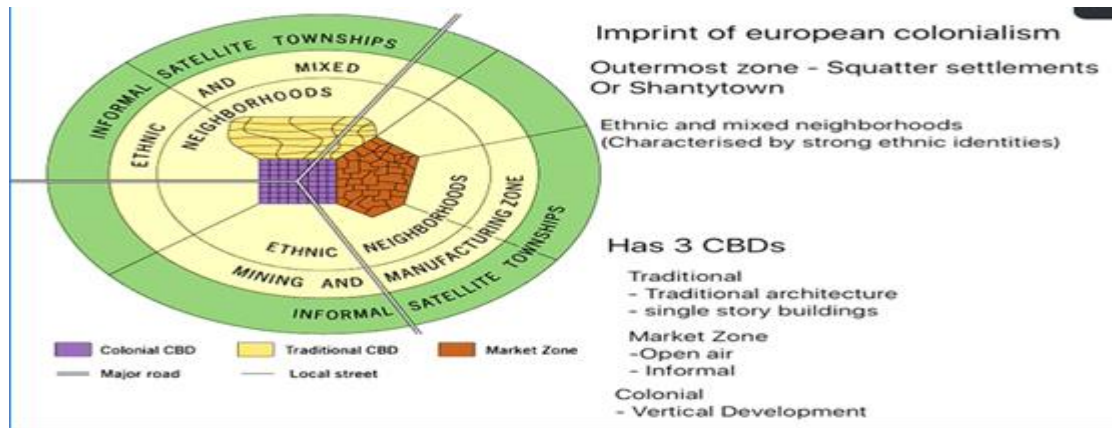
Each color represents a different 'realm' which serves a separate purpose, but the area still acts as one city

LA is a great example of this model

- Ontwikkel deur James Vance in die 1960's
- Beïnvloed deur toenemende belangrikheid van motor
- Verduidelik voorstedelike streke wat funksioneel gekoppel was aan voorstedelike middedorpe met gemengde gebruik met relatiewe onafhanklikheid van die middestad
- Ontwikkel tydens die waarneming van die metropool San Francisco Bay
- Model het gegroei uit die meervoudige kerne-model
- Aangevoer kerne was nie net fokuspunte van stedelike groei nie, maar ontwikkel tot funksionerende "stedelike ryke"
- Stedelike ryke-model het erken dat baie mense se daaglikse lewens en aktiwiteite plaasgevind het binne 'n vaste aktiwiteitsruimte binne 'n gedeelte, of stedelike ryk, van 'n groter metrostreek
- In hierdie "stedelike ryke" kan voorstedelike middedorpe gevind word, gevul met geriewe wat nodig is om "stedelike ryke" te leef

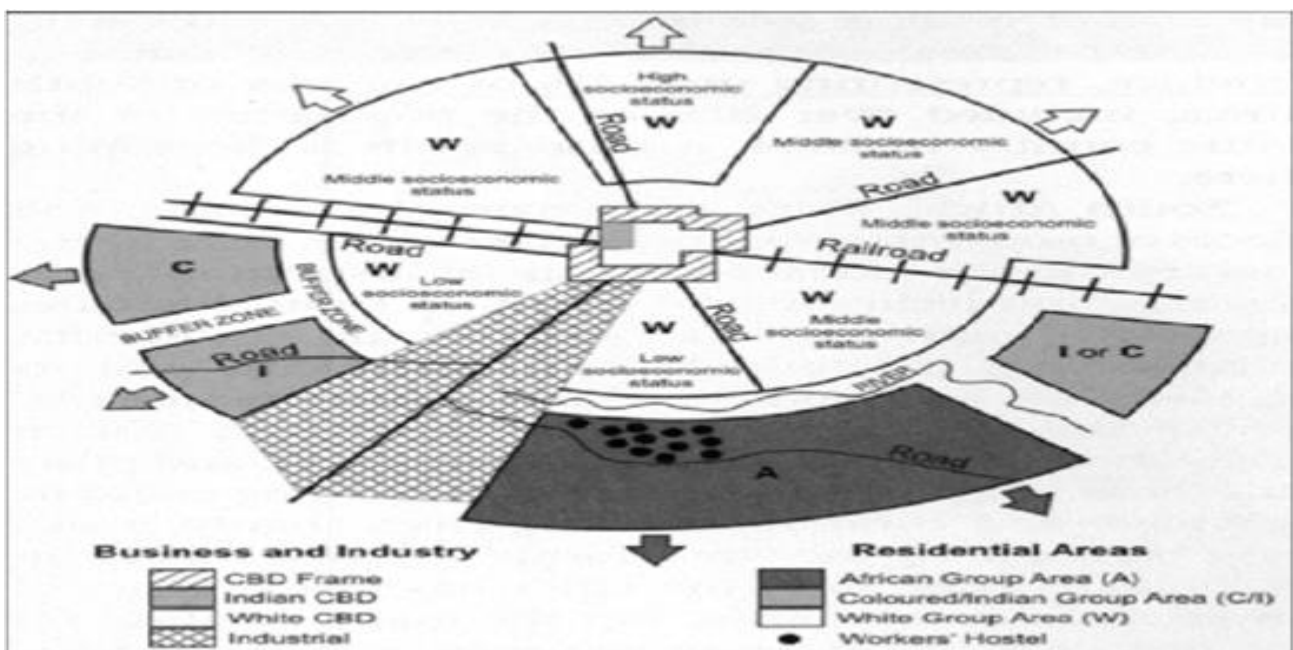
Derdewêreldstad

- Grondgebruiksones is gemeng
- Baie informele handel
- Stadsmiddestede is kompak
- Swak infrastruktuur
- Sosiale probleme in oormaat
- Grootse landelike stedelike migrasie as gevolg van geleenthede in die stedelike gebiede
- Formele en grootse informele nedersettings

Suid-Afrikaanse stad

- Beïnvloed deur die apartheidsbeleid, bv. Die Groepsgebiedewet
- Suid-Afrika ondergaan oorgang as gevolg van demokrasie
- Post-apartheidsinkomste bepaal waar mense woon, nie ras nie

Veranderende stedelike patrone en grondgebruik in Suid-Afrika (bufferzones, groengordels)

Stedelike vernuwingsprogramme het ten doel om:

- Versnel dienslewering
- Grader infrastruktuur op (soos paaie)
- Ontwikkel vaardighede en skep werk
- Bestry misdaad en stedelike verval
- Opknapping van die stedelike gebied
- Fakadisme, behou die buitekant van die gebou, maar verander die res van die gebou
- Gentrifikasie - opgradering van vervalle gebiede in die middestad
- Inval en opvolging - een onvanpaste grondgebruik vervang deur 'n ander meer geskikte grondgebruik, bv.residensieel na kommersieel

Vernuwing van die middestad beteken hersonering om stedelike verval te beveg:

Nadele is:

- Die gebied verander van 'n lae-inkomste na 'n middelinkomste- of hoë-inkomstegebied.
- Alhoewel die gebied hernu word, moet die huidige inwoners wegtrek na goedkoper gebiede, met moontlik nog erger sosiale probleme.
- Besighede wat voorsiening gemaak het vir die oorspronklike lae-inkomste inwoners kan daaronder ly.

Beplanning van stedelike nedersettings vir die toekoms:

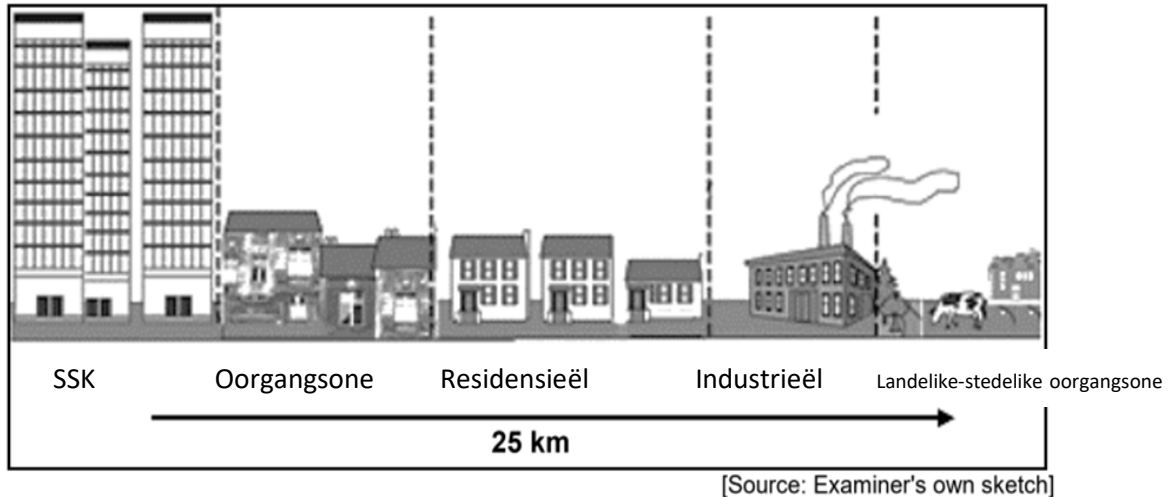
- 'n Tuinstad is 'n stedelike gebied wat beplan word en waarvoor daar streng reëls is oor die ontwikkeling en instandhouding van die omgewing.
- Beplande stedelike gebiede moet mense se basiese behoeftes, toegang tot dienste, indiensneming, veiligheid en sekuriteit, maatskaplike en ontspanningsbehoeftes, groengordelgebiede, soos parke, vervoer en toekomstige stedelike uitbreiding in ag neem.

Desentralisasie van funksies:

- Kommersiële funksies verhuis na die woongebied
- Gerieflik om verskillende funksies in een gebied te hê.

AKTIWITEIT 9:

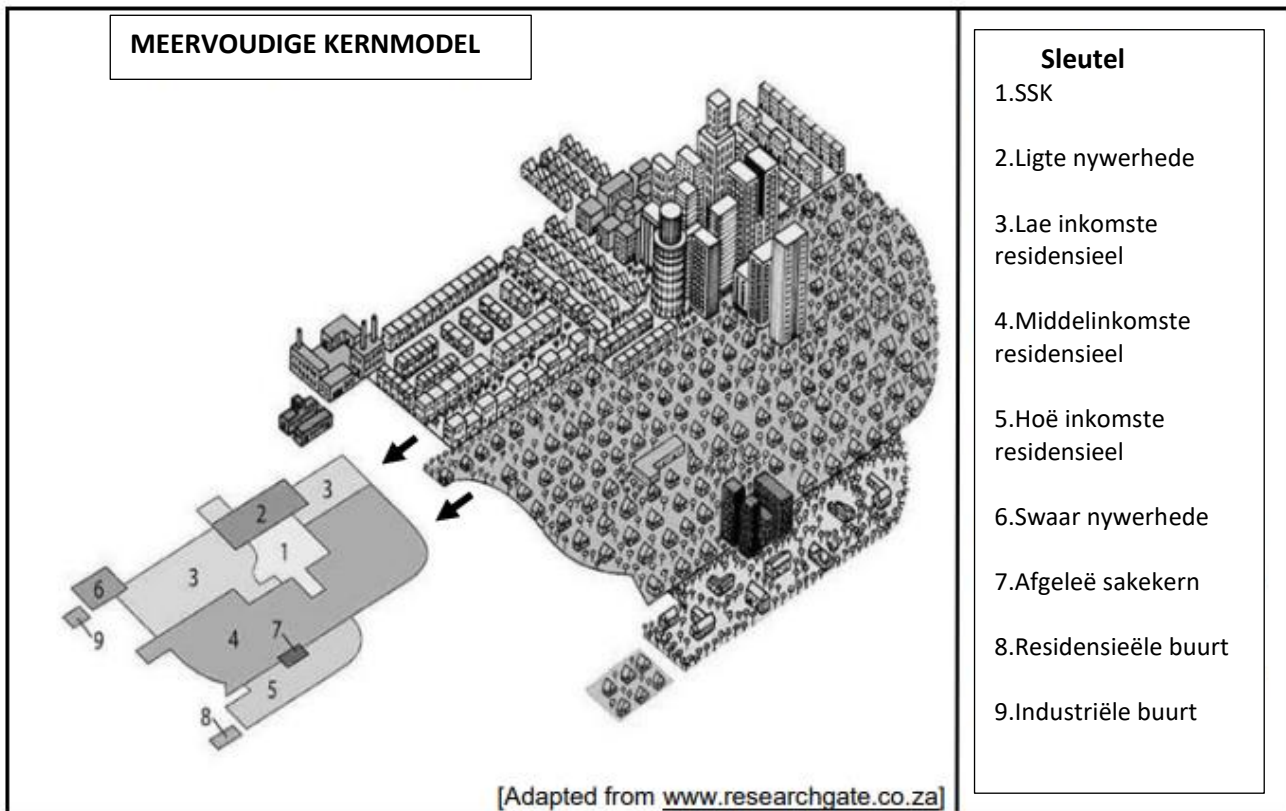
Verwys na die skets hieronder wat 'n stedelike profiel toon

9.1.1	Definieer die konsep stedelike profiel.	(1x1)	(1)
9.1.2	Lewer kommentaar oor die hoogte van geboue in die middestad in vergelyking met dié in die landelike-stedelike oorgangsone.	(1x1)	(1)
9.1.3	Hoe het die aanvraag na grond die digtheid van geboue in die middestad beïnvloed?	(1x2)	(2)
9.1.4	Waarom word daar na beide die oorgangsone en landelike-stedelike oorgangsone verwys as sones van verandering?	(2x2)	(4)
9.1.5	Stel ekonomiese redes voor waarom die landelike-stedelike oorgangsone 'n aantreklike ligging vir kommersiële aktiwiteite kan wees	(3x2)	(6)

AKTIWITEIT 10

Verwys na die skets hieronder oor die meervoudige kernmodel.

10.1.1	Noem TWEE kenmerke van die meervoudige kernemodell wat in die skets sigbaar is.	(2x1) (2)
10.1.2	Identifiseer grondgebruiksone 1.	(1x1) (1)
10.1.3	Verklaar die ligging van grondgebruiksone 1.	(1x2) (2)
10.1.4	Verduidelik hoe die ontwikkeling van die afgeleë sakekern, gemerk 7, beïnvloed kan word	
	a. Misdaadsyfer	(1x2) (2)
	b. Verkeersopeenhopings	(1x2) (2)
10.1.5	Waarom sal die meervoudige kernemodell wat in die skets uitgebeeld word, nie op alle stedelike gebiede van toepassing kan wees nie?	(3x2) (6)

1.8. Stedelike nedersettingskwessies

Onlangse verstedelikingspatrone/tendense in Suid-Afrika:

Stedelike kwessies wat verband hou met vinnige verstedeliking: (definisie, oorsake, impak, moontlike oplossings soos teenverstedeliking)

- Besoedeling
- Stedelike verval
- Verkeersopeenhopings
- Gebrek aan beplanning/
- stedelike verspreiding
- Oorbevolking
- Behuisingstekorte
- Dienslewering (basiese dienste)
- Sosiale uitdagings

Stedelike nedersettingskwessies

Onlangse verstedelikingspatrone/tendense in Suid-Afrika

Stede is dinamies – hulle verander heeltyd. Grondgebruike in stede verander ook.

Rede waarom stedelike patrone en grondgebruik verander:

- Sentripetale kragte
- Sentrifugale kragte

Sentripetale kragte

Kragte wat mense en besighede in die middestad lok en hou

Ligging: aantrekkingskrag van die stad se terrein hou mense en besighede in die middestad.

Funksionele gerief: die toeganklikheid van die middestad lok mense en besigheid – gerieflik om in die middestad te werk en sake te doen.

Funksionele magnetisme: die wedersydse aantrekkingskrag wat geskep word deur besighede met soortgelyke funksies, bv. Banke, beleggings-, versekerings-, regs- en finansieringsmaatskappye groepeer saam in die stad om sake makliker te maak.

- **Funksionele aansien/ prestige:** voordele van die vestiging in die middestad en 'n gesogte adres – kan goed wees vir die status van 'n besigheid.

Sentrifugale kragte

Kragte wat mense en sake van die middestad af wegdryf na die voorstede en landelike-stedelike oorgangone

- **Ruimtelike kragte:** oorbevolking en opeenhoping in die middestad dwing mense om na die periferie te trek.
- **Ligging:** die behoefte aan 'n spesiale ligging wat nie in die middestad gevind kan word nie, lei tot beweging uit die middestad.
- **Situasionele krag:** geraas, besoedeling en verval van die middestad dwing mense en besighede na die voorstad.
- **Ekonomiese krag:** hoë huurgelde, tariewe en belasting in die middestad dwing mense en besighede uit.
- **Statuskrag:** die middestad word deur mense as oud en gereguleer beskou, terwyl die periferie as jonk, lewendig en dinamies beskou word.

VERANDERENDE STEDELIKE PATRONE EN GRONDGEBRUIK:

Met verloop van tyd kan geboue in 'n stad oud, ongeskik en onvanpas word vir moderne gebruik.

In plaas daarvan om hierdie geboue te sloop, verander hulle die struktuur of ontwerp dit om aan die huidige vereistes te voldoen.

- Die middestad in Suid-Afrika het verander met nuwe winkelsentrums en veranderde vervoerprojekte, bv. Gautrain
- SSK het verander as gevolg van afname in mense wat die middestad besoek.
- Winkels het na voorstedelike winkelsentrums verhuis.
- Mense vermy besoedeling en verkeersopeenhopings
- Ook kompetisie vir grond op landelike-stedelike oorgangone
- Goedkoper
- Minder verkeersopeenhopings
- Minder lugbesoedeling
- Omgewing is nie beskadig nie

STEDELIKE VERNUWING:

Die wysiging in die gebruik van grond of geboue in 'n stedelike nedersetting om die grond/geboue te verbeter.

Stedelike vernuwing behels prosesse wat indringing en opvolging genoem word

Inval en opvolging:

Waar grondgebruik in 'n stad nie meer toepaslik is nie, sal 'n nuwe grondgebruik die oorspronklike funksie oorneem en dit opvolg en gebruik

Fakadisme:

Wanneer die ou, oorspronklike voorkant van 'n gebou behou word en 'n nuwe ontwikkeling agter die ou fasade gebou word.

Gentrifikasie

Die modernisering en verbetering van ou huise naby die middestad

Ghetto

Klein gebied binne 'n stedelike nedersetting waarin mense van 'n spesifieke etniese of kulturele groep saamwoon.

Stedelike kwessies wat verband hou met vinnige verstedeliking / probleme in die middestad:

- Opkoms van plakkersnedersettings
- Industriële uitbreiding is stadiger as die tempo van verstedeliking
- Ongelyke verskaffing van dienste
- Armoede en werkloosheid
- Omgewingsbesoedeling
- Misdad en geweld

Stedelike verval:

Agteruitgang van dele van 'n stedelike gebied

Gebied van verval is oorgangsone

Eienaars onderhou nie geboue in hierdie gebied nie

Oplossings:

- Krotbuurtopruiming - sloop van ou geboue en begin van voor af. Voorsien behuising vir inwoners
- Herlewing - verbetering van fisiese omgewing deur ou geboue op te knap, werk te skep en lewenskwaliteit te verbeter
- Inval en opeenvolging - vervang die oorspronklike funksie met 'n nuwe funksie
- Gentrifikasie - laekostebehuising wat deur ryk mense gekoop word en gemoderniseer word
- Fasadisme - voorkant van gebou bewaar vir erfenisherinnering, maar die res van die gebou is opgeknap

Gebrek aan beplanning:

As gevolg van vinnige verstedeliking - geen behoorlike beplande ontwikkelings nie

- Lae inkomste woongebiede gevind aan buitewyke
- Lei tot hoë pendelkoers wat druk op vervoer plaas
- Swak dienslewering lei tot betogings
- Behuising word gevind langs nywerhede
- Laekostebehuising swak gebou
- Onvoldoende dienste soos water, elektrisiteit en riool
- Informele nedersettings groei

Moontlike oplossings:

- Die regering en munisipaliteit moet befondsing vir nuwe ontwikkelings en infrastruktuur allokeer
- Nuwe stedelike ontwikkelings moet professioneel bestuur en geïnspekteer word
- Sentrums moet aantreklik wees
- Beheer misdaad
- Maak strate en geboue skoon
- Verbeter parkering en Vervoer
- Plant bome en plante in die middestad
- Verskaf straatvermaak
- Bring waterliggame (features) aan

Verkeersopeenhopings:

Opbou van voertuie op paaie wat meestal gedurende spitstye voorkom

Oorsake:

1. Mense woon ver van die werk af
2. Ondoeltreffende openbare vervoer
3. Swak padveiligheid
4. Oormatige gebruik van privaatvoertuie
5. Duur parkering
6. Roostertipe straatpatrone

Oplossings:

- Monitering van openbare Vervoer
- Stel vinnige en veilige vervoer bekend
- Desentralisasie
- Fietslane
- Ringpaaie
- Parkeer-en-ry-geriewe
- Parkeerareas met meerdere verdiepings

Behuisingstekorte:

As gevolg van verhoogde stedelike bevolking:

- Onvoldoende spasie
- Nie genoeg voldoende huise nie
- Informele nedersettings
- Plakkersdorpe
- Haweloosheid
- Oorbevolking in woonstelle in die middestad
- Onvoldoende dienste
- Verswakking van lewensomstandighede

Moontlike oplossings:

- Reguleer landelike-stedelike migrasie:
- Regering se laekostebehuisingsprogramme
- Formaliseer informele nedersettings
- Vestig skuilings om haweloses te versorg
- Monitor en beheer afwesige verhuurders wat huurders in hoë blokke in die middestad uitbuit

Oorbevolking:

- Tekort aan leefruimte as gevolg van vinnige verstedeliking
- Stede is vol met hoë bevolkingsdigthede
- Krotbuurte ontwikkel
- Skole, hospitale en ander openbare dienste oorvol
- Tekort aan kantoorruimte vir besighede
- Hoë huurgeld

Moontlike oplossings:

- Voorsien voldoende behuising
- Reguleer die aantal mense per kamer/woonstel
- Stimuleer groei in nabygeleë kleiner dorpe om mense aan te moedig om daar te woon
- Bou meer skole en hospitale

Dienslewering:

- Munisipaliteite sukkel om basiese dienste te lewer weens vinnige verstedeliking
- Groeiende stede vereis en benodig dienste soos water, elektrisiteit, riool, vullisverwydering
- Infrastruktuur in stede is oud en nie goed onderhou nie – lei tot probleme.
- Diensverskaffers kan nie aan die groeiende vraag voldoen nie: krag- en wateronderbrekings, kabeldiefstal = kragonderbrekings en vermorsing van fondse
- Lei tot betogings vir beter dienslewering

Moontlike oplossings:

- Infrastruktuur moet voortdurend instand gehou word
- Nuwe kragstasies
- Rioolwerke en watervoorrade moet beplan word
- Herwin water
- Omgewingsvriendelike energiebronne, bv son- en waterkrag.

1.9. Informele nedersettings:

- Konsep (definisie en identifikasie)
- Groei van informele nedersettings
- Kwessies wat verband hou met informele nedersettings
- Strategieë om kwessies rakende informele nedersettings aan te spreek

Informele nedersettings

Onbeplande woongebied, selfgebooue wonings gemaak van herwonne, gevind en gekoopte materiaal (bv. hout, yster of plastiek) en gebou op grond waarop die bewoners normaalweg geen regseis het nie.

Groei van informele nedersettings:

- As gevolg van vinnige verstedeliking
- Mense bou en maak plakkershutte van enige soort materiaal
- Hulle beset oop grond wat onwettig aan individue, die regering of maatskappye behoort
- Die gebiede waar hulle gebou word, is nie altyd geskik vir nedersetting nie en dan moet die plakkers hervestig word
- gebrek aan behuising deur arm mense
- Voldoen nie aan bou-, veiligheids- en gesondheidsregulasies nie.
- Die meeste informele nedersettings het nie basiese dienste soos water, elektrisiteit en sanitasie nie

Probleme:

- Wonings word blootgestel aan uiterste weer: uitsers warm in die somer en ysige koue in die winter. Dakke lek tydens reën.
- As dit in laagliggende gebiede gebou word - waar dreinerings swak is, kwesbaar vir oorstromings en klam.
- Wonings naby riviere spoel weg of word oorstroom.
- Brande wat gereeld veroorsaak word deur kerse, paraffienstowe en oop vure – versprei vinnig omdat huise naby mekaar gebou word
- Dienste ontbreek, bv. toilette, waterkrane is ver weg, onwettige elektrisiteitsverbindings = gevaarlik, wat beserings en brande veroorsaak.
- Ongesonde en onhygiëniese lewensomstandighede – waterdraende siektes soos diarree en cholera kan voorkom.
- Inwoners is werkloos en arm

Strategieë om kwessies rakende informele nedersettings aan te spreek

- Bou van laekostebehuising deur die regering
- Infrastruktuur ontwikkeling
- Verbeterde dienslewering
- Vaardigheidsontwikkeling
- Sosiale ondersteuningsprogramme
- Voorsien, kinder- en ouderdomstoelaes

1.10. Ongeregtigheidskwessies in stedelike gebiede

Definisie van omgewings-, sosiale en ekonomiese ongeregtigheid

Omgewingskwessies

- Lugbesoedeling
- Geraas besoedeling
- Vernietiging van ekosisteme

Ekonomiese bekommernisse

- Armoede
- Swak openbare vervoerstelsels

Sosiale bekommernisse

- Ongelyke toegang tot dienste
- Ongelyke toegang tot hulpbronne (oorsig)

Ongeregtigheidskwessies in stedelike gebiede

Sosiale ongeregtighede:

Oorsake van ongelyke toegang tot hulpbronne en dienste

- Gierigheid en korrupsie
- Nepotisme
- Gebrek aan openbare deelname
- Ongelyke toegang tot dienste – swak dienslewering
- Ongelyke toegang tot hulpbronne – landelike-stedelike en ryk-arm ongelykhede

Impak

- Xenofobieë
- Gewelddadige betogings
- Misdad
- Ekonomiese ongeregtighede:
- Armoede

Oorsake

- Gebrek aan onderwys
- Lone in primêre sektor te laag
- Werkloosheid

Impak

- Verhoogde misdad
- Wanvoeding
- Verhoogde siekte
- Lae lewenstandaard

Oplossings

- Basiese inkomstetoelae
- Verhoog ondersteuning aan boere
- Vaardigheidsprogramme

Swak openbare vervoerstelsels – swak beplanning en mededinging

Impak

- Gereelde ongelukke
- Besoedeling
- Verkeersopeenhopings

Oplossings

- Verbeter busroetes
- Gradeer taxi-staanplekke op
- Meer openbare vervoerbane
- Stel eko-vriendelike vervoerstelsels bekend
- Subsidies vir verbetering van openbare vervoer

Omgewings ongeregtigheid	Oorsaak	Effek	Oplossing
Lugbesoedeling	CO 2 Swael Kragstasies Huishoudelike aktiwiteite Motor uitlaatgasse	Gesondheidsprobleme Suur reën Vernietiging van ekosisteme Aardverwarming	Elektrisiteitsbesparings-veldtogte Streng beheer van besoedeling deur die regering Gebruik osoonvriendelike produkte Brei groen gordels uit
Geraas besoedeling	Nywerhede Vliegtuie Verkeer	Hipertensie en gehoorverlies Verminder lewenskwaliteit	Geraas versperrings Verander vliegpaaië Beperk tye van die dag vir sekere geraasvlakke
Vernietiging van ekosisteme	Bevolkingsgroei Uitbreiding van nedersettings	Gronderosie Besoedeling van varswater	Wetgewing Onderwys Bebossing

AKTIWITEIT 11:

Verwys na die foto en uittreksel hieronder oor stedelike verval.

TERUGNEEM VAN OORGANGSONE (VERVALSONE)

Stads omgewingswoonbuurte, soos Maboneng Precinct en Fordsburg, het 'n vinnig-ontwikkelende modern gevoel omtrent hulleself. Dit is as gevolg van verbeterings: om meer middelklas-inkomste inwoners aan te trek: die proses van gentrifikasie – om ou geboue te restoreer. Die sosiale koste van herontwikkeling was geïllustreer deur die uitsetting van die oorspronklike inwoners wat in onveilige en verwaarloosde geboue, wat vir dekades daar gebly het, omdat hulle nie beter akkommodasie kon bekostig nie.

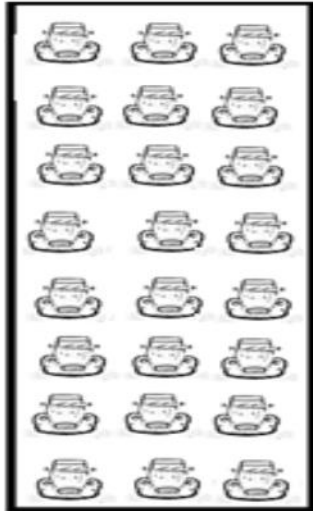
11.1.1	Definieer die konsep stedelike verval.	(1x2)	(2)
11.1.2	Lewer bewys uit die foto dat stedelike verval plaasgevind het	(1x1)	(1)
11.1.3	Waarom is stedelike verval meer dominant in die oorgangsone (sone van verval) as in ander grondgebruiksone?	(2x2)	(4)
11.1.4	In 'n paragraaf van ongeveer AGT reëls, verduidelik die positiewe impak van gentrifikasie op die oorgangsone (sone van verval).	(4x2)	(8)

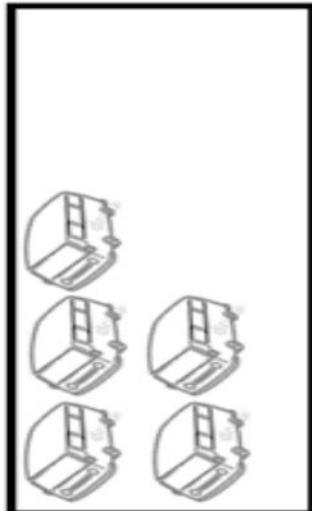
AKTIWITEIT 12:

Verwys na die bron hieronder oor die invloed van openbare vervoerstelsels op verkeersopeenhopings.

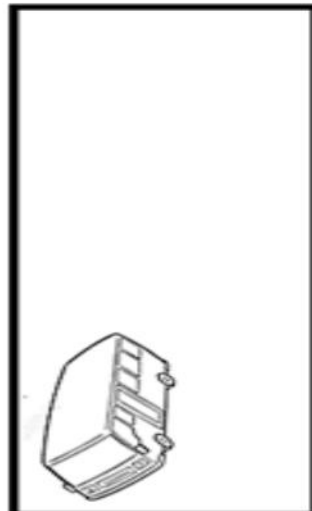
**60 pendelaars
in 24 motors**

**60 pendelaars
in 5 minibustaxis**

**60 pendelaars
in 1 bus**

DIE IMPAK VAN PUBLIEKE VERVOER OP VERKEERSOPEENHOPINGS

Die gebruik van publieke vervoer word aangemoedig omdat dit verkeersopeenhopings verminder.

In Suid-Afrika is die algemeenste vorm van publieke vervoer die gebruik van minibustaxi's. Alhoewel publieke vervoer (bv. minibustaxi's en busse) 'n waardevolle rol in die vermindering van die aantal privaat voertuie op die pad speel, word dit met 'n aantal uitdagings geassosieer. Hierdie uitdagings word geassosieer met ekonomiese ongeregthede vir pendelaars*.

Woordelys:

*pendelaars: menses wat daaglik van die huis na die werk reis

12.1.1	Volgens die bron, watter tipe vervoer sou die meeste verkeersopeenhopings skep?	(1x1)	(1)
12.1.2	Gee 'n rede vir jou antwoord op VRAAG 12.1.1.	(1x2)	(2)
12.1.3	Hoe kan verbeterde openbare vervoerstelsels verkeersopeenhopings verminder?	(2x2)	(4)
12.1.4	Verduidelik in 'n paragraaf van ongeveer AGT reëls waarom die gebruik van openbare vervoer soos minibustaxi's en busse 'n ekonomiese onreg (bekommernis) vir pendelaars kan wees.	(4x2)	(8)

AKTIWITEIT 13:

Verwys na die foto en uittreksel hieronder oor informele nedersettings in Suid-Afrika

Volgens Regerings verslae het informele nedersettings tussen 2002 en 2021, van 300 tot 2180 toegeneem.

Die armoedevlakke in informele nedersettings word bewys in die klein spasies, oorbevolking en oorvleuende strukture – toestande wat gunstig is om siektes vinnig te versprei.

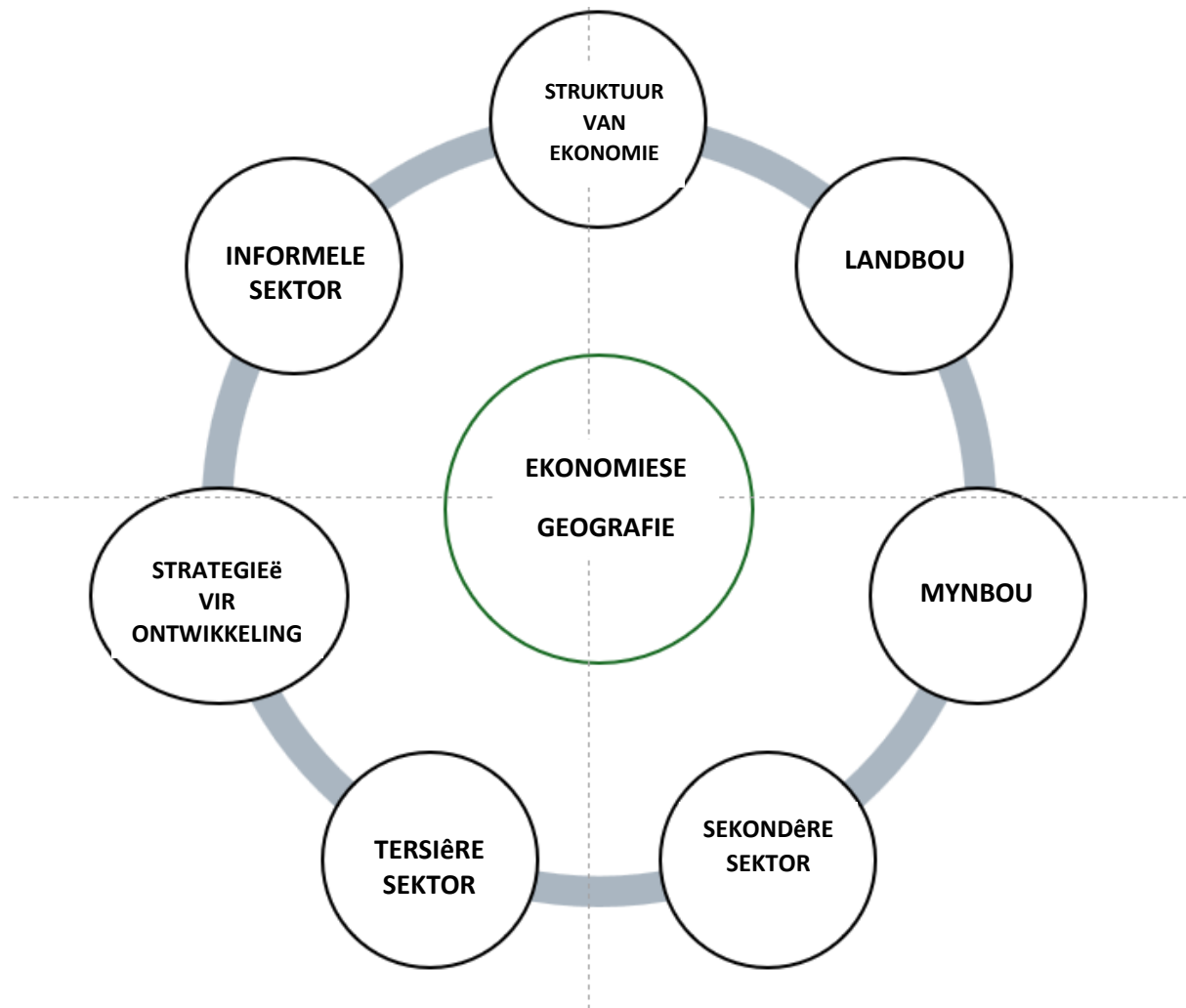
Die behuisingsektor het 'n teiken gestel om teen 2018, 400 000 informele behuising met basiese dienste te voorsien. Volgens verslae, was die hierdie teiken nog nie behaal nie.

13.1.1	Identifiseer EEN kenmerk van informele nedersettings wat sigbaar is in die foto.	(1x1)	(1)
13.1.2	Noem TWEE negatiewe sosiale impakte van informele nedersettings in die uittreksel.	(2x1)	(2)
13.1.3	Gee TWEE ekonomiese redes vir die vinnige toename in informele nedersettings.	(2x2)	(4)
13.1.4	Verduidelik in 'n paragraaf van ongeveer AGT reëls waarom die regering versuim het om gemeenskappe wat in informele nedersettings woon, by te staan.	(4x2)	(8)

EKONOMIESE GEOGRAFIE VAN SUID-AFRIKA

BREINKAART

KONSEP	DEFINISIE
agglomerasie	Ekonomiese aktiwiteite wat soortgelyk is of op mekaar staatmaak/gerieflikheidshalwe saamgroepeer
landbou-verwerking	'n Waardetoegevoegde proses om primêre landbouprodukte in ander kommoditeite vir die mark te omskep.
agterwaartse integrasie	die skakel in 'n proses, soos die skakel wat boere het vir die aankoop van saad, plaagdoders, dips, voer vir diere, kunsmis, besproeiingsbehoefte plaasmasjinerie en brandstof
bagasse	Die vaste afval wat oorbly nadat suikerriet fyngedruk is, is fyngedruk om hul sap te onttrek en kan gebruik word vir die opwekking van elektrisiteit of die vervaardiging van papier, verpakking en boumateriaal.
handelsbalans	Die verskil tussen 'n land se invoer en uitvoer
veredeling	verwys na die verwerking van grondstowwe, soos metale, in 'n meer bruikbare vorm, wat ook bydra tot die ekonomiese waarde van die kommoditeit.
vragverbrekings-ligging	'n plek waarheen goedere met een vervoermiddel (soos 'n skip in 'n hawe) vervoer word en dan met 'n ander vervoermiddel, gewoonlik pad of spoor, na sy eindbestemming vervoer word (herlaai in kleiner vervoereenhede)
vragverbrekings-punt	'n punt waar vrag van grootmaatdraer (soos 'n skip) afgelaai word om in kleiner vervoereenheid (soos treine of vragmotors) herlaai te word
vragverbrekings-industrie	'n plek waar vrag in grootmaat vervoer word, in kleiner eenhede opgedeel moet word sodat die vrag verder verskuif kan word en oor die algemeen oor 'n groter ruimte versprei kan word - gewoonlik verander die vervoerwyse ook; Byvoorbeeld, van skip tot spoorweg, of van spoor tot vragmotors - dit lei tot 'n konsentrasie van ekonomiese ontwikkeling op die plek, aangesien bergings-, verwerkings- en vervoerfasiliteite almal naby die afleweringpunt saamtrek
kapitaal belê	die geld wat in die vorm van masjinerie, toerusting of kontant belê word
sentralisasie	groepering van 'n bedryf in 'n gebied
kommersiële ondernemings	aktiwiteite wat daarop gemik is om wins te maak deur die verkope van hul produkte
kommersiële boerdery	die produksie van gewasse en plaasdiere om wins te maak
vergelykende goedere	gespesialiseerde goedere en dienste wat 'n mate van besluitneming vereis voordat dit gekoop word. Hulle word nie gereeld benodig nie en daarom is mense bereid om groot afstande te reis om dit te bekom - dit word ook hoër orde goedere genoem
koöperatiewe boerdery	'n stelsel waarin boere hul hulpbronne saamvoeg vir samewerking op sekere gebiede, soos die aankoop van saad, kunsmis of dienste soos vervoer
teen-verstedeliking	Verskuiwing van mense en nywerhede weg van stedelike gebiede na meer landelike of buitestedelike gebiede
desentralisasie	dispersal of industry around the regions
dekonsentrasie	die beweging van nywerheidsone weg van die stad en van ander
gediversifiseerde	uiteenlopend in sy produkte

droë hawe	'n droë hawe (soms na verwys as 'n binnelandse hawe) is 'n binnelandse intermodale terminaal wat direk per pad of spoor met 'n hawe verbind is, byvoorbeeld: Kaserne (JHB) en Cato Ridge (KZN)
Dube Handelshawe	'n handelsone, insluitend vragterminaal (pakhuis en hantering vir 'n verskeidenheid sektore) wat by KSIA (King Shaka Internasionale Lughawe) ontwikkel is
ekonomies aktief	mense wat bo 'n sekere ouderdom is, wat kan werk; In die praktyk kan hulle in diens wees (as werknemers of as selfstandige)
ekonomie	alle aktiwiteite wat verband hou met die produksie, verspreiding en interaksie van alle goedere en dienste binne 'n geografiese gebied
ingebedde elektrisiteitsopwekking	elektrisiteit opgewek uit <i>baie</i> klein energiebronne (soos sonpanele) in teenstelling met een groot sentrale bron (steenkoolkragstaat)
werknemers voordele	voordele soos UIF, mediese fonds, pensioen, bonusse en prestasie-aansporings
energie	krag of krag waarmee die rivier vloei
entrepreneur	'n persoon wat 'n besigheid of besighede organiseer en bedryf en finansiële risiko aangaan om dit te doen
Uitvoergedrewe ontwikkeling	uitvoergeleide ontwikkeling is 'n ekonomiese strategie wat deur sommige LEDC's gebruik word om 'n nis in die wêreld ekonomie vir 'n sekere tipe uitvoer te vind. Die doel van so 'n model is om 'n ontwikkelende land 'n mededingende voordeel te bied.
ekstensiewe boerdery	tipe kommersiële boerdery waar die uitset (opbrengs per hektaar) en die arbeidsinsette laag is in verhouding tot die grootte van die plaas. Plase is groot en die meeste prosesse is gemeganiseer.
hongersnood	Dit is die afwesigheid van voedselsekerheid en kan herken word aan die teenwoordigheid van honger, hongersnood, wanvoeding en die bekommernis oor moontlike voedseltekorte
voedselinsekuriteit	beskryf as die gebrek aan toegang tot voedsel en water, wat lei tot akute hongersnood en verwante siektes
voedselsekuriteit	Dit beteken dat individue, huishoudings, gemeenskappe en nasies ten alle tye toegang het tot genoeg kwaliteit voedsel
ongebonde nywerhede	vervaardigingsaktiwiteite waarin die koste van die vervoer van beide grondstowwe en finale produk nie belangrik is vir die bepaling van die ligging van die firma nie
vrye hawe	'n belastingvrye gebied langs 'n hawe van binnekoms waar ingevoerde goedere afgelaai kan word vir waardetoevoegende aktiwiteite binne 'n spesiale ekonomiese sone - hierdie aktiwiteite kan onderhewig wees aan doeane-invoerregulasies.
vryhandel sone	'n aangewese gebied wat tradisionele handelshindernisse, soos tariewe uitskakel
funksionele magnetisme	Nywerhede met soortgelyke funksies word almal saam gegroepeer
geneties gemodifiseerde (GM) sade	sade wat verbaster is of modifikasies het om weerstand teen siektes of klimaatstoestande te verseker

Bruto binnelandse produk (BBP)	die totale waarde van goedere en dienste wat binne 'n jaar in een land geproduseer word (gewoonlik aangehaal as 'n % bydrae)
Bruto geografiese produk (BGP)	elke provinsie dra by tot die land se BBP – die provinsiale bydrae word die BGP genoem
swaar nywerheid	sekondêre aktiwiteite wat groot hoeveelhede grondstowwe benodig
Industriële Ontwikkelingsone (IOS)	'n ontwikkelingsone wat nodusse in 'n ruimtelike ontwikkeling verbind; om ekonomiese groei en werksgeleenthede te bevorder, byvoorbeeld: Coega-ontwikkelingsone; Pinetown Ontwikkelingsone; Dube TradePort
intensiewe boerdery	tipe kommersiële boerdery waar die uitset (opbrengs per hektaar) en die arbeidsinsette hoog is in verhouding tot die grootte van die plaas – plaas is dikwels klein en die meeste prosesse is gemeganiseer
Interafhanklik	aktiwiteite wat onderling van mekaar afhanklik is
Internasionale migrasie	Die beweging oor staatsgrense
belegging	die aksie of proses om geld te belê vir wins of 'n wesenlike resultaat
besproeiingsboerdery	boerdery wat georganiseerde besproeiingstelsels vereis, soos vore of kanale; sproeiers; oorhoofse drupbesproeiing of spilpunte
werksekerheid	permanente veilige indiensneming, beskerm deur wettige kontrakte
ligte nywerheid	Sekondêre aktiwiteite wat in klein grootmaat produseer, wat klein hoeveelhede grondstowwe benodig
skakel bedryf	'n bedryf wat óf materiaal of toerusting aan 'n ander bedryf verskaf óf wat afhanklik is van 'n ander bedryf vir materiaal of toerusting vir sy eie prosesse
logistiek	Logistiek is oor die algemeen die gedetailleerde organisasie en implementering van 'n komplekse operasie. Dit is die bestuur van die vloei van dinge tussen die oorsprongspunt en die verbruikspunt om aan die vereistes van kliënte of korporasies te voldoen
marginale	Die laagste bydraer
MEOLs	Meer ekonomies ontwikkelde lande
gemengde boerdery	'n kombinasie van gewass en veeboerdery
monokultuur	die verbouing van een hoofgewas, soos mielies of suikerriet
vermenigvuldiger effek	vind plaas wanneer 'n bestaande of groeiende ekonomiese aktiwiteit nuwe geleenthede skep vir verdere indiensneming, dienste en welvaart
nasionalisering	wanneer die regering die eienaarskap en bedrywighede van die myne oorneem
Oopgroefmynbou	tipe mynbou wat nie skagte of tunnels gebruik nie – mynbou vind op die oppervlak plaas – die laag bokant die minerale naat word verwyder en die blootgestelde neerslag word onttrek met behulp van grondverskuiwende masjinerie
parastataal	'n maatskappy of agentskap wat geheel of gedeeltelik deur die regering besit of beheer word
loods projek	'n proef- of toetslopie vir 'n groot, langtermynprogram - loodsprojekte ste ontwerpers in staat om die doeltreffendheid van 'n program te toets en enige probleme wat opduik reg te stel
post-apartheid	vanaf 1994 toe apartheid afgebreek is, het Suid-Afrika 'n ware demokrasie geword en die post-apartheidsera begin

pers-modder Suikerriet produksie	Persmodder is die oorblyfsel van die filtrasie van suikerrietsap. Die modder word gefiltreer en word meestal gebruik as grondversorger, grondkunsmiss en vir wasproduksie
protektionisme	die werklike hoeveelheid minerale wat ontgin word
trek faktore	die ekonomiese beleid om invoer uit ander lande te beperk deur metode soos tariewe op ingevoerde goedere, invoerkwotas en ander regeringsregulasies te gebruik
PWV	positiewe elemente wat voorkom in 'n gebied wat mense lok om daarheen te verhuis
steengroef	Pretoria, Witwatersrand en Vereeniging agglomerasie
kwinêre sektor	'n vorm van oppervlakmynbou vir rots of klip wat gebruik word in bou of padbou
spoorweg	sluit die hoogste vlakke van besluitneming in die samelewing of ekonomie in die regering, wetenskap, universiteite, nie-winsgewende organisasies, gesondheidsorg, kultuur en media in
reëngevoede landbou	spoorwegdepot waar voorrade afgelaai en gestoor word. Die voorrade word dan deur 'n ander vervoermiddel versprei of aangestuur
grondstowwe	landbou (gewasse) wat geheel en al afhanklik is van reënval as die belangrikste watervoorsiening - verskaf baie van die voedsel wat in ontwikkelende lande benodig word
grondstof-georiënteerde nywerhede	materiale of stowwe wat in die primêre produksie of vervaardiging van 'n produk gebruik word; Dikwels word natuurlike hulpbronne soos olie, yster en hout as grondstowwe gebruik
oorbetalings	gebruik grondstowwe om goedere en produkte te maak - Nywerheid naby die verskaffing van grondstowwe - Voorbeelde: • 'n papiermeule naby die plantasies waar die bome vandaan kom; • 'n suikermeule naby die suikerrietlande
reserwes	geld wat deur trekwerkers teruggestuur word huis toe
Ruimtelike Ontwikkelingsinisiatief (ROI)	minerale wat bekend is om te bestaan, maar nog nie ontgin is nie
Spesiale ekonomiese sone (SES)	gebiede wat in Suid-Afrika geïdentifiseer is as die potensiaal vir ekonomiese groei. 'n ROI vorm deel van 'n ekonomiese strategie deur die regering om ekonomiese potensiaal te ontsluit, nuwe beleggers aan te moedig en werk in sekere gange te skep
Bestaansboerdery	SES's is geografies aangewese gebiede van 'n land wat opsy gesit is vir spesifiek geteikende ekonomiese aktiwiteite, ondersteun deur spesiale reëlins (wat wette kan insluit) en stelsels wat dikwels verskil van dié wat in die res van die land geld. Byvoorbeeld: Dube TradePort
Tariewe	boerdery om kos vir familie te voorsien, met slegs 'n oorskot wat verkoop word
Produkte met toegevoegde waarde	'n belasting wat op ingevoerde goedere en dienste gehef word. Tariewe word gebruik om handel te beperk, aangesien dit die prys van ingevoerde goedere en dienste verhoog, wat dit duurder maak vir verbruikers - kan as 'n vorm van proteksionisme gebruik word
	die gebruik van 'n basiese hulpbron of materiaal en dit in 'n produk te koop maak (groter geldwaarde) - suikerriet kan in suiker verwerk word, en dan stroop, melasse, versoeters en ander suikergebaseerde items geproduseer vir bemerking - dit is baie belangrik vir die plaaslike mark dat hierdie tipe vervaardiging in die land gedoen word voordat die produk bemerk of uitvoer word

EKONOMIESE GEOGRAFIE VAN SUID-AFRIKA

EKONOMIESE GEOGRAFIE FOKUSONDERWERPE VIR 2025

(UITTREKSEL UIT DIE 2021-EKSAMENRIGLYNE)

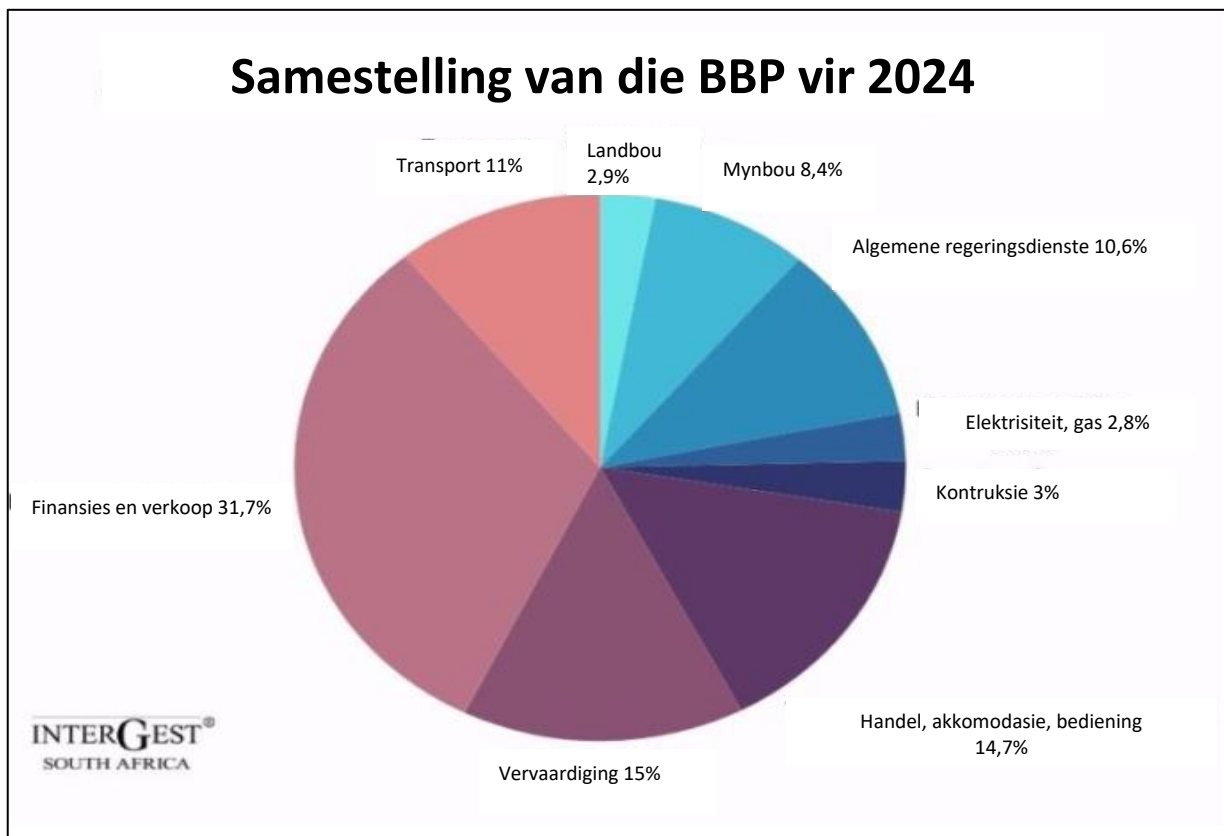
Die struktuur van die ekonomie

- **Ekonomiese** – definisies en voorbeelde:
  - Primêre
  - Sekondêre
  - Tersiere
  - Kwaternêre
- **Bydrae van ekonomiese sektore tot die Suid-Afrikaanse ekonomie:**
  - Definisie, interpretasie van, waarde en bydrae tot, BNP en BBP
  - Indiensneming (gekoppel aan verskillende sektore, interpretasie en toepassing)
- **Gebruik / interpretasie van statistiese en grafiese inligting**

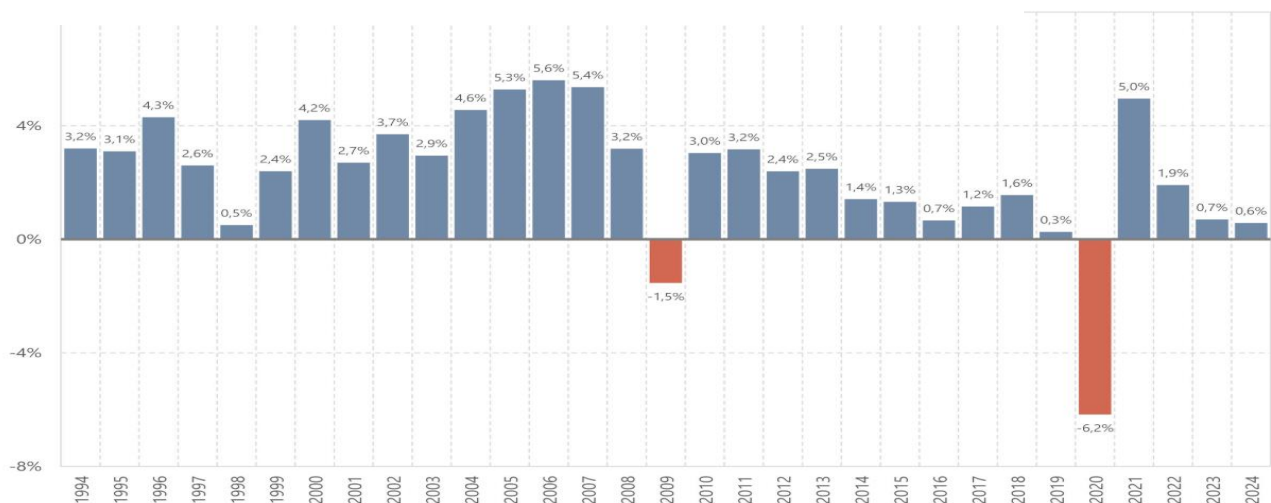
EKONOMIESE SEKTORE

SEKTORE VAN DIE EKONOMIE	
Primêr (Grondstowwe)	Ontginning van grondstowwe / boerdery/visvangs
Sekondêr (vervaardigde goedere)	Vervaardiging / Elektrisiteit/ gas/ Konstruksie
Tersiere (dienste)	Handel Finansiële dienste Kommunikasie Verbruikersdienste Vermaak Inligtingstegnologie verkoopsagente
Kwaternêre	Opvoeding Publieke sektor Navorsing en ontwikkeling
www.economicshelp.org	

BYDRAE VAN EKONOMIESE SEKTORE TOT DIE SUID-AFRIKAANSE EKONOMIE

Suid-Afrikaanse ekonomie groei by 0,6 % in 2024

Source: Gross domestic product (GDP), Fourth quarter 2024

Die Primêre sektor:

Ontginning van grondstowwe

Landbou

- Bydrae van landbou tot die Suid-Afrikaanse ekonomie
- Kleinskaalse boerdery en grootskaalse boerdery: definisie, kenmerke en interpretasie
- Belangrikste produkte wat geproduseer word (definisie en voorbeelde)- tuismark en uitvoermark

EKSAMEN	JAAR	VOORGESKREWE LANDBOU PRODUK
November 2025 Mei/Junie 2026	2025/26	Suikerriet

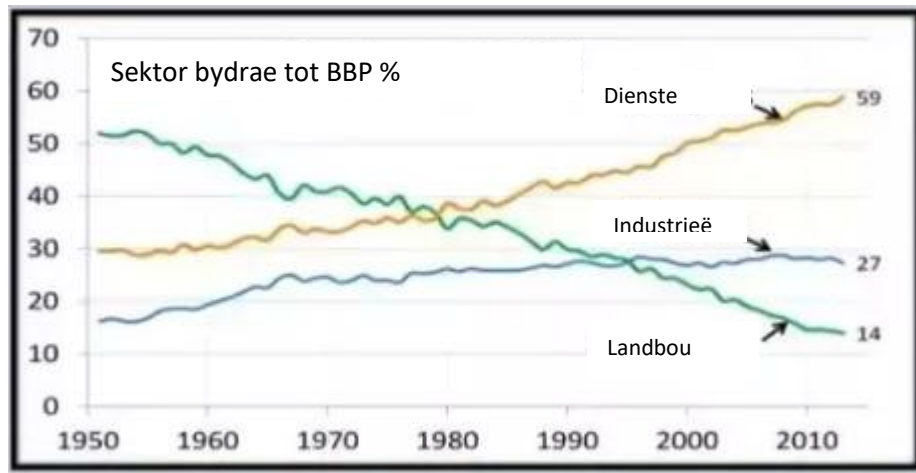
- Produksiegebiede op 'n kaart, identifikasie en interpretasie
- Pas faktore wat landbou in Suid-Afrika bevoordeel en belemmer toe op die produk wat bestudeer word.
- Bydrae van voorgeskrewe produk tot die Suid-Afrikaanse ekonomie

Voedselsekerheid:

- Definisie van voedselsekerheid en voedselonsekerheid
- Belangrikheid van voedselsekerheid in Suid-Afrika
- Faktore wat voedselsekerheid in Suid-Afrika beïnvloed
- Strategieë om voedselsekerheid in Suid-Afrika te verbeter
- Gevallestudies wat verband hou met voedselsekerheid en voedselonsekerheid in Suid-Afrika.

LANDBOU

Landbou vorm deel van die primêre aktiwiteite wat bydra tot die Suid-Afrikaanse ekonomie en het 'n **bestendige afname** in sy persentasie bydrae tot die BBP getoon **as gevolg van ander sektore wat hul aandeel van die BBP verhoog het namate vaardigheidsvlakke in die land toegeneem het.**

Landbou dra direk by tot die ekonomie aangesien dit:

- Dra 'n persentasie by tot die BBP.
- Dra 'n persentasie van die arbeidsmag.
- Dra 'n persentasie van uitvoere tot die BNP by.

Landbou dra indirek by tot die ekonomie aangesien dit:

- bevorder groei in die ander ekonomiese sektore aangesien dit grondstowwe vir die industrie verskaf.
- bevorder groei in die vervoersektor deur vervoer te gebruik vir die ontvangs van landbougoedere.
- is 'n groot werkgewer van Suid-Afrikaners aangesien 19% van mense direk/indirek van landbou afhanklik is vir hul inkomste.
- was 'n goeie uitvoerder en verkry inkomste uit lande wat Suid-Afrikaanse landbouprodukte invoer.

Faktore wat landbou-ontwikkeling bevoordeel

Klimaat:

- Suid-Afrika se wye verskeidenheid klimaatstreke – 'n verskeidenheid gewasse kan verbou word
- Bewerkbare gebiede – het min ysige dae, dus 'n langer groeiseisoen.

Navorsing

- Navorsing en landbou-onderwys beteken verbeterde boerderymetodes; Byvoorbeeld, die suikernavorsingsinstituut

Handel:

- Suid-Afrika het drie diepwaterhawens, drie internasionale lughawens en goed ontwikkelde koue fasiliteite
- Die infrastruktuur binne die hawe-binneland is goed.
- Suid-Afrika geniet teenseisoenaliteit teenoor Europa
- Handelsooreenkomste met die EU en die VSA. wat verhoogde marktoegang vir Suid-Afrikaanse boere bied.

Reënval en water:

- Besproeiingswater wat uit die riviere en mere getrek word
- Verskeie skemas is in plek om boere in die droër streke by te staan

Reliëf:

- Golwende topografie met lae heuwels - wat gewasboerdery bevoordeel

Klimaatmonitering:

- Droogtevoorspelling meer akkuraat
- Korrekte keuse van gewasse wat verlies verminder.
- Metodes om matige droogtes teen te werk.

Grondbesit:

- Die grootte van die plaaseenhede het toegeneem met die regering se verbintenis tot grondhervorming
- Meer kleinskaalse boere kan 'n inkomste uit hul produkte genereer
- Ondersteuning van koöperatiewe boerdery wat kapitaal benodig, verminder.

Faktore wat landbou-ontwikkeling belemmer**Klimaat:**

- Sommige gebiede is geneig tot droogte
- Reënval is wisselvallig en onbetroubaar en oneweredig versprei
- Besproeiingswater is duur

Grond:

- Slegs 7% van die grond is bewerkbaar
- Grond is dun en uitgeput omdat dit te veel gebruik word

Gevare:

- Siektes soos bek-en-klouseer lei tot verlies aan inkomste.

Klimaatverandering:

- Verlies aan gewasse soos mielies namate die weer warmer en droër word
- Droogtetoestande is verantwoordelik vir die vrek van vee.

Handel:

- Prysskommelings veroorsaak deur buitelandse mededinging
- Binnelandse produkte kan nie meeding met goedkoper produkte uit die buiteland nie

KLEINSKAALSE BOERDERY

Kleinskaalse boerdery beskryf 'n boerderymetode wat baie min grond gebruik en dikwels baie min of geen duur tegnologieë gebruik nie.

Kleinskaalse boerdery is nou gekoppel aan meer volhoubare landboumetodes, insluitend, organiese, biodinamiese en permakultuurplase (ens.).

Let wel, bestaansboerdery is boerdery vir eie gebruik en kleinskaalse boerdery is vir eie gebruik en verkoop.

farmityourself.com

Eienskappe van kleinskaalse boerdery

- Grondgrootte: Kleinskaalse boerdery werk slegs op klein stukkie grond.
- Inkomste op klein plase is klein, die meeste familieboerderye het 'n baie beperkte begroting, wat hulle dwing om op elke moontlike manier te optimaliseer, byvoorbeeld deur hulle van duur tegnologie en toerusting te onthou.
- Kleinskaalse plase sluit gewoonlik baie handearbeid in.
- Trekkers en ander masjinerie word selde gebruik en die meeste van die werk rondom gewasse word met die hand gedoen.
- Hierdie manier van boerdery kan gekenmerk word as 'n baie doeltreffende manier om gewasse te produseer wat dikwels produksie per landeenheid oortref in vergelyking met gewone fabrieksboerdery.
- Diere (veral groter) op kleinskaalse plase is redelik ongewoon, klein plase fokus meestal op gewasproduksie, dikwels hoenders en soms vir 'n samestelling.
- Gesinne op klein plase produseer dikwels hul eie kos en verkoop oortollige produksie, op groter bedrywighede word gewasse slegs vir wins verbou.
- Klein plase gebruik dikwels wisselboustelsels wat hulle minder kwesbaar maak vir siektes.
- Klein plase gebruik dikwels organiese kunsmis en vermy olie-gebaseerde grondverbetering.
- Kleinskaalse plase is geneig om vir plaaslike gemeenskappe te produseer

Voordele van kleinskaalse boerdery

- 'n Klein plaas voorsien die plaaslike gemeenskap van vars kos en verbind mense dus weer met die kos wat hulle verbruik.
- Verbeter die gesondheid van gemeenskappe: Die bekendstelling van meer voedsame en volhoubare voedsel help om die algemene gesondheid van kliënte te verbeter.

- Skep werk: Gedurende die stresvolle oesmaande, benodig klein plase dikwels hulp van buite in ruil vir geld of verblyf en kos.
- Voedselsekerheid: klein plase kweek 'n meer diverse gewaskeuse.
- Kan hoë gehalte teen 'n goeie prys bied: Die meeste klein plase verkoop hul produkte direk op die plaas, op hierdie manier hoef hulle nie vir vervoer of ander fooie te betaal nie.
- Alhoewel dit klein is, dra dit by tot die BBP/ekonomie van SA.

Sommige uitdagings wat kleinskaalse boere in die gesig staar

- Harde fisiese arbeid: Om lang dae van harde handarbeid te werk, kan baie uitputtend wees en jou liggaam op baie verskillende maniere beskadig.
- Hoë afhanklikheid van onvoorspelbare faktore: Weer is een van die belangrikste, dog mees onbetroubare faktore in boerdery.
- Finansiële onsekerheid: Die meeste klein plase werk met 'n baie beperkte begroting.

GROOTSKAALSE BOERDERY

Boerderystelsel wat die verbouing van gewasse en die grootmaak van diere op 'n groot stuk grond behels deur moderne boerderytegnologieë toe te pas.

Eienskappe van grootskaalse boerdery

- Grootskaalse produksie: Kommersiële boerdery sien vee en gewasse in groot getalle geproduseer.
- Dit verg baie grond, gevorderde tegnologie en kundigheid om die verwagte produksieteikens of -doelwitte te bereik.
- Dit verg baie kapitaal om dit aan die gang te kry.
- Grootskaalse boerdery word slegs gedoen om te verkoop.
- Vereis groot voorrade van beide geskoolde en ongeskoolde arbeid.
- Dit verg ook swaar masjinerie.
- Oor die algemeen, monokultuur (Een soort gewas)

Belangrikheid van grootskaalse boerdery

- Dra aansienlik by tot die BBP/ekonomie van SA.
- Het 'n groot hoeveelheid uitvoere wat baie buitelandse valuta inbring.
- Het 'n groot aantal mense in diens
- Produseer 'n groot hoeveelheid voedsel. Dit speel 'n belangrike rol in voedselsekerheid.
- Verskaf grondstowwe vir sekondêre sektor.
- Deur lewenskwaliteit te verbeter, verhoog dit die sekondêre en tersiêre sektor.
- Mense kan meer goedere en dienste bekostig.

Ekstensiewe en intensiewe boerdery

Ekstensiewe boerdery of verbouing behels grondbewerking met die doel om produksie te verhoog. Boere vergroot die grootte van grond vir verbouing om opbrengs te verbeter sonder om ander faktore te verander.

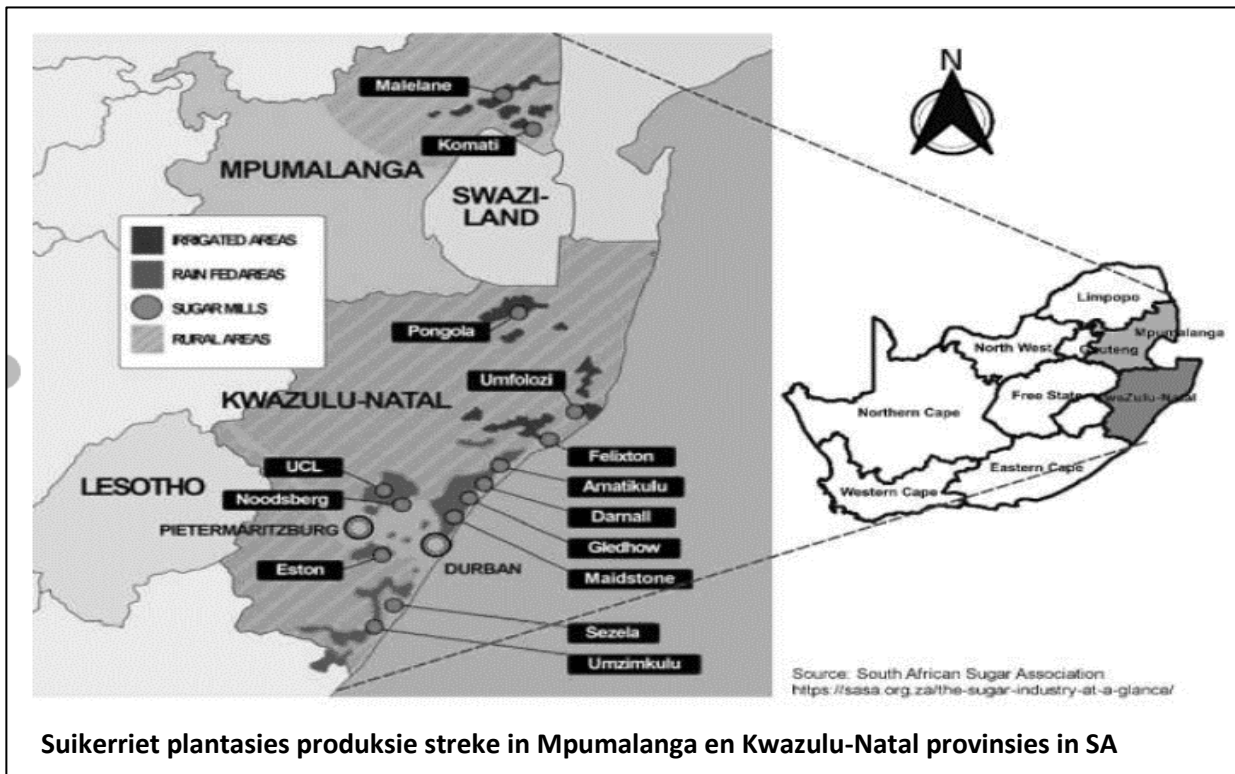
Intensiewe boerdery behels die verhoging van kapitaal en arbeid op dieselfde stuk grond wat bewerk word om opbrengs te verhoog.

Belangrikste produkte wat geproduseer word: tuis- / uitvoermarkte

Produkte wat vir die tuismark vervaardig word	Produkte wat vir die uitvoermarkte vervaardig word
Mielies Suiwelprodukte Tee Katoen Sonneblomsaad (gebruik vir groente-olie) Sojabone (gebruik vir proteïenaanvullings) Suiker Groente Beesvleis	Sitrus Suiker Druive Mielies Vrugtesap Wol Bladwisselende vrugte Suiwelprodukte

Suikerrietboerdery

Produksiegebiede op 'n kaart

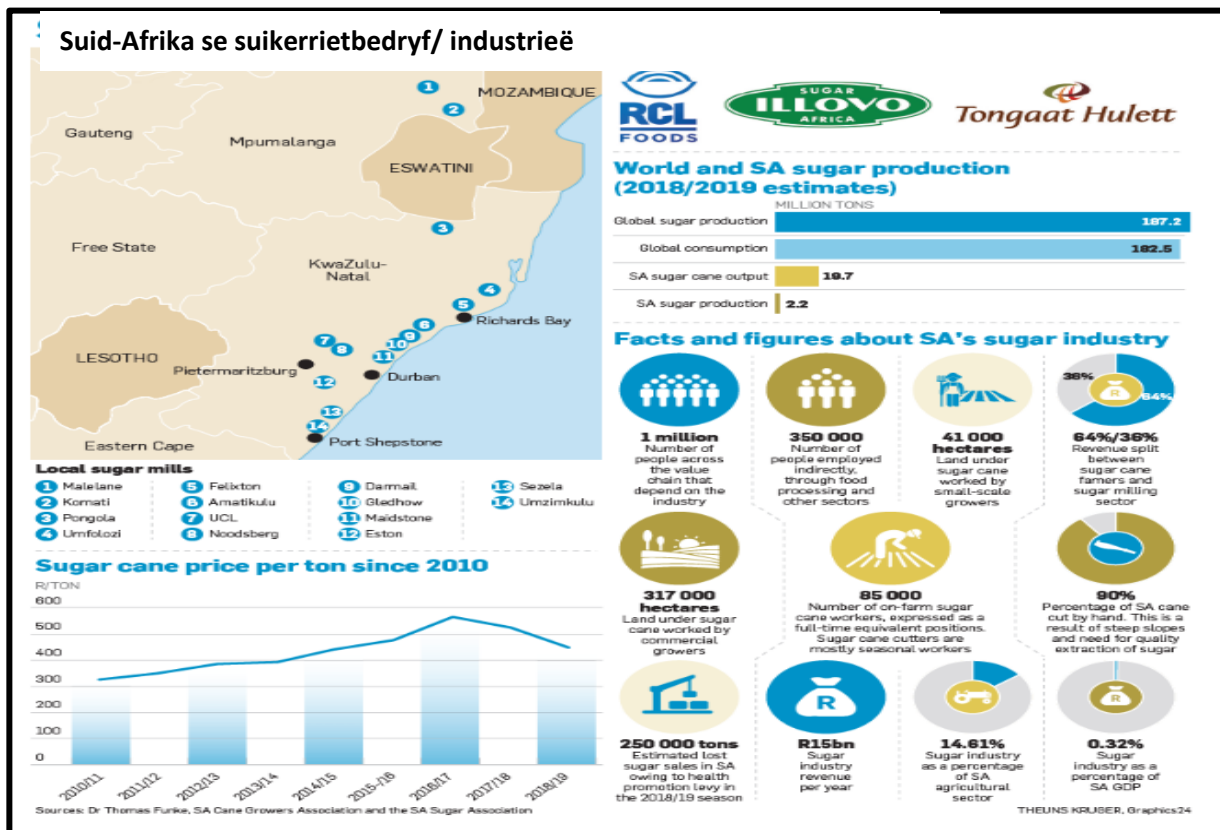
Suikerriet plantasies produksie streke in Mpumalanga en Kwazulu-Natal provinsies in SA

- Die Suid-Afrikaanse suikerbedryf is deurgaans in die top 15 uit ongeveer 120 suikerproduserende lande wêreldwyd.
- Daar is ongeveer 26 400 geregistreerde suikerrietprodusente in Suid-Afrika, wat die provinsies KwaZulu-Natal, Mpumalanga en die Oos-Kaap dek.
- Daar is 14 suikermeulens in Suid-Afrika. Vier meulens word elk deur Illovo besit.
- Suiker Bpk en Tongaat Hulett Suiker Bpk. Drie meulens word besit deur Tsb Sugar S A Ltd, terwyl Umfolozi Sugar Mill (Edms) Bpk, UCL Maatskappy Bpk en Gledhow Sugar Company (Edms) Bpk elk een meule besit.
- Slegs twee meulens is in die Mpumalanga-provinsie geleë, terwyl die res in die KwaZulu-Natal-provinsie geleë is.
- Suid-Afrika is steeds een van die wêreld se mees kostemededingende produsente van hoëgehalte suiker.
- Dit is 'n diverse bedryf wat die landbou-aktiwiteite van suikerrietverbouing kombineer met die industriële fabrieksproduksie van rou en verfynde suiker, stroop en gespesialiseerde suikers, en 'n reeks neweprodukte.

BELANGRIKHEID VAN SUIKERRIETPRODUKSIE

- Die Suid-Afrikaanse suikerbedryf lewer 'n belangrike bydrae tot die nasionale ekonomie, gegewe sy landbou- en nywerheidsbeleggings, buitelandse valuta-verdienste, sy hoë indiensneming en sy bande met groot verskaffers, ondersteuningsbedrywe en kliënte.
- Direkte indiensneming in die suikerbedryf is ongeveer 85 000 poste.

- Op grond van inkomste wat deur suikerverkope in die SACU-streek gegeneer word, sowel as wêreldmarkuitvoere, genereer die Suid-Afrikaanse suikerbedryf jaarliks 'n geraamde gemiddelde direkte inkomste van R14 miljard.
- Dit beslaan R5,1 miljard se waarde van suikerrietproduksie in Suid-Afrika.
- Die suikerbedryf verskaf direkte indiensneming in rietproduksie en -verwerking, en indirekte indiensneming in talle ondersteuningsbedrywe in die twee provinsies waar suikerriet verbou en verwerk word, naamlik KwaZulu-Natal en Mpumalanga. Indirekte indiensneming word op 350 000 geskat.

Uitdagings wat suikerrietbedryf in die gesig staar

- Daar was die afgelope 15 jaar 'n algemene afname in suikerrietproduksie in die land weens ongunstige weerstoestande.
- Daar is afnemende winsgewendheid in die verbouing van suikerriet gegewe die insetkoste teenoor finansiële opbrengste en beperkte kapitaalbeskikbaarheid.
- Wat tariewe betref, is die suikerbedryf waarskynlik een van die mees beskermde in Suid-Afrika; Dit is ook een van die swaarste belas, beide plaaslik en wêreldwyd.
- Belasting soos die Gesondheidsbevorderingsheffing ('suikerbelasting') is daarop gemik om stygende vlakke van diabetes en vetsug te verminder.
- Hoë plaaslike produksiekoste in vergelyking met ander suikeruitvoerders, verswakke infrastruktuur, suikerstorting en heffings word as die belangrikste kwessies uitgelig.

BELANGRIKHEID VAN VOEDSELSEKERHEID IN SA

Voedselsekerheid verwys na die beskikbaarheid van gebalanseerde maaltye op 'n gereelde basis

Suid-Afrika het hoë werkloosheidsvlakke en hoë armoedevlakke. Daarom het baie individue en gesinne glad nie voedselsekerheid nie.

Suid-Afrika staan 'n matige risiko van voedselonsekerheid in die gesig, saam met 'n aantal ander Afrika-state.

Faktore wat bydra tot voedselonsekerheid	Hoe om voedselsekerheid te verbeter
Bevolkingsgroei Werkloosheid Swak grond Agteruitgang van die omgewing Onekonomiese plaaseenhede Korrupsie in die regering Oorlog en konflik Gebrek aan kapitaal om te koop Toerusting Verskuif na biobrandstofproduksie Handelsbeleid	Bemagtiging van vroue Plant 'n verskeidenheid gewasse Diversiteit van klimaatstreke Volhoubare landbou Grondhervormingsprogramme en grondherverdeling Sterk handelsbetrekkinge Diversifikasie van landelike ekonomieë Verwerking van gewasse Voorkom gronderosie Doeltreffende maniere om voedsel te stoor Verminder watervermorsing

AKTIWITEIT 14:

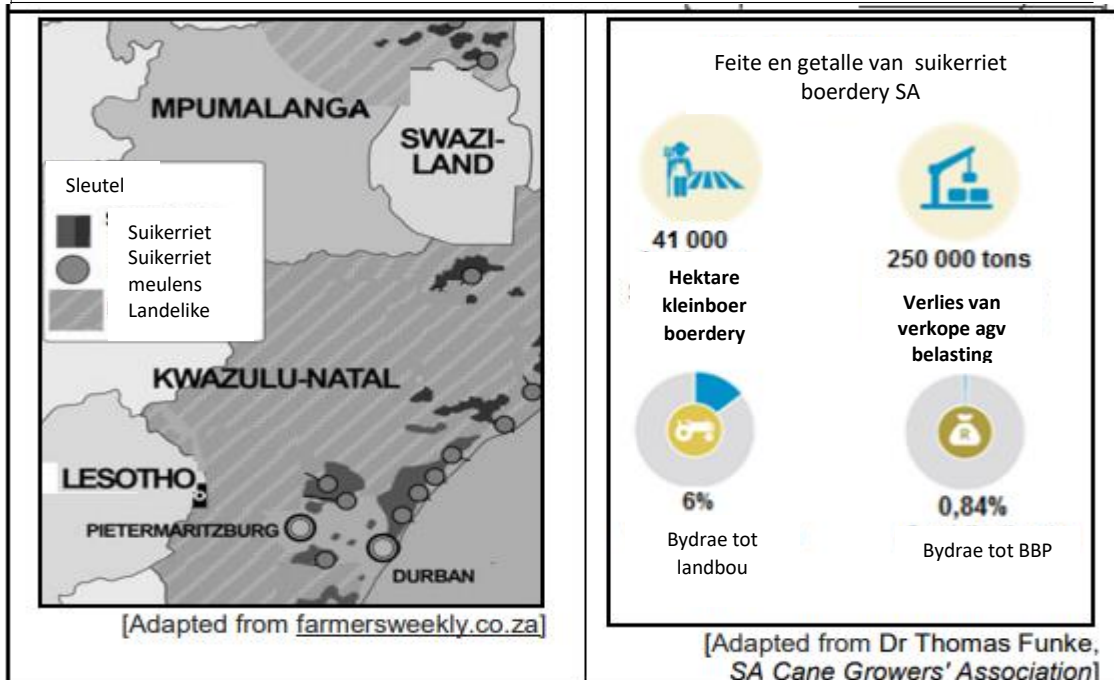
Verwys na die infografika hieronder oor suikerrietboerdery.

SUIKERRIET BOERDERY

Alhoewel die fisiese faktore baie voordelig is aan die ooskus vir suikerriet boerdery, het die produksie gedaal. In twee dekades het die land se jaarlikse produksie gedaal met ongeveer 25%. Die getal suikerrietboere het met 60% gedaal.

Baie Suid-Afrikaanse dorpe en landelike gebiede sal inmekaarval, omdat hulle heeltemal of gedeeltelik afhanklik is van die suikerriet boerdery.

Die aanvraag vir suiker in die Suid-Afrikaanse Unie het gedaal van 1,65 miljoen ton tot 1,25 miljoen ton per jaar, dit forseer SA om uitvoere na die globale mark te vermeerder.

- 14.1.1 Wat is die persentasie afname in die aantal suikerrietboere in die afgelope twee dekades? (1x1) (1)
- 14.1.2 Identifiseer die TWEE provinsies op die kaart waar suikerriet verbou word. (2x1) (2)
- 14.1.3 Noem TWEE fisiese faktore wat suikerrietboerdery in hierdie provinsies bevorder (antwoord op VRAAG 14.1.2). (2x1) (2)
- 14.1.4 Hoekom is suikerrietboerdery belangrik vir die klein dorpies en plattelandse dorpies in Suid-Afrika? (2x2) (4)
- 14.1.5 Verduidelik DRIE ekonomiese faktore wat 'n negatiewe impak op suikerproduksie in Suid-Afrika het. (3x2) (6)

AKTIWITEIT 15:

Verwys na die uittreksel hieronder oor voedselsekerheid.

VOEDSELSEKERHEID IN SUID-AFRIKA 2020-2021

Volgens 'n verslag vrygestel deur Statistiek Suid-Afrika, *Measuring Food Security in South Africa: Applying the Food Insecurity Experience Scale*, is byna 23,6 persent van Suid-Afrikaners in 2021 deur matige tot erge voedselonsekerheid beïnvloed.

Statistiek Suid-Afrika (Stats SA) werk daaraan om die meting van voedselsekerheid te verbeter en het onlangs die Voedselonsekerheid-ervaringskaal bekendgestel.

Aangesien voedselonsekerheid 'n globale verskynsel is, is dit belangrik om dit te meet deur toerusting te gebruik wat vergelykbaarheid oor lande kan waarborg.

Gesondheidspandemies, soos Covid-19, het baie Suid-Afrikaners hulle reg tot genoegsame kos ontsê, soos in die Suid-Afrikaanse Grondwet aangedui. Dit het die pogings wat aangewend is om die Nasionale Ontwikkelingsplan se doelstelling van 'Zero Hunger' teen 2030 te behaal, ondermyn.

[Aangepas uit <https://www.statssa.gov.za/?p=15273>

15.1.1	Definieer die konsep van voedselsekerheid.	(1x2)	(2)
15.1.2	Watter persentasie Suid-Afrikaners het voedselonsekerheid in 2021 ervaar?	(1x1)	(1)
15.1.3	Wat is volgens die uittreksel, die belangrikheid van die voedselonsekerheids-ervaringskaal ?	(2x2)	(2)
15.1.4	Stel voor hoe gesondheidspandemies, soos Covid-19, tot voedselonsekerheid in Suid-Afrika lei.	(2x2)	(2)
15.1.5	Verduidelik in 'n paragraaf van ongeveer AGT reëls hoe die Suid-Afrikaanse regering boere kan help om 'Zero Hunger' teen 2030 te bereik.	(4x2)	(8)

Mynbou

- Bydrae van mynbou tot die Suid-Afrikaanse ekonomie
- Betekenis van mynbou vir die ontwikkeling van Suid-Afrika
- 'n Gevallestudie van een van Suid-Afrika se vernaamste minerale wat geproduseer word

EKSAMEN	JAAR	VOORGESKREWE MINERAL
November 2025 Mei/Junie 2026	2025/26	Goud

- Ligging van mineraal op 'n kaart, identifikasie en interpretasie
- Pas faktore wat mynbou in Suid-Afrika bevoordeel en belemmer op goud
- Bydrae van voorgeskrewe mineraal tot die Suid-Afrikaanse ekonomie

MYNBOU

Belangrikheid van mynbou vir Suid-Afrika

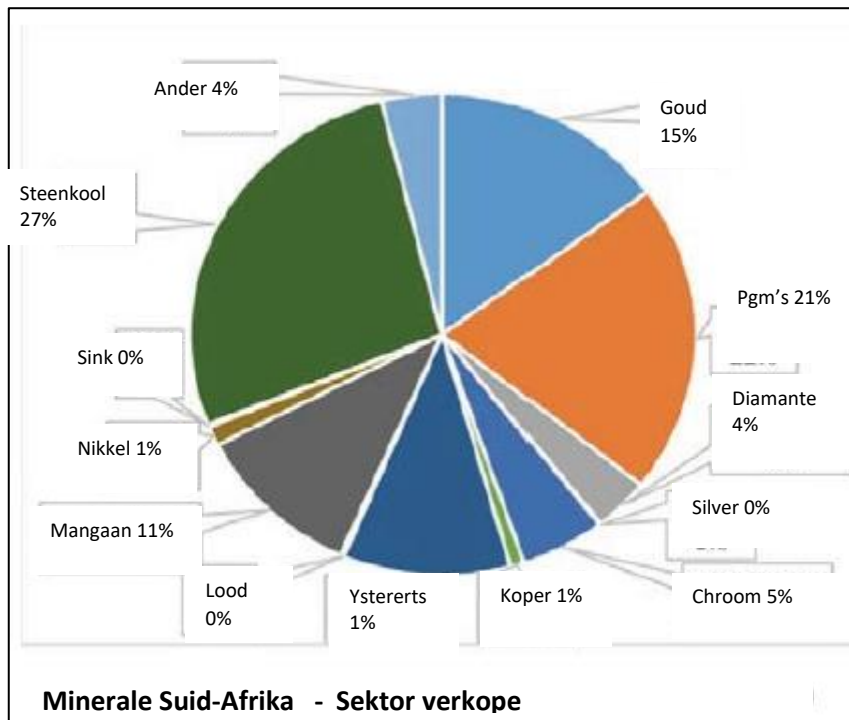
- Groot bydrae tot die BBP
- Vermenigvuldiger-effek: addisionele ekonomiese ontwikkeling in reaksie op 'n nuwe of groeiende deel van die ekonomie
- Uitvoer van verwerkte en onverwerkte minerale produkte
- Myne is 'n groot bron van werk
- Mynbou lok buitelandse beleggings
- Verbetering en konstruksie van infrastruktuur
- Ontwikkeling van skakelbedrywe (verskaf materiaal of toerusting aan 'n ander bedryf, of is afhanklik van 'n ander bedryf vir materiaal en toerusting)
- Groei van plaaslike nywerheid

Faktore wat mynbou in Suid-Afrika bevoordeel

- Enorme reserwes van minerale
- Ryk geologiese geskiedenis bied 'n wye verskeidenheid minerale
- Minerale nate is dik en deurlopend
- Die meeste minerale is naby die oppervlak
- Lae termiese gradiënt: temperatuur neem nie vinnig toe met diepte nie, dit verminder die koste om die lug wat in die myne gepomp word, af te koel
- Steenkool was beskikbaar vir elektrisiteit
- Beskikbaarheid van goedkoop arbeid

Faktore wat mynbou in Suid-Afrika belemmer

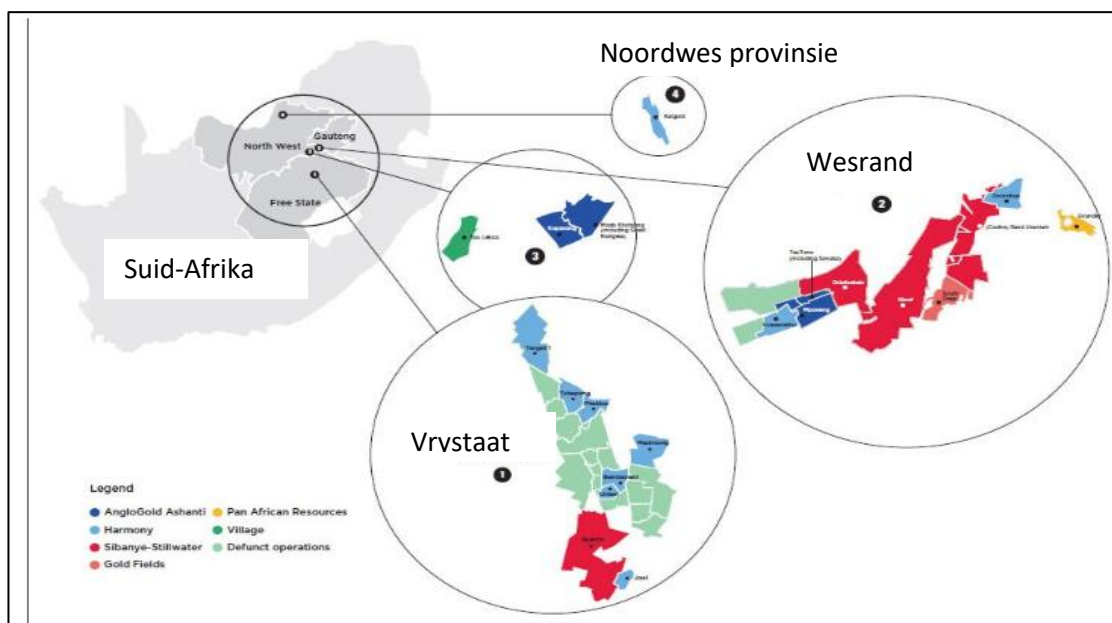
- Fluktuasie in wisselkoerse
- Gevaarlike ondergrondse water
- Arbeidskoste het skerp gestyg
- Omgewingskade
- Myne ver in die binneland – vervoerkoste verhoog die prys van minerale wat hulle minder mededingend maak teen wêreldwye mededinging
- MIV / VIGS

<https://scielo.org.za/>

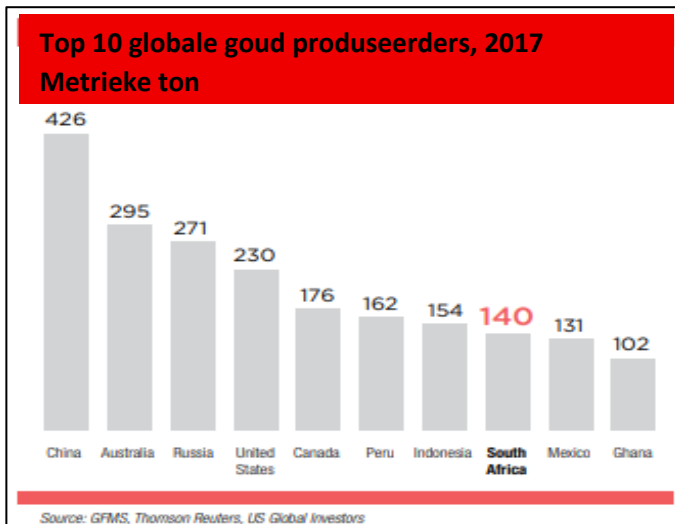
GOUD MYNBOU

Waar word goud in SA ontgin?

- Suid-Afrika is die tuiste van sommige van die wêreld se grootste goudmyne en is verantwoordelik vir ongeveer 4,2% van die wêreld se produksie van die edelmetaal.
- Die Witwatersrand-kom is een van die grootste goudneerslae ter wêreld en bevat baie van die land se goudbronne.
- Die elliptiese kom strek oor 'n gebied van meer as 400 km deur die Vrystaat, Noordwes en Gauteng-provinsies en beskik oor operasionele dieptes wat tot 4 km strek.

- Die ontdekking van goud in die laat 19de eeu het gelei tot 'n goudstormloop wat die ontwikkeling van Johannesburg, een van Suid-Afrika se hoofstede, voortgebring het en instrumenteel was in die ontwikkeling van die land se ekonomie en groei gedurende die 20ste eeu.
- In 2019 het die mynbou van goud sowat \$23,9 miljard tot Suid-Afrika se BBP bygedra.

GEBRUIKE VAN GOUD

- Deur die geskiedenis heen was goud baie gesog, vereer en gekoester. Meer as dit, dit word vir 'n magdom gebruik en bly een van die mees gesogte edelmetale wat op die planeet gevind word.
- Tradisioneel is goud gebruik om munte, goud en juweliersware te maak, maar in onlangse tye word dit op 'n verskeidenheid minder tipiese maniere gebruik.

JUWELIERSWARE

- Die gebruik van goud in die maak van juweliersware dateer uit ongeveer 6 000 jaar gelede.
- Ongeveer 78% van die totale goud wat elke jaar ontgin word, word in juweliersware gemaak, aangesien dit baie maklik is om te werk, in drade getrek kan word, in dun velle gehamer kan word, gesmelt en in vorms gegiet kan word, bestand is teen kleur, 'n baie hoë glans en 'n wenslike geel kleur het.
- Juweliersware is steeds die algemeenste manier waarop goud verbruikers bereik.

FINANSIES EN BELEGGING

- Deur die geskiedenis heen is goud gesien as 'n simbool van rykdom en word gebruik vir finansiële transaksies.
- Daar word geglo dat die eerste suiwer goue munte in 560 vC in die Klein-Klein-Asië-koninkryk Lidië vervaardig is.
- Hierdie tradisie duur vandag voort en goud is steeds die gewildste edelmetaal vir beleggings.
- Een van die mees algemene maniere om goud te hou of daarin te belê, is in goue munte, goudstawe of goud.
- Suid-Afrika se Krugerrand is die wêreld se mees gebruikte en aktief verhandelde goudmunstuk, ontwikkel deur die land se destydse Kamer van Mynwese.

TANDHEELKUNDE EN MEDISYNE

- Goud word sedert 700 vC in tandheelkunde gebruik. Dit is chemies inert, maklik om in te voeg en nie-allergene van aard en daarom baie geskik vir vulsels, krone, brûe en ortodontiese toestelle.
- Goud word ook in medisyne gebruik in sout- of radio-isotoopvorms wat mondelings of via inspuiting geneem word om sekere toestande te verlig, insluitend ernstige rumatiek, artritis en tuberkulose.
- In lagophthalmos, 'n toestand wat gekenmerk word deur 'n persoon se onvermoë om hul oë toe te maak, word 'n klein hoeveelheid goud in die boonste ooglid geplant om die persoon te help om hul oë toe te maak.
- Die goue isotoop, goud-198, word gebruik in die behandeling van kanker.

LUGVAART

- Goud speel 'n belangrike rol in die lugvaartbedryf waar konsekwente en effektiewe tegnologieë die sleutel tot oorlewing is.
- Goud word gebruik om verskeie meganiese onderdele te smeer, in stroombane om elektrisiteit te gelei en om die binnekant van ruimtetuie te bedek om mense binne teen infrarooi straling en hitte te beskerm.

ELEKTRONIKA

- Goud is 'n betroubare, hoogs doeltreffende geleier en aansluiting, en dit korrodeer nie, wat dit perfek maak vir gebruik in stroombane.
- 'n Klein hoeveelheid word in byna alle elektroniese toestelle aangetref, insluitend selfone, televisies, sakrekenaars en GPS-eenhede (Global Positioning System).
- Vinnige akkurate oordrag van digitale inligting is noodsaaklik in vandag se wêreld en goud, as 'n doeltreffende en betroubare geleier, word dikwels in tafel- en skootrekenaars aangetref om akkurate oordrag van digitale data teen merkwaardige spoed te vergemaklik.

ERKENNING

- Die ongeëwenaarde verfraaiing en eienskappe van goud maak dit een van die hoogste statussimbole.
- Ons gebruik goud vir ons mees noemenswaardige voorwerpe: trouinge, Olimpiese medaljes, godsdienstige ikone en Oscars.

BELANGRIKHEID VAN GOUD VIR DIE EKONOMIE VAN SA

Die goudmynbedryf het 'n beduidende rol in die historiese ontwikkeling van Suid-Afrika gespeel en speel vandag steeds 'n belangrike rol, nie net op makro-ekonomiese vlak nie, maar ook op plaaslike en gemeenskapsvlak.

- In 2018 was goud ter waarde van R35 miljard uitgevoer.
- Dit het tans sowat 101 000 mense in diens, met elke werknemer wat tussen vyf en 10 afhanklikes ondersteun.
- Werk word voorsien vir werkers uit landelike gemeenskappe, wat weer lei tot die oordrag van fondse na hierdie gebiede.
- In die belastingjaar 2017-2018 is sowat R22 miljard aan korporatiewe belasting deur die mynbedryf as geheel betaal met sowat R590 miljoen deur goud- en uraanprodusente.

- Die bedryf koop goedere en dienste wat industriële produksie en die verskaffing van dienste stimuleer.
- Goudmyne verbruik byvoorbeeld sowat 15% van elektrisiteit wat in Suid-Afrika opgewek word.
- Goud word in ander Suid-Afrikaanse bedrywe soos verfynde goud en juweliersware gebruik.
- Goudmynbou speel 'n rol in die ontwikkeling van menslike hulpbronne (opleiding) en infrastruktuur soos skole, kolleges, klinieke, paaie en behuising.
- Die bedryf skep werk in ander bedrywe.
- Gouduitvoerdienste het 'n positiewe impak op die betalingsbalans, buitelandse reserves, monetêre beleid en op die vlak van sakebedrywighede in die land.
- Goudmynbou lok buitelandse kapitaal na die land, via die JSE of direkte beleggings.

FAKTORE WAT GOUDMYNBOU IN SUID-AFRIKA BEVOORDEEL

- Suid-Afrika se goudstreek is welbekend en goed verken – kennis van die gebied is uitgebreid.
- Goudmynbou in Suid-Afrika is 'n gevestigde bedryf met tegniese vaardighede
- Suid-Afrika het groot goudreserwes en hulpbronne, maar toegang daartoe, behels dat hulle selfs dieper ondergronds gaan.
- Mynmaatskappye belê baie in innovasie en vaardigheidsopleiding, en selfs 'n groter begrip van die hulpbronbasis te bou en hoe om dit te ontgin.
- Suid-Afrika het 'n goed ontwikkelde infrastruktuur (paaie en spoorlyne) wat myne help om sake te doen.

FAKTORE WAT GOUDMYNBOU IN SUID-AFRIKA BELEMMER

- Diepte en temperatuur. Suid-Afrika se goudsektor is 'n wêreldleier in diepvlak-goudmynbou.
- Skagbou -ondergrondse mynbou bring egter risiko's en gevare mee wat voortdurende toewyding van veiligheid- en gesondheidsstandaarde en -prosedures vereis.
- Hoë temperatuur en hoë humiditeitsvlakke in sommige ondergrondse myne skep moeilike werksomstandighede en kan produktiwiteit verminder.
- Koste in die algemeen styg geleidelik, veral die koste van mynbou op diepte; salarisse en lone; en elektrisiteit.
- Elektrisiteit en watervoorsiening is 'n probleem.
- Die bedryf het duur elektrisiteitsvoorsieningsbeperkings en watertekorte ervaar.

(VERWYS OOK NA FAKTORE WAT MYNBOU BEVOORDEEL EN BELEMMER)

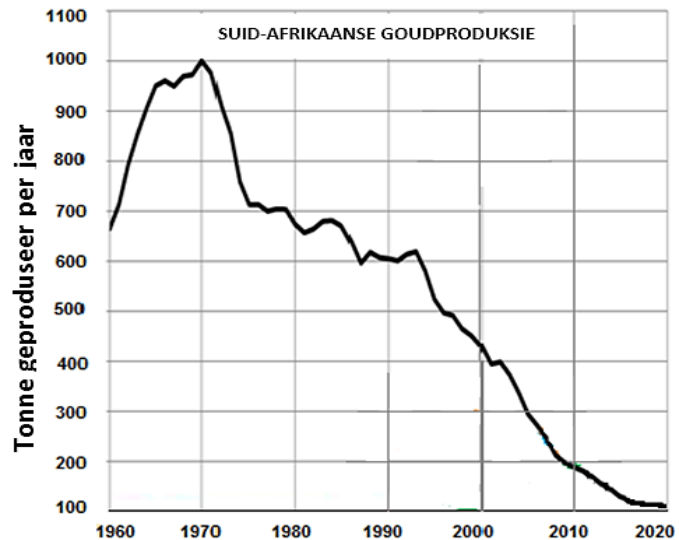
AKTIWITEIT 16:

Verwys na die infografika hieronder gebaseer op goudproduksie in Suid-Afrika tussen 1970 en 2020.

Suid-Afrika was die wêreld se grootste goudprodusent omdat Suid-Afrika, slegs 50 jaar gelede, meer as 1 000 ton goud per jaar geproduseer het. Produksie het in 1970 'n hoogtepunt bereik, maar het sedertdien bestendig en skerp gedaal. Arbeidskwessies, soos stakings, het ook tot die afname in goudproduksie bygedra.

Die daling van byna 80% in Suid-Afrikaanse goudproduksie het daartoe gelei dat Suid-Afrika onlangs deur China, Australië en die Verenigde State van Amerika verbygesteek is.

[Aangepas uit <https://www.google.com/search?q=gold+mining+statistics+South+Africa>]

VERGELYKING VAN GOUDPRODUKSIE PER TON GEPRODUSEER

	1970	1990	2020
Suid-Afrika	1 000	600	101
China	10	100	380
Rusland	0	150	300
Australië	40	230	330
Verenigde State van Amerika	50	300	190

- 16.1.1 Volgens die grafiek, noem die neiging in Suid-Afrika se goudproduksie van 1970 tot 2020. (1x1) (1)
- 16.1.2 Hoeveel ton goud het Suid-Afrika in 2020 geproduseer, volgens die tabel? (1x1) (1)
- 16.1.3 Watter land, volgens die tabel, was die voorste goudprodusent in 2020? (1x1) (1)
- 16.1.4 Noem TWEE fisiese faktore wat Suid-Afrika in 1970 as die voorste produsent van goud, bevoordeel het. (2x2) (4)
- 16.1.5 Stel TWEE faktore voor wat gelei het tot 'n vermindering van goudproduksie van 1990 tot 2020. (2x2) (4)
- 16.1.6 Verduidelik hoe 'n vermindering in Suid-Afrika se goudproduksie, ekonomiese groei negatief sal beïnvloed. (2x2) (4)

SEKONDÊRE EN TERSIÊRE SEKTOR

Sekondêre en tersiêre sektore

Suid-Afrika se kern-/hoofnywerheidsstreke:

- Gauteng (PWV), Durban-Pinetown, Port Elizabeth-Uitenhage, South-western Cape
- Ligging van bogenoemde VIER kern industriële streke op 'n kaart

Bydrae van sekondêre sektor tot die Suid-Afrikaanse ekonomie

Tipes nywerhede (definisie, beskrywing, voorbeelde en eienskappe):

- Swaar en lig
- Grondstof georiënteerd
- Markgeoriënteerd
- Ongebonde nywerhede
- Alomteenwoordige nywerhede
- Brug (Breek van grootmaat)

Faktore wat nywerheidsontwikkeling in Suid-Afrika bevoordeel:

- Grondstowwe
- Arbeidsaanbod
- Watervoorsiening
- Energievoorsiening
- Vervoer
- Politieke ingryping
- Kompetisie
- Handel

Faktore wat nywerheidsontwikkeling in Suid-Afrika belemmer:

- Oorkonsentrasie
- Vervoer
- Lugbesoedeling
- Arbeidsaanbod
- Watervoorsiening
- Energievoorsiening
- Grondstowwe
- Politieke inmenging
- Kompetisie
- Handel

EKSAMEN	JAAR	VOORGESKREWE INDUSTRIËLE GEBIED	KERN
November 2025 Mei/Junie 2026	2025/26	Gauteng (PWV) /Durban-Pinetown	

LET WEL: Die TWEE voorgeskrewe kernnywerheidsstreke wat vir elke jaar bepaal word, moet onderrig word.

Sluitelpite om op te konsentreer met betrekking tot die voorgeskrewe kernnywerheidsgebiede

- Kaart wat hul ligging wys
- Faktore wat die ligging van die voorgeskrewe nywerheidsstreek beïnvloed
- Belangrikste nywerheidsaktiwiteite in die voorgeskrewe nywerheidsstreek
- Faktore wat die voortgesette sukses van die voorgeskrewe kernnywerheidsstreke bevoordeel en belemmer
- Ekonomiese en sosiale gevolge van die voorgeskrewe kernnywerheidsstreek
- Gevallestudies om bogenoemde te illustreer

Strategie vir nywerheidsontwikkeling

Oorsig van apartheid nywerheidsontwikkelingstrategieë:

- Die Goeie Hoop – plan

Oorsig van post-apartheid nywerheidsontwikkelingstrategieë:

- Die Heropbou- en Ontwikkelingsprogram (HOP)
- Groei, indiensneming en herverdeling (GEAR)
- Nywerheidsontwikkelingsones (NOS's) en ruimtelike ontwikkelingsinisiatiewe (ROI's):
- Gevallestudies van twee nywerheidsontwikkelingsones (NOS's) en ruimtelike ontwikkelingsinisiatiewe (ROI's):

EXAMINATION	JAAR	NOS	ROI
November 2025	2025/26	Dube Hawe port	Maputo Corridor
Mei/Junie 2026			

Sluitelpite om op te konsentreer rakende die voorgeskrewe NOS's en ROI's

- Definisie en verskil tussen 'n NOS en ROI's
- Kaart wat die ligging van voorgeskrewe NOS's en RIO's toon
- Faktore wat die ligging van die voorgeskrewe NOS's en RIO's beïnvloed
- Belangrikste industriële aktiwiteite
- Faktore wat die ontwikkeling van die voorgeskrewe NOS's en RIO's bevoordeel en belemmer
- Ekonomiese en maatskaplike impakte
- Gevallestudies om bogenoemde te illustreer

Industriële sentralisasie en desentralisasie

- Definisie, oorsake, voor- / nadele en oplossings
- Bydrae van tersiêre aktiwiteite tot die Suid-Afrikaanse ekonomie:
- Definisie van tersiêre aktiwiteite
- Voorbeelde van tersiêre aktiwiteite
- Die rol van handel (plaaslik en internasionaal) in ekonomiese ontwikkeling (definisie, handelsbalans, handelsooreenkomste)

- Die rol van vervoer (publiek/privaat) in ekonomiese ontwikkeling
- Interpretasie van grafieke en tabelle oor tersiêre aktiwiteite
- Gevallestudies van die bydrae van tersiêre aktiwiteite tot die Suid-Afrikaanse ekonomie

Die Sekondêre sektor:

Vervaardiging:

- Omskakeling van grondstowwe in vervaardigde items / omskakeling van grondstowwe in halffabrikate of voltooide goedere.
- Tipes nywerhede (swaar, ligte, grondstofgeoriënteerde, markgeoriënteerde, ongebonde nywerhede, alomteenwoordige nywerhede, brugbedrywe)
- Faktore wat nywerheidsontwikkeling in SA beïnvloed (bv. grondstowwe, arbeidsaanbod, vervoerinfrastruktuur, politieke ingryping, mededinging en handel).
- Die sekondêre bedrywe maak 22% van die Suid-Afrikaanse BBP uit.

Dit lei tot:

- werkskepping
- ekonomiese bemagtiging van voorheen benadeelde groepe
- toename van grondstofproduksie
- versnelling van groei en ontwikkeling

FAKTORE WAT NYWERHEIDSONTWIKKELING IN SUID-AFRIKA BEVOORDEEL:

Grondstowwe

- Suid-Afrika ontgin al die belangrikste minerale wat op aarde voorkom.
- Veranderlike klimaatstoestande maak voorsiening vir 'n wye verskeidenheid gewasse.
- Oorvloedige hulpbronne en lae produksiekoste lei tot vervaardiging, verwerking en konstruksie.
- Groot neerslae van steenkool vir kragopwekking was instrumenteel in die bekendstelling van industrialisasie in SA.

Energie

- SA het groot steenkoolreserwes, wat help om die koste van elektriese krag laag te hou.
- Fabriekes het spesiale reëlins met ESKOM om goedkoop elektrisiteit te koop.
- Hierdie faktor het nywerhede wat baie energie verbruik, na Gauteng, Mpumalanga en die noorde van KwaZulu-Natal, gelok

Werksvoorsiening

- Daar was 'n oorvloedige bron van goedkoop arbeid sowel as geskoolde ingenieurs.
- Daarom kon SA goedere teen 'n lae koste produseer, wat ons goedere aantreklik maak vir die buiteland.
- Tans is daar 'n industriële agteruitgang as gevolg van duur arbeid en minder geskoolde ingenieurs

Vervoer infrastruktuur

- Suid-Afrika het die beste infrastruktuur in Afrika.
- Daar is 'n digte netwerk van spoorweë en paaie wat hawens aan die kus van die land met die binneland verbind.
- Hawens is instrumenteel in die uitvoer van goedere uit Suid-Afrika.
- Suid-Afrika het internasionale lughawens.

Politieke ingryping

- Die regering het kapitaal ingesamel om bykomende damme en wateroordragskemas te bou. Sodoende kan meer ontwikkeling in alle sektore plaasvind.
- Die regering se nuwe NOS- en ROI-planne sal nywerhede ontwikkel wat tot werkskepping lei.
- Dit sluit Transnet in, wat nuwe dieseltreine vir ons spoorwegnetwerk sal saamstel.
- Buitelandse beleggings finansier nuwe voertuigmonteeraanlegte.

Mededinging en handel

- SA markte is klein in vergelyking met dié van Europa en China – mededinging
- Daar is 2 faktore wat mededinging en handel beïnvloed:
  1. Agglomerasie
  2. Nabyheid aan groot markte en hawens

Agglomerasie/ Samegroepering

Agglomerasie is die groepering van nywerhede van 'n soortgelyke aard. Hulle produseer gewoonlik produkte wat benodig word deur die nywerhede in dieselfde streek.

Byvoorbeeld, 'n motorsamestelling kan onderdele soos bande en voorruite van nabygeleë fabriek kry.

Nabyheid aan groot markte en hawens

Nabygeleë hawens gee nywerhede die voordeel dat hulle hul produkte oorsee kan stuur teen baie goedkoper koste.

Nabygeleë markte verminder nywerhede se vervoerkoste geweldig.

Dominante sekondêre nywerhede in SA

1. Landbouverwerking (boerderyprodukte)
2. Motor
3. chemikalieë (seep, plastiek, skoonmaakvloestowwe ens.)
4. IKT en elektronika (rekenaars, TV's, selfone, ens.)
5. Metale (vir konstruksie)
6. tekstiele, klere en skoene

Swaar- en Ligte nywerhede

Ligte Nywerhede	Swaar nywerhede
Ligte gewig grondstowwe	Groot hoeveelhede grondstowwe
Ligte masjinerie	Swaar masjinerie
Klein eindproduk	Lywige eindproduk
Min lugbesoedeling en geraas	Groot hoeveelhede geraas en lugbesoedeling
Geen spoorvervoer nodig nie	Direkte toegang tot pad-, spoor- en hawefasiliteite
Is geneig om gedurende kantoorure te werk	Is geneig om deurlopend te werk met werknemers wat skofte werk
Dikwels naby voorstede en rondom die middestad	Ver weg van beboude gebiede en naby grootmaatvervoerfasiliteite.

TIPES NYWERHEDE:

Grondstof-georiënteerde nywerhede

- Hierdie tipe nywerhede word naby die bron van die grondstowwe wat hulle benodig, aangetref. Dit is gewoonlik omdat vervoerkoste hoog is.
- Suikermeulens is byvoorbeeld naby die suikerlande geleë.

Mark- georiënteerde nywerhede

- Hierdie tipe nywerhede is naby die mark geleë.
- Dit is gewoonlik omdat die produkte bederfbaar is en relatief vars verkoop moet word.
- Byvoorbeeld gebakte kosse, groente en visprodukte.

Ongebonde nywerhede

- Hierdie nywerhede kan oral geleë wees sonder effek van faktore soos hulpbronne of vervoer.
- Byvoorbeeld, 'n sagtewaremaatskappy. Dit hoef geen grondstowwe te vervoer nie en die produk is nie-bederfbaar (dit hou vir ewig)

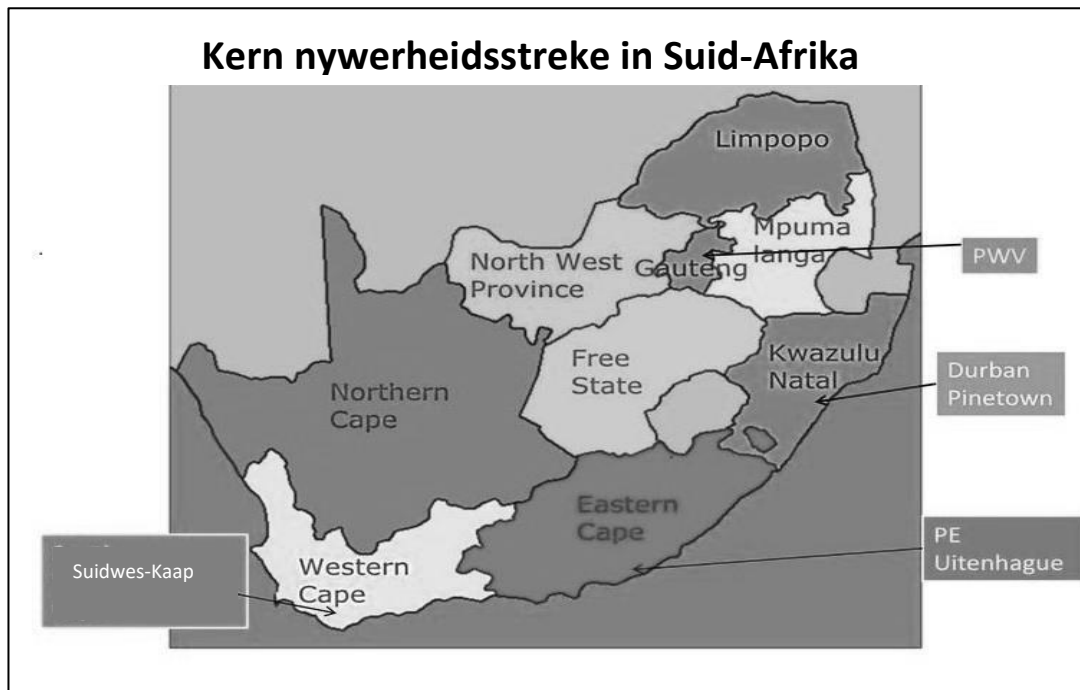
Alomteenwoordige nywerhede

- Hierdie nywerhede is nie op 'n spesifieke plek in 'n landskap geleë nie.
- Telkom is byvoorbeeld 'n alomteenwoordige bedryf omdat dit lyne het wat 'n aantal voorstede dek.

Brug Nywerhede

- Hierdie nywerhede is tussen die grondstowwe en die mark geleë.
- Ook bekend as "vragverbrekings" nywerhede.
- Byvoorbeeld, 'n olieraffinadery. Olie word aan wal gepomp, in produkte verfyn en na die mark vervoer.

KERN NYWERHEIDSSSTREKE IN SUID-AFRIKA

Gauteng (PWV)

Die grootste nywerheidsstreek in Suid-Afrika

Die belangrikste nywerhede in die PWV sluit in: Metaal, yster en staal, masjinerie, chemikalieë, vervoer, toerusting.

Ontdekking van goud, goeie landbougrond, vinnig groeiende bevolking het 'n mark en arbeid verskaf. Die beskikbaarheid van verskillende grondstowwe het dit moontlik gemaak vir die ontwikkeling van hierdie nywerhede

Durban-Pinetown

Die tweede grootste nywerheidsstreek in Suid-Afrika

Die belangrikste nywerhede sluit in: Suiker, chemikalieë, verf, tekstiele, skeepvaart.

Hawe ligging, hoë bevolkingskonsentrasie met geskoolde en ongeskoolde arbeid, beskikbaarheid van hulpbronne sowel as invoer en hoë reënval vir goeie watervoorsiening was bydraende faktore tot die ontwikkeling van hierdie nywerhede.

Suidwes-Kaap

Die derde grootste nywerheidsstreek in Suid-Afrika

Die belangrikste nywerhede sluit in: Wyn, vars vrugteverpakking, gedroogde vrugte, inmaak, vis, klere, kos.

Histories, as eerste, Westerse tipe, tradisie van gespesialiseerde vervaardigingsvaardighede, binnelandse damme verskaf voldoende water, en onderwys bo die nasionale gemiddelde het bygedra tot die ontwikkeling van nywerhede.

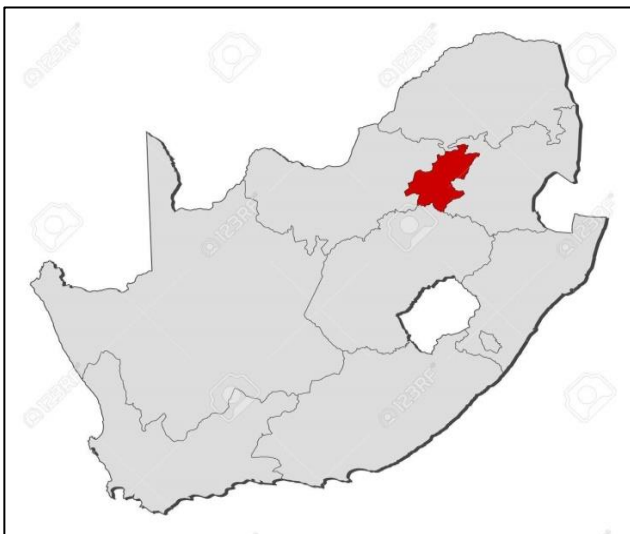
Die Port Elizabeth Uitenhage

Die vierde grootste nywerheidsstreek in Suid-Afrika

Die belangrikste nywerhede sluit in: Motorvoertuigmonteeranlegte, motorvoertuigonderdele.

Meer as voldoende water, sentraal geleë, moderne hawe, gelyke spoortariewe en groot arbeidspoel het dit moontlik gemaak vir nywerhede in hierdie streek.

Gauteng (PWV) vir eksamen 2025

Die nywerheidsstreek dra die hoogste persentasie deel by tot die bruto binnelandse produk (BBP) in byna alle sektore van die Suid-Afrikaanse ekonomie soos vervaardiging, konstruksie, handel, finansies, mynbou, met die uitsondering van landbou.

FAKTORE WAT LIGGING EN NYWERHEIDSONTWIKKELING IN PWV/GAUTENG BEVOORDEEL

- Groot bevolking / markgereed
- Grondstowwe beskikbaar - minerale hulpbronne (goud), landbouprodukte.
- Groot reserves steenkool naby kragtoevoer.
- Groot arbeidsmag - geskoold en ongeskoold.
- Water beskikbaar in die Vaaldam/Lesotho Hoogland-waterprojek
- Goed ontwikkelde vervoerinfrastruktuur
- Gelyke grond maak konstruksie makliker.

BELANGRIKSTE INDUSTRIEë

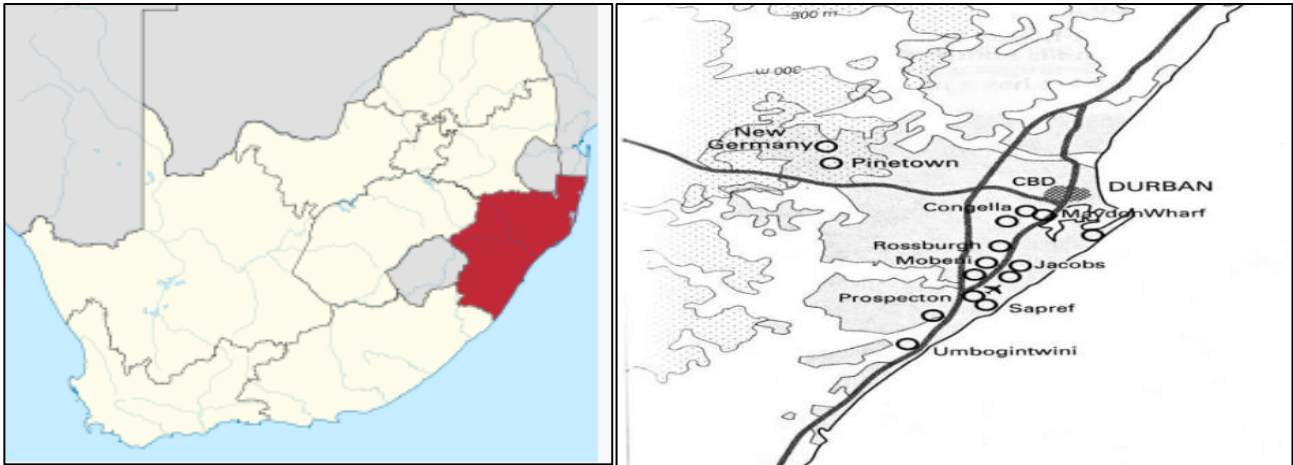
- Metaal-, yster- en staalaanlegte. (Vanderbylpark en Vereeniging)
- Motorvoertuie
- Chemikalieë – plofstof
- Petrochemikalieë-Sasol
- Masjinerie

FAKTORE WAT DIE ONTWIKKELING VAN PWV/GAUTENG-STREEK BELEMMER

- Besoedeling
- Ver van die hawens af – toename in vervoerkoste
- Eskom-kragonderbrekings het 'n negatiewe impak op produksie-ure
- Arbeidsstakings en onrus
- Vernietiging van die ekosisteem
- Opeenhoping en oorbevolking
- Oorbenutting van hulpbronne

Die eThekweni metropolitaanse streek (Durban-Pinetown)2025-eksamen

FAKTORE WAT LIGGING EN NYWERHEIDSONTWIKKELING VAN DURBAN PINETOWN BEVOORDEEL

- Mark
Dig bevolk
Groot vraag na vervaardigde goedere
- Vervoer
Hawe
Baie skakels na die res van die land
- Arbeid
Groot arbeidsmag as gevolg van groot bevolking
- Grondstowwe
Suikerriet
Suiwel
Vleis
Subtropiese vrugte
- Water
Oorvloedige reën
Teenwoordigheid van meerjarige riviere (Tugela & Umgeni)

BELANGRIKSTE NYWERHEDE

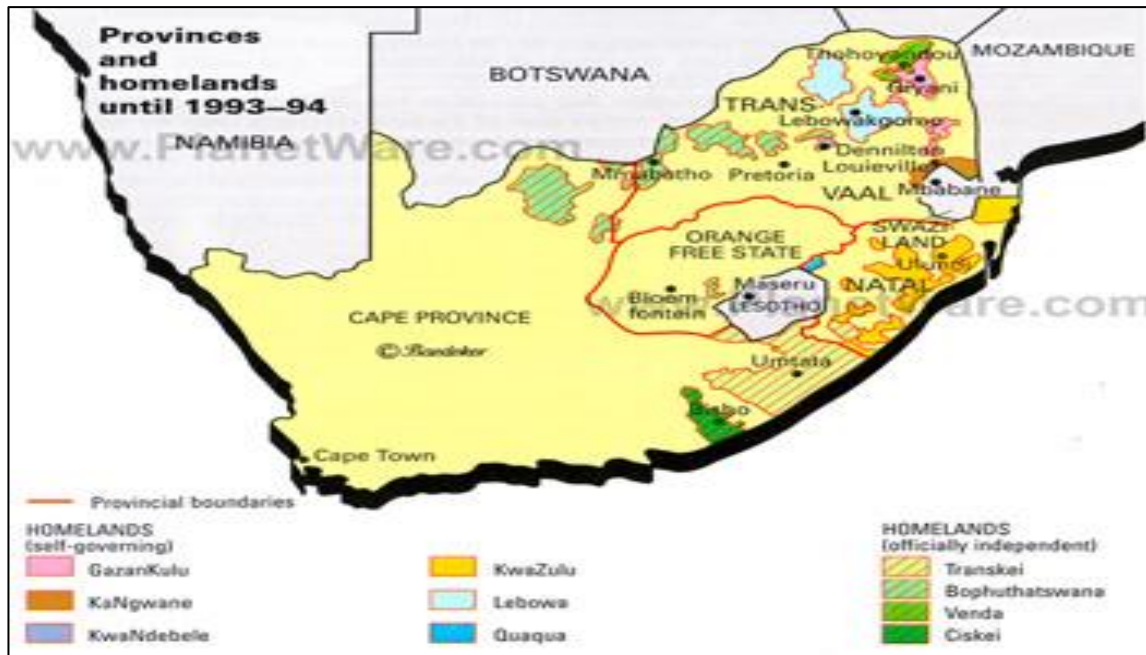
- Kos - Suiker raffinering
- Motor vervaardiging
- Olieraffinering
- Rayongaring
- Chemikalieë
- Ligte nywerhede

FAKTORE WAT DIE ONTWIKKELING VAN DURBAN-PINETOWN BELEMMER

- Kapasiteit van hawe is beperk
- Heuwelagtige topografie beperk groei van hawe

STRATEGIEË VIR INDUSTRIËLE ONTWIKKELING

Apartheid Nywerheidsontwikkelingstrategieë

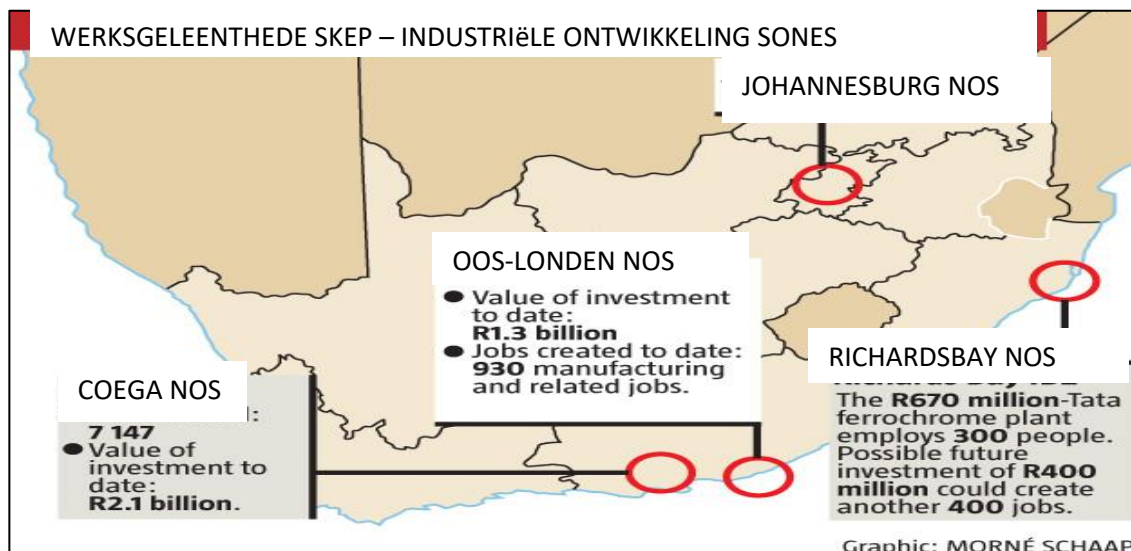

- Handhaaf Suid-Afrika as 'n wit republiek.
- Bantoestan-beleid om swart mense in hul etniese vaderland te hou.
- Die skep van 10 tuislande
- **Grensbedrywe** is groeipunte wat aan die tuislande grens
- Die doel van grensbedrywe was om swart mense in tuislande te hou
- Aansporings, byvoorbeeld belastingtoegewings, is geskep om nywerars na hierdie gebiede te lok
- Dit was daarop gemik om die wit bevolking te bevoordeel.
- **Nasionale Fisiese Ontwikkelingsplan** is ook in 1975 ingestel. Dit het soortgelyke aansporings as die grensbedrywe gehad. Dit was slegs op groeipunte wat aan die tuislande grens, maar ook op ander plekke geleë.
- **Goeie Hoop Plan** is in 1982 bekendgestel. Dit het gefokus op die filosofie van basiese behoeftes. Om in die basiese behoeftes te voorsien, voedsel, skoon drinkwater, behoorlike sanitasie, behuising, onderwys, gesondheidsorg, indiensneming om mense in staat te stel om produktief te wees en die lewe met waardigheid te leef.

Post-apartheid nywerheidsontwikkelingstrategieë

- Die doel was om die ongelykhede wat deur die apartheid se nywerheidsontwikkelingstrategieë geskep is, aan te spreek deur sosiale, ekonomiese en politieke ontwikkeling van minder ontwikkelde gebiede
- **Die Heropbou- en Ontwikkelingsprogram (HOP).** Die doel was om die gevolge van apartheid uit te roei en die lewensgehalte van alle Suid-Afrikaners te verbeter deur hulle in die basiese behoeftes te voorsien, soos behuising, elektrisiteit en skoon water
- **Groei, indiensneming en herverdeling (GEAR).** Om die groeikoers van die ekonomie te verbeter om voldoende werk vir die bevolking te skep. Die stadige groei van die ekonomie het die sukses van GEAR beperk.

INDUSTRIËLE ONTWIKKELINGSONES

Industriële ontwikkelingsones Oorsig

'n Nywerheidsontwikkelingsone (NOS) is 'n doelgeboude nywerheidslandgoed wat gekoppel is aan 'n internasionale hawe of lughawe en wat in staat is om vaste direkte beleggings in waardetoegevoegde en uitvoergeoriënteerde vervaardigingsbedrywe te benut.

Die doel van die NOS-program

Nywerheidsontwikkelingsones (NOS's) is bedoel om die mededingendheid van die vervaardigingssektor te bevorder en om veredeling van plaaslike beskikbare hulpbronne aan te moedig. Ondersteuning kan óf 'n omkeerstrategie insluit om beleggings te lok óf 'n nasionale program vir ekonomiese ontwikkeling insluit om uitvoere en die mededingendheid van Suid-Afrikaanse produkte te verhoog.

Sleuteldoelwitte van die NOS

- Lok direkte buitelandse beleggings;
- Lok gevorderde buitelandse produksie- en tegnologiese metodes om ondervinding op te doen in globale vervaardigings- en produksienetwerke;
- Ontwikkel skakels tussen binnelandse en sone-gebaseerde nywerhede;
- Verskaf wêreldklas industriële infrastruktuur.

DUBE HANDELSHAWE

Dube Handelshawe is 'n **Spesiale Ekonomiese Sone** en bestaan uit 'n distrik wat beplan is om nywerheidsontwikkeling in Suid-Afrika aan te dryf. Dit word gedoen deur die bevordering en aantrekking van beide binnelandse en buitelandse direkte beleggings na hierdie deel van KwaZulu-Natal.

Sy strategiese ligging en wêreldklas-infrastruktuur stimuleer die vervaardiging van produkte met toegevoegde waarde en bied die geleentheid om voordeel te trek uit 'n reeks aansporings, tesame met bykomende ondersteuningsmaatreëls, om sodoende 'n ideale sake-omgewing vir beleggers te skep.

Voordele wat aangebied word aan sakeondernemings wat binne Dube handelshawe Spesiale Ekonomiese Sone werksaam is, is gerig op die bevordering van:

1. besigheids groei
2. inkomste generering
3. werkskepping
4. die uitvoer van kommoditeite met toegevoegde waarde
5. die aantrekkingskrag van beide buitelandse en plaaslike beleggings.

Die onderliggende bedoeling agter Dube handelshawe Spesiale Ekonomiese Sone is om die mededingendheid van KwaZulu-Natal se vervaardigingsektor te bevorder en te verbeter en om die verontginning van beskikbare hulpbronne aan te moedig. Hierdie uitsonderlike gebied bied 'n omgewing wat bevorderlik is vir die verhoging van waardetoegevoegde produksie deur bestaande plaaslike nywerhede, terwyl dit terselfdertyd 'n goeie platform skep vir die skepping van nuwe nywerhede.

Die distrik se sones sluit in:

Dube handelsone: Dit is 'n aangewese Spesiale Ekonomiese Sone en bestaan uit 'n industriële eiendom vir veral vervaardiging, montering, lugverwante vragverspreiding, hoë tegnologiese-lugvaartdienste, elektronika, farmaseutiese produksie, motor, klere, tekstiele, koelberging, pakhuse, verspreiding en logistiek.

Dube Vrag Terminal: Dit is 'n moderne vraghanteringsfasiliteit, spesiaal gebou om die veiligste in Afrika te wees en al die statutêre liggame op die perseel te huisves om vinnige diens te verseker;

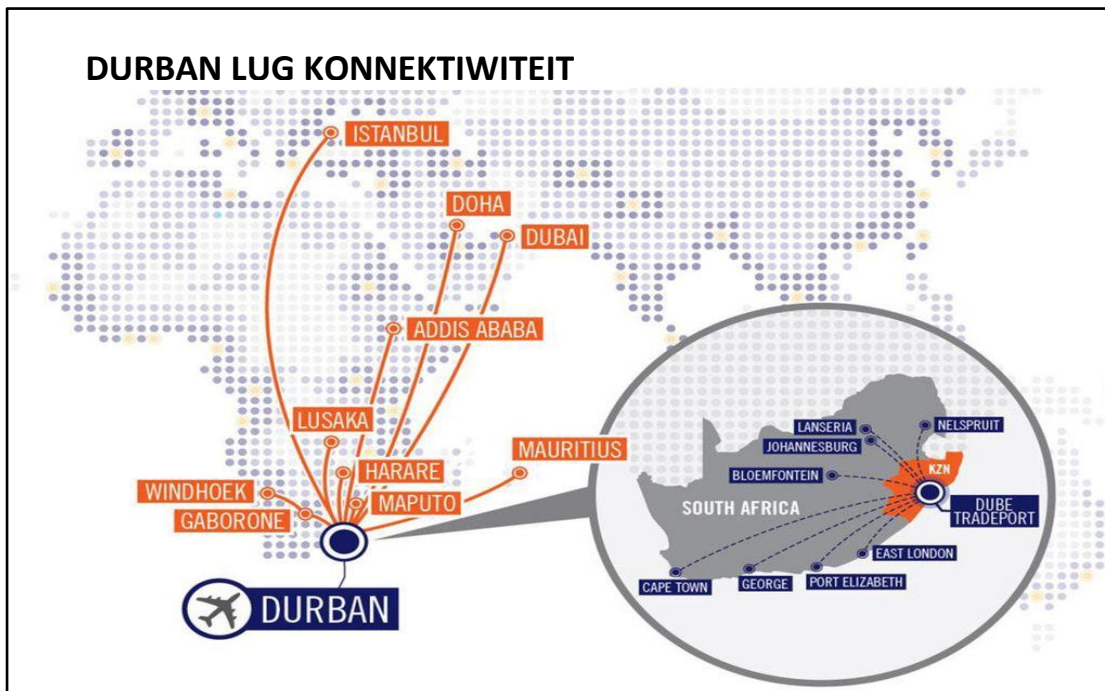
Dube Agri Sone: Dit is 'n aangewese Spesiale Ekonomiese Sone en bied wêreldklas landboufasiliteite en tegniese ondersteuning vir die voortplanting, groei, verpakking en verspreiding van 'n reeks bederfbare produkte en tuinbouprodukte van hoë waarde.

Dube Stad: Dit is 'n premium kantoor-, kleinhandel-, ontspannings- en gasvryheidsgebied en is geleë in 'n moderne stedelike 'groen' spilpunt onmiddellik langs die passasiersterminaal van die King Shaka Internasionale Lughawe.

Dube iConnect: Dit is 'n toonaangewende inligtingstegnologie- en telekommunikasieplatform en 'n vooraanstaande wolkrekenaardiensverskaffer.

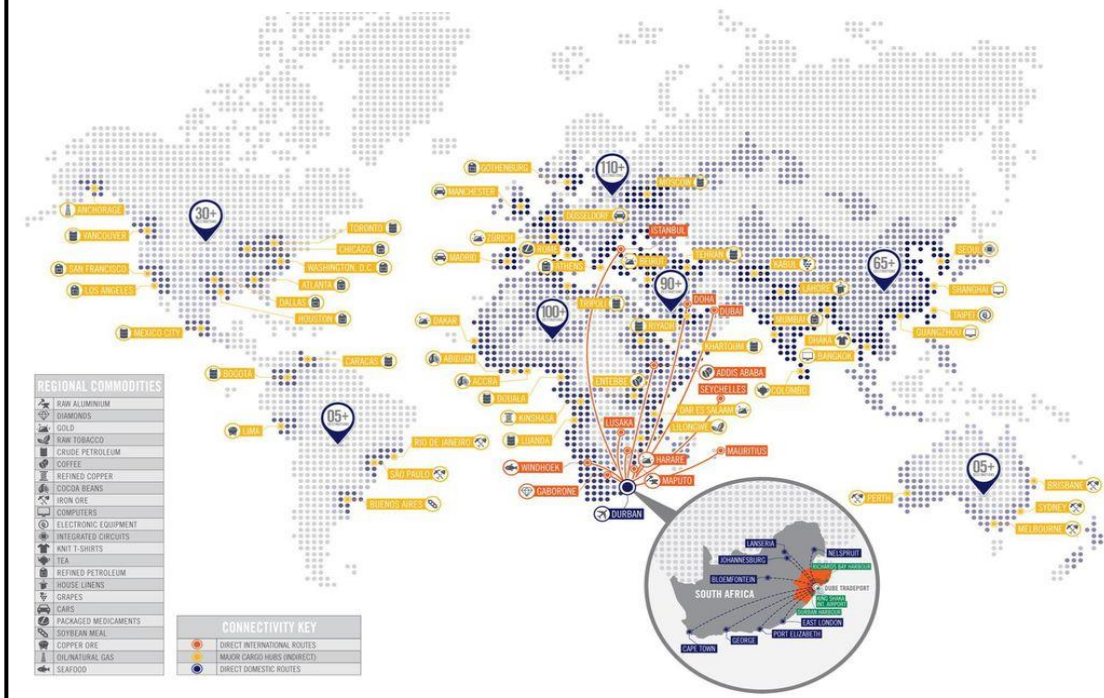
Daarbenewens word King Shaka Internasionale Lughawe besit en bedryf deur Airports Company South Africa. Dit spog met die langste seevlak-aanloopbaan, 3,7 km, in Suid-Afrika en is in staat om die nuutste nuwe generasie breëlvliegtuie te akkommodeer.

Verder is Dube TradePort Corporation die hoofimplementeringsagent van Durban Aerotropolis, 'n lughawestad met Dube TradePort Spesiale Ekonomiese Sone in sy hart.

DURBAN VRAG KONNEKTIWITEIT

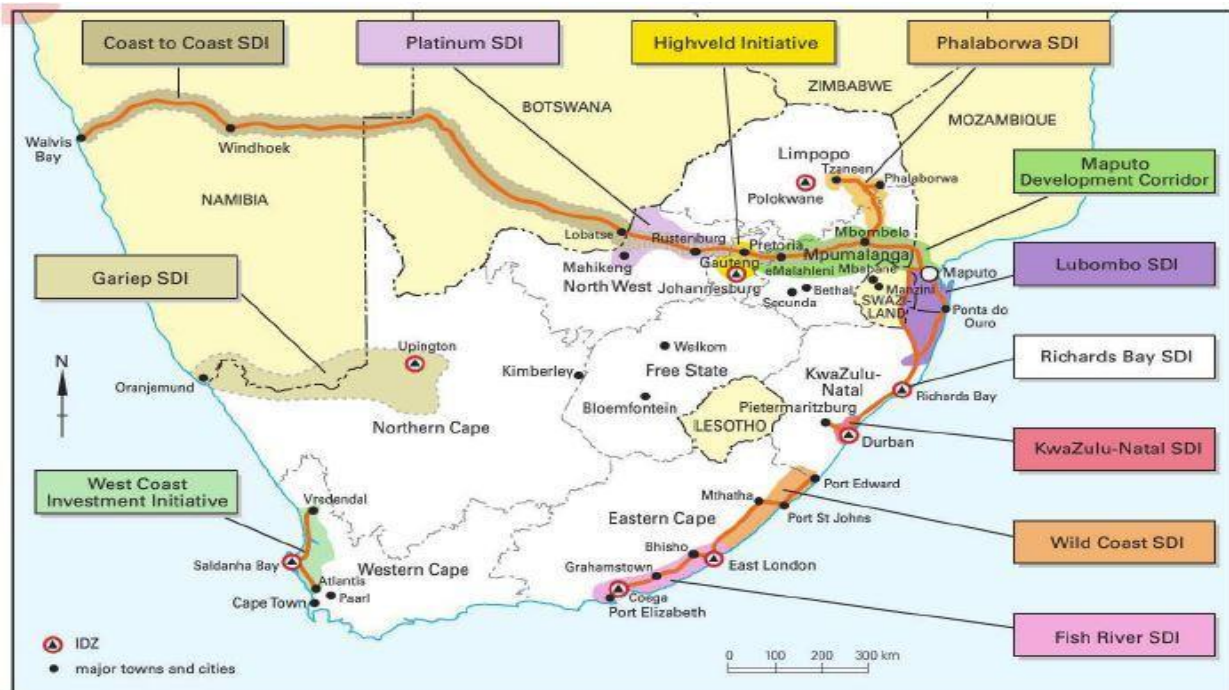

KZN AUTOMOTIEF PARK: LIGGING EN STANDPLAAS

- 1000 hektaar groot
  - 31 km suid van Durban
  - 16 km van Toyota SA
- Vervaardigings
fasiliteit (internasionaal is 45km)
- Onderneem deur Dube handelshawe en die ekonomiese ontwikkelings toerisme en omgewingsake

RUIMTELIKE ONTWIKKELINGS INISIATIEWE (ROI) SDI (ROI)

Die Ruimtelike Ontwikkelingsinisiatief (ROI)-program is 'n korttermynbeleggingstrategie wat daarop gemik is om inherente ekonomiese potensiaal in spesifieke ruimtelike liggings in Suider-Afrika te ontsluit. Die program gebruik openbare hulpbronne om privaatsektorbelegging in streke met 'n hoë potensiaal vir ekonomiese groei te bevorder.

Volgens die Departement van Handel en Nywerheid het die Suid-Afrikaanse regering, in 'n poging om homself in die wêreld ekonomie te herposisioneer, die Nywerheidsontwikkelingsones (NOS)-program en die Ruimtelike Ontwikkelingsinisiatiewe gestig. **Die program se hoof fokus was om direkte buitelandse beleggings en uitvoer van kommoditeite met toegevoegde waarde, te lok.**

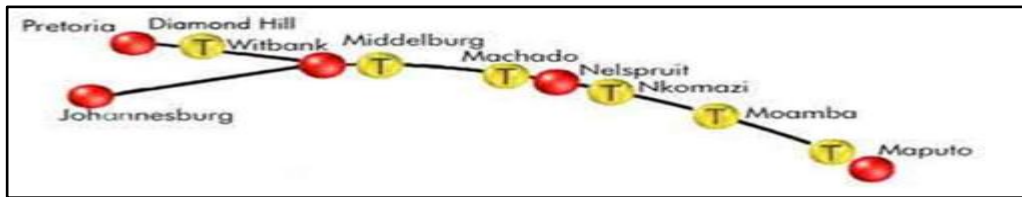
Die Ruimtelike Ontwikkelingsprogram (ROI) word gebruik om 'n reeks ontwikkelingskorridors te inisieer en te ondersteun wat oor dele van Suid-Afrika en in sommige gevalle, ander lande strek.

Die ROI's is 'n uitbreiding van die bestaande GEAR-beleid, wat op groei, indiensneming en herverdeling gefokus het.

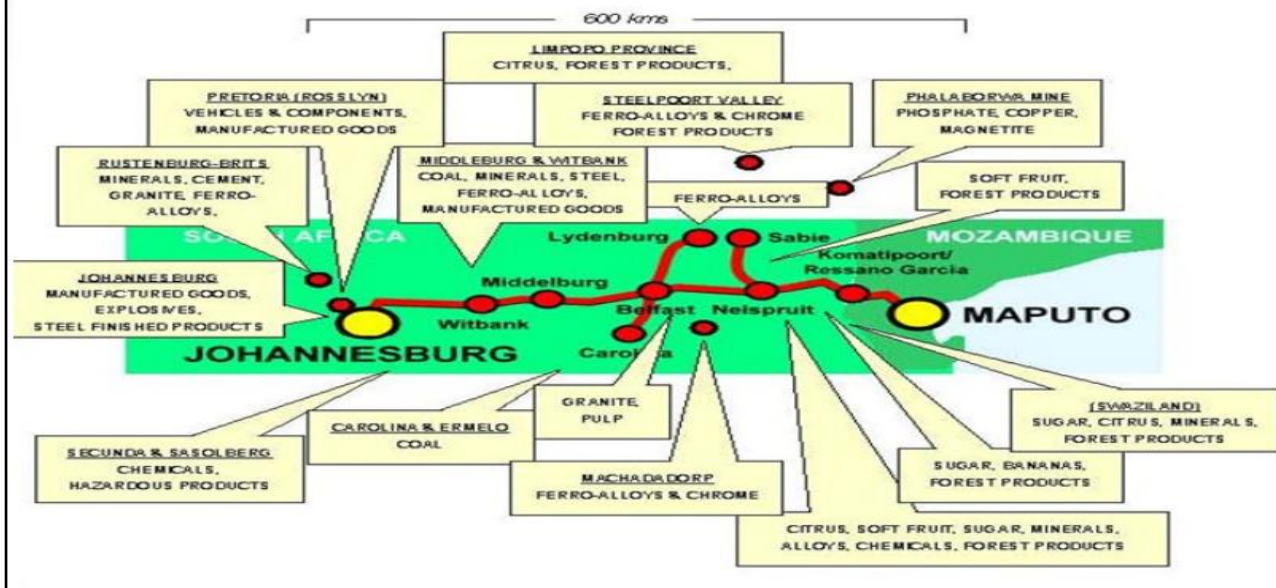
ROI se doelwitte

1. Om groei te bevorder in daardie dele van SA wat onderontwikkel is, maar die potensiaal vir groei het.
2. Om bestaande vervoerinfrastruktuur te ontwikkel en te verbeter
3. Om 'n aantreklike omgewing vir belegging in die private sektor te skep
4. Om ekonomiese aktiwiteite langs vervoerkorridors te inisieer en te ondersteun.

MAPUTO KORRIDOR

SUID-AFRIKAANSE NYWERHEDE WAT GELEë IS LANGS DIE MAPUTO KORRIDOR

- Die Maputo-ontwikkelingskorridor is 'n ware vervoerkorridor wat bestaan uit pad-, spoor-, grensposte, hawe- en terminale fasiliteite.
- Die korridor loop deur die mees geïndustrialiseerde en produktiewe streke van Suider-Afrika.
- Verbind die landomringde streke van die Koninkryk van eSwatini en Suid-Afrika met die Mosambiek en die hawe van Maputo.

GAUTENG PROVINSIE NA PORT MAPUTO

- Gauteng is die enjin van die subkontinentale ekonomie en lewer ongeveer 40% van Suid-Afrika se BBP.
- As 'n industriële kragstasie is Gauteng verantwoordelik vir die hoogste konsentrasie vervaardiging en industriële produksie in die land.
- Die Maputo-korridor verbind Suid-Afrika se industriële en kommersiële hartland van die Witwatersrand, met sy naaste diepwaterhawe in Maputo, Mosambiek.
- Aangesien dit 'n landomslote provinsie is, stel die voortgesette ontwikkeling van die Maputo-korridor Gauteng se invoerders en uitvoerders korter, groter, meer koste-effektiewe en vinniger toegang tot sy naaste diepwaterhawens.

MPUMALANGA-PROVINSIE NA PORT MAPUTO

- Mpumalanga bevat die grootste deel van Suid-Afrika se elektrisiteitsopwekkingskragstasies.
- Die provinsie is verantwoordelik vir 76% van Suid-Afrika se steenkoolmynproduksie en 50% van nasionale steenkoolreserwes*, waarvan baie via die Matola-steenkoolterminal in Matola-hawe, Maputo, uitgevoer word.
- Die korridor skakel ook met belangrike produksiesentrums, wat onder meer bestaan uit die stede en dorpe Standerton, Secunda en Ermelo, wat 'n groot deel van Suid-Afrika se elektrisiteitsopwekkingskragstasies bevat.
- Die Maputo-korridor loop ook deur uitgestrekte nywerheids- en primêre produksiegebiede soos dié in die Nkangala-distriksmunisipaliteit, wat onder meer bestaan uit die stede en dorpe Delmas, Witbank en Middelburg, belangrike sentrums vir Suid-Afrika se steenkool-, vanadium- en vlekvrystaalmynbou en -produksie, asook hoofareas van mielieproduksie in die provinsie se landbousektor.
- Die Korridor bied die primêre manier van toegang tot die asemrowende pragtige Hooglandkronkeling, platorand en Laeveld-streek van Mpumalanga, 'n belangrike nasionale en internasionale toeristebestemming.

SUID-AFRIKAANSE / MOSAMBIEKSE GRENS NA PORT MAPUTO

- Die korridor verbind die Suid-Afrikaanse noordelike binneland met Mosambiek se hoofstad, Maputo, en sy twee diepwaterhawens Maputo en Matola met 'n moderne, vinnige en doeltreffende nasionale pad, bekend as die N4 aan die Mosambiekse kant.

OSEAAN TOT OSEAAN HOOFSTAD KORRIDORS

- Die Maputo-korridor vorm deel van 'n groter vervoer-as wat die Atlantiese Oseaan en Indiese Oseaan via die subkontinent van Suider-Afrika met mekaar verbind.

Tersiêre sektor / dienste:

Die tertiêre bedryf is die segment van die ekonomie wat dienste aan sy verbruikers lewer, insluitend 'n wye verskeidenheid besighede soos finansiële instellings, skole en restaurante. Dit staan ook bekend as die tertiêre sektor of dienstesektor.

Voorbeelde van tertiêre bedrywe kan die volgende insluit:

- Telekommunikasie.
- Gasvryheidsbedryf / toerisme.
- Massamedia.
- Gesondheidsorg / hospitale.
- Openbare gesondheid.

- Apteek.
- Inligtingstegnologie.
- Afvalverwydering
- Internasionale handel

Internasionale handel:

	Produk Uitvoere 2018	Produk Invoere (2018)	Dienste Uitvoere (2018)	Dienste Invoere (2018)	BBP (2018)
Waarde	\$115B	\$95.5B	\$14.5B	\$15.6B	\$368B
Rang	36 of 222	37 of 221	27 of 88	27 of 88	US\$ Rang 32 of 196

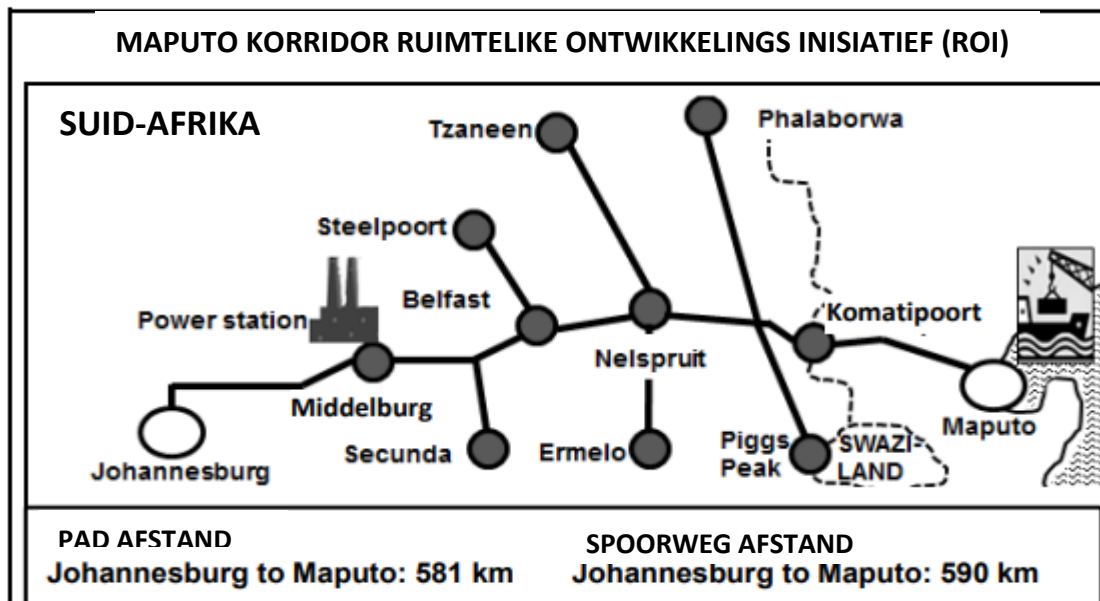
Oorsig:

1. In 2018 was Suid-Afrika die nommer 32 ekonomie in die wêreld in terme van BBP (huidige VS\$), die nommer 36 in totale uitvoere,
2. die getal 37 in totale invoer,
3. Suid-Afrika het \$115 miljard uitgevoer en \$95,5 miljard ingevoer, wat 'n **positiewe handelsbalans van \$19,6 miljard** tot gevolg gehad het.
4. Die **top-uitvoere** van Suid-Afrika is goud, diamante, platinum, motors en steenkool.
5. Die **topinvoere** van Suid-Afrika is ru-petroleum, verfynde petroleum, motors, voertuigonderdele en uitsaaiwese.
6. Suid-Afrika **voer** meestal uit na China, die Verenigde Koninkryk, die Verenigde State, Duitsland en Indië, en voer meestal in van China (\$17.3 miljard), Duitsland (\$10.3 miljard), die Verenigde State, Saoedi-Arabië en Indië.

AKTIWITEIT 17:

Verwys na die kaart en uittreksel hieronder oor die Maputo Corridor RUIMTELIKE ONTWIKKELINGS INISIATIEF (ROI)

Die Maputo Korridor was bekendgestel as 'n Ruimtelike Ontwikkelings Inisiatief (ROI) in 1996, toe die regerings van Suid-Afrika en Mosambiek besluit het om hulle ekonomie te herbou deur handelsbande en beleggings te herstel. Beide regerings het ingestem om die sleutel elemente van hierdie strategiese Vervoer korridor te rehabiliteer. Die korridor het die hawe van Maputo met Johannesburg verbind. (Afrika se ekonomiese hart). Hierdie Ruimtelike Ontwikkelings Inisiatief was die gekose om te belê in die potensiaal van die Maputo korridor. Die doelwit was om ekonomiese en sosiale ontwikkeling langs en in die omliggende gebiede te onderhou.

- 17.1.1 Watter land word met Suid-Afrika verbind deur die Maputo-korridor se ruimtelike ontwikkelingsinisiatief? (1x1) (1)
- 17.1.2 Wat was die aanvanklike doel van die bekendstelling van die Maputo Korridor Ruimtelike Ontwikkelings Inisiatief, soos in die uittreksel genoem? (1x1) (1)
- 17.1.3 Noem die kernnywerheidsstreek wat die meeste sal baat vind by die Maputo-korridor se ruimtelike ontwikkelingsinisiatief. (1x1) (1)
- 17.1.4 Hoe sal die Maputo-korridor ruimtelike ontwikkelingsinisiatief sakegeleenthede langs die gang skep vir onderontwikkelde gemeenskappe? (2x2) (4)
- 17.1.5 Verduidelik in 'n paragraaf van ongeveer AGT reëls hoe die opgradering van die verskillende tipes infrastruktuur 'n positiewe impak op die handel vir die kernnywerheidsstreek het (antwoord op VRAAG 17.1.3). (4x2) (8)

AKTIWITEIT 18:

Verwys na die infografika hieronder oor die Dube HANDELHAWE NYWERHEIDS ONTWIKKELING SONE (NOS).

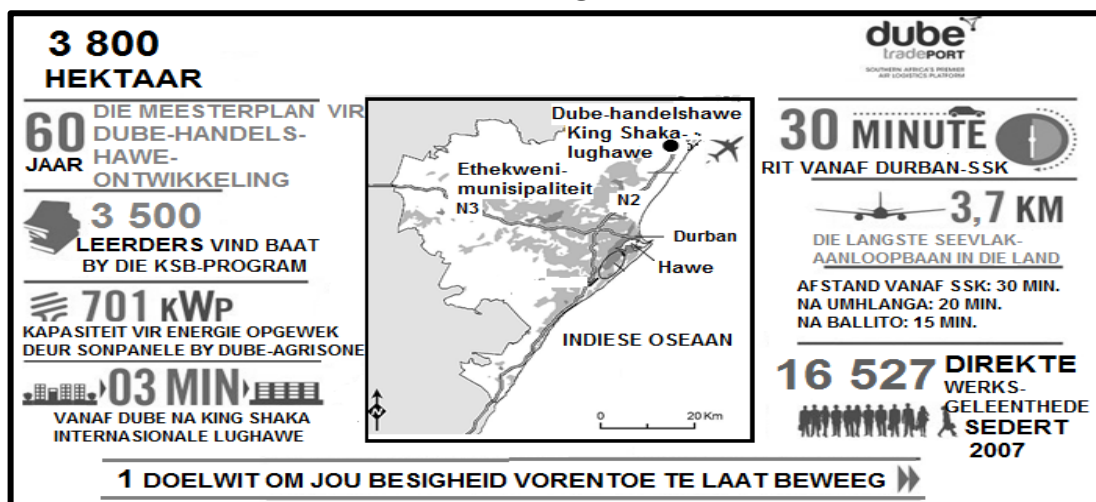
FEITELÊER: DUBE-HANDELSHAWE

- Grootste groenveldlughawe-ontwikkeling in Afrika en die enigste een in Suid-Afrika wat meer as 3 800 hektaar (38 km²) beslaan.
- 30 km noord van Durban geleë.
- 45 km vanaf die besigste vraghawer in Afrika, naamlik die Durban-hawe.
- Bestaan uit vyf besigheidsone: Dube-handelsone, Dube-vragterminaal, Dube-agrisone, Dube-stad, Dube-iConnect.

LET WEL: 'n Groenveld-ontwikkeling vind plaas op 'n oop standplaas wat nie voorheen ontwikkel is nie.

[Aangepas uit invest@dubetradeport.co.za]

ADVERTENSIE OM BELEGGINGS EN NYWERHEDE NA DIE DUBE-HANDELSHAWE-NYWERHEIDSONTWIKKELINGSONE TE LOK

18.1.1	Wat is 'n industriële ontwikkelingsone?	(1x2)	(2)
18.1.2	Watter vervoerinfrastruktuur maak die Dube TradePort IDZ uniek in vergelyking met ander NOS's in Suid-Afrika, volgens die feitelêer?	(1x1)	(1)
18.1.3	Noem TWEE faktore op die kaart wat tot groter toeganklikheid tot die Dube handelshawe- NOS gelei het.	(1x2)	(2)
18.1.4	Beskryf TWEE voordele ten opsigte van infrastruktuur wat die Dube handelshawe kan bied om nywerhede te lok.	(2x2)	(4)
18.1.5	Verduidelik hoe die Dube handelshawe arbeid in die provinsie sal opgradeer (verbeter)	(3x2)	(6)

INFORMELE SEKTOR

DEFINISIE

Mense wat nie in die formele sektor werksaam is nie, nie geregistreer is nie, betaal nie belasting nie

- Smouse, parkeerwagte, ens.

www.cartoonstock.com

KENMERKE VAN INFORMELE SEKTOR

- Werkers is selfstandig
- Los arbeid
- Halfgeskoolde en ongeskoolde werkers
- Onreëlmatige werksure en onsekere lone
- Goedkoop grondstowwe en dikwels is die kwaliteit van goedere laag
- Geen byvoordele soos pensioen of mediese fonds nie
- Afwesigheid van vakbonde
- Gebrek aan amptelike erkenning en beskerming
- Min werksekerheid
- Baie van die handelaars is vroue

Dit is duidelik dat die informele sektor 'n groot deel van die ekonomie uitmaak. Byna 1 uit 5 werkers was in 2003 by die informele sektor betrokke en ek is seker dit is nou beslis 1 uit elke 5.

Hoekom is hierdie statistieke so hoog?

- Namate werkloosheid toeneem, neem die informele sektor ook toe.
- Onder apartheid is swart mense toegang tot 'n groot deel van die ekonomie geweier, behalwe as ongeskoolde of halfgeskoolde arbeiders. Aangesien baie van hierdie mense nie opvoeding kan kry nie, betree hulle die informele sektor.
- Baie informele werk word deur nie-Suid-Afrikaners verrig.
- Daar is te veel mense in ons land wat nie die vaardighede en kwalifikasies het om behoorlike werk in die formele sektor te kry nie, en daarom groei die informele sektor.

BELANGRIKHEID VAN DIE INFORMELE SEKTOR

- Verskaf inkomste
- Verminder werkloosheid
- Laer pryse vir goedere
- Mense ontwikkel entrepreneursvaardighede

PROBLEME/UITDAGINGS

- Geteister deur plaaslike owerhede
- Geen toegang tot behoorlike handelsfasiliteite nie
- Blootgestel aan die weer
- Kry nie lenings by banke nie
- Onbetroubare inkomste
- Mense het min tyd of aansporing om hul onderwys of opleiding te verbeter

HOE KAN DIE INFORMELE SEKTOR VERBETER WORD?

- Plaaslike owerhede kan spesifieke gebiede vir handel verskaf
- Kan infrastruktuur verskaf soos smous stalletjies
- Verskaf lenings en finansiële advies vir die sektor om te groei
- Registreer besighede

AKTIWITEIT 19:

Verwys na die spotprent en uittreksel hieronder oor informele handel.

IN VERDEDIGING VAN SUID-AFRIKA SE INFORMELE

Het jy 'n permit?

Nee, ek kan dit nie bekostig

'N SKADUWEE EKONOMIE?

Sommige noem die informele sektor die skaduwee ekonomie. Hulle kla ook omdat die informele sektor nie belasting betaal nie. Baie van hulle handel sonder permitte en is onderhewig aan gedurige klopjagte deur die stad se wet toepassers wat hulle goed verwyder en boetes gee.

Hulle beweer dat die amptelike werk data onderskat die informele sektor. Die aanname is gebaseer dat baie mense wat werksaam is in die informele sektor, word getel as werkloos.

Die oorgrote hoeveelheid van die informele operateurs(73%) verdien onder die inkomstebelastingdrempel van R79 000 per jaar. Benewens, baie informele werkers, en veral die in kleinhandel, betaal belasting wanneer hulle koop.

*skaduwee ekonomie: bydrae is nie bekend nie.

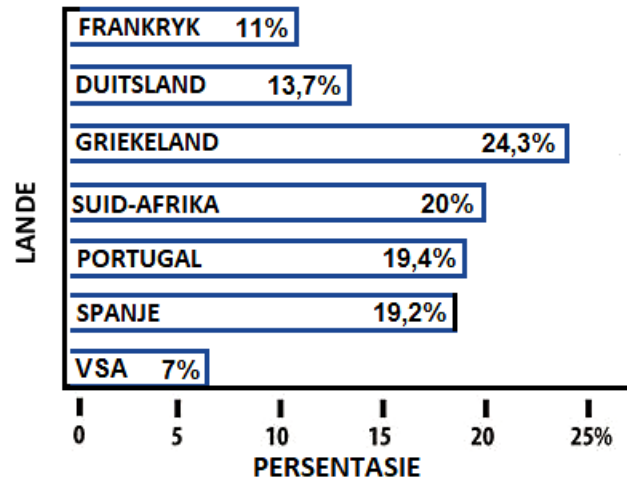
[Source: news.uct.ac.za/ <https://www.google.com/search?q=informal+trading+cartoon>]

19.1.1	Gee 'n ander naam vir die informele sektor uit die uittreksel.	(1x1)	(1)
19.1.2	Hoekom het die handelaar in die spotprent nie 'n permit nie?	(1x1)	(1)
19.1.3	Haal EEN gevolg uit die uittreksel aan vir die handelaar wat nie 'n permit het nie.	(1x1)	(1)
19.1.4	Waarom word daar verkeerdelik na mense in die informele sektor verwys as werkloos?	(1x2)	(2)
19.1.5	Hoe baat die ekonomie by die informele sektor?	(2x2)	(4)
19.1.6	Stel DRIE aansporings voor wat die regering kan verskaf om die informele sektor te reguleer.	(3x2)	(6)

AKTIWITEIT 20:

Verwys na die uittreksel en grafiek oor die informele sektor hieronder.

Die oorgrote meerderheid van informelesektor-ondernemers (73%) verdien ver onder die inkomstebelasting (persoonlike belasting betaalbaar aan die regering) se drempelwaarde van R79 000 per jaar, wat deur die Suid-Afrikaanse Inkomstediens (SAID/'SARS') bepaal word.

Boonop betaal baie informelesektor-werkers, veral diegene in kleinhandel, BTW (belasting betaal vir goedere aangekoop). Anders as hulle eweknieë in die formele sektor kan hulle egter nie hierdie bedrae van die belastingowerhede terug eis nie.

Permitte laat mense toe om wettig handel te dryf. Die wettige vereiste wat informele handelaars aanmoedig om permitte te kry, kry egter teenstand (wil dit nie hê nie).

Dit is die moeite werd om die informele sektor te ondersteun, want dit vorm 'n groot deel van die arbeidsmag. Verder, alhoewel die inkomste in die informele sektor dikwels baie laag is, is hierdie tipe indiensneming veral belangrik om huishoudings bo die broodlyn te hou.

[Aangepas uit *The Conversation*, Rhodes University, Mike Rogan/Caroline Skinner]

20.1.1	Watter persentasie van Suid-Afrika se bevolking word volgens die grafiek as die informele sektor geklassifiseer?	(1x1)	(1)
20.1.2	Gee ekonomiese redes wat tot so 'n groot informele sektor in Suid-Afrika gelei het.	(1x2)	(2)
20.1.3	Verduidelik die ekonomiese belangrikheid van die informele sektor.	(2x2)	(4)
20.1.4	In 'n paragraaf van ongeveer AGT reëls, stel strategieë voor wat geïmplementeer kan word om die informele sektor te verbeter.	(4x2)	(8)

Bibliography

Books and Journals

[1] R. Wilson, *A Book of Shadows* (2012).

[2] C. Wilson and D. Wilson, "Writing interesting articles", in: *The Journal of Informatics* (Vol. 1, 2005).

Electronic Resources

[3] A. Author, *Example Article*, <http://www.example.org/linked-on-01/00/0001>.

JENN MAREMATLOU
TRAINING INSTITUTE
A Division of Maramatlou Group Holdings